

АСТА MEDICA НАММЕУМИ

GODINA DRUGA, MAJ 2022.
SUPLEMENT BROJ 1
COBISS ID 48104713 / UDK 61
ISSN 2787-3323 (Štampano izd.)
ISSN 2787-3331 (Online)
<http://www.sldprokuplje.rs/amh>

Naučni časopis Regionalne Podružnice
Srpskog lekarskog društva u Prokuplju

Journal of Medical Sciences of Regional Section
The Serbian Medical Association - Prokuplje

Spomenik dr Aleksí Saviću
i njegova zadužbina "Savićevac"
na brdu Hisar, Prokuplje 1947. godine

Slavica Popović - Filipović
ČUVARI NARODNOG ZDRAVLJA TOPLIČKOG KRAJA
1878-1912,
OD DR JOVANA PELNARŽA DO DR ALEKSE SAVIĆA

GODINA DRUGA, MAJ 2022.

SUPLEMENT BROJ 1

COBISS ID 48104713 / UDK 61

ISSN 2787-3323 (Štampano izd.)

ISSN 2787-3331 (Online)

<http://www.sldprokuplje.rs/amh>

AMH ACTA MEDICA HAMMEUMI

Naučni časopis Regionalne Podružnice
Srpskog lekarskog društva u Prokuplju

Journal of Medical Sciences of Regional Section
The Serbian Medical Association - Prokuplje

GODINA DRUGA SUPLEMENT BROJ 1 MAJ 2022. GODINE

Оснивач и издавач часописа **Подружница Српског лекарског друштва Прокупље**

Главни уредник

Проф. др Борис Ђинђић

Заменик главног уредника

Спец. др мед Срђан Мијатовић

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

Проф. др Милан Милисављевић-председник

Проф. др Ласло Пушкаш

Проф. др Драган Милић

Проф. Славица Поповић-Филиповић, В.А.

Проф. др Ненад Арсовић

Проф. др Александар Маликовић

Проф. др Иван Игњатовић

Проф. др Иван Мицић

Проф. др Зоран Радојичић

Проф. др Игор Пантић

Проф. др Владмила Бојанић

Доц. др Томислав Пејчић

Прим Асс. др сци мед. Дарко Лакетић

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Спец. др мед. Бојан Вучковић - председник

Спец. др мед. Јасна Миловановић

Спец. др мед. Јулија Јовановић

Спец. др мед. Братислав Васиљевић

Спец. др мед. Иван Ђорђевић

Спец. др мед. Ивана Радовановић

Др мед. Јована Костадиновић

Спец. мр сци мед. Небојша Чоловић

Спец. др мед. Даниела Ђорђевић

Веселиновић

Спец. др мед. Марија Булатовић

Др мед. Петар Весовић

Спец. др мед. Павле Поповић

Др мед. Јелена Марковић

Спец. др мед. Сузана Будић

Спец. др мед. Анита Вучковић

Спец. мр сци мед. Слађан Петровић

Спец. др мед. Весна Златковић

Др мед. Стеван Перовић

Лектор за енглески језик: Сара Красић

Лектор за српски језик: Светлана Дојчиновић

Преводилац за енглески језик: Bob Filipovich, AUSIT Fellow

Дизајн корица: Графички студио "Чакић", Прокупље

Техничка припрема: Др Срђан Мијатовић

Часопис излази два пута годишње, слободног је приступа и без наплаћивања, са повременим издавањем суплемента часописа

Категоризација часописа: М53

Контакт адреса: Часопис **Acta Medica Hammeumi**, Подружница Српског лекарског друштва Прокупље, ул. Ђирила и Методија 4, 18400 Прокупље

e-mail: office@sldprokuplje.rs

Интернет адреса: www.sldprokuplje.rs/amh

Телефон: 060 376 4528

Тираж: 500 примерака

Штампа: "Copy original", Блаце

*Ово истраживање о чуварима народног здравља
Топличког округа посвећујемо сећањима на све оне,
који су страдали и поmrли у хуманој мисији
човекољубља у ослободилачким ратовима,
епидемији колере, епидемији трбушног, повратног
и негавог тифуса, и страдале од маларије и других
болести у избеглиштву, шпанске грознице,
туберкулозе и у епидемији COVID-19.*

ПРЕДГОВОР

Говорећи о причи, причању, писању и повезаности књижевности и историје, славни Иво Андрић је 1961. године, у беседи приликом примања Нобелове награде за књижевност, рекао: „Зар се и у прошлости као и у садашњости не суочавамо са сличним појавама: бити човек... Морати пливати, постојати. Носити идентитет“¹. Овај принцип важи и за лепу књижевност која на уметнички, субјективан и експресионистички начин приказује људе и догађаје, али и за историографска дела у којима се документовано и фактографски осветљавају појаве, људи и догађаји за које је постојала опасност да буду заборављени. Срећна је околност што увек постоје прегаоци – ентузијастички који приметите опасност од заборава и који мукотрпним, вишегодишњим или вишедеценијским радом, стварају опште добро, ризницу културног блага која остане наше трајно наслеђе.

Горе наведено се односи и на укупни досадашњи рад професорице Славице Поповић-Филиповић. Она је својим бројним публикацијама из областима историје медицине и филантропије дала неизмеран допринос очувању колективног памћења на прегалаштво и херојство многих појединаца и српског народа у целини у тешким историјским периодима. У тексту *Чувари народног здравља у Топличком округу (1878 – 1912), од др Јована Пелнаржа до др Алексе Савића*, она је систематично и аргументовано приказала оснивање првих болница и рад првих лекара у Топличком округу. Овим делом ауторка је представила јавности хуманистичко и филантропско прегалаштво племенитих лекара који су својим пожртвовањем, хуманошћу и организационим способностима много учинили да се очува и унапреди здравље људи у Топличком округу у тешким временима крајем деветнаестог и почетком двадесетог века. На тај начин дала је значајан допринос не само историји медицине него и укупној историји Топличког краја.

Студија је написана јасним, разумљивим језиком и негованим књижевним стилем. Обилује релевантним подацима који су занимљиви и важни не само историчарима медицине него и свим љубитељима историје, лекарима, хуманитарним радницима, као и свим поклоницима писане речи уопште. Студија је намењена не само данашњој него и свим будућим генерацијама, са циљем да се сачува од заборава хуманистичко и филантропско прегалаштво којима су ови племенити лекари задужили народ Топличког краја. На светлим примерима, колективним и појединачним, који су описани у овој студији, треба градити стратегију и етику за будућност. Треба очекивати да ће овај текст мотивисати и друге ауторе, посебно лекаре, да се поред свакодневних обавеза у свом хуманом и племенитом раду, једним делом посвете и изучавању историје медицине.

Мај 2022. године

Доцент др Вељко Тодоровић,
бригадни генерал у пензији

¹ Иво Андрић. *О причи и причању*. У: Србислав Миленковић (уредник). *Најлепше беседе књижевника нобеловаца*. Евро, Београд. 2005. с. 13.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР - ДОЦ. ДР ВЕЉКО ТОДОРОВИЋ	5
ЧУВАРИ НАРОДНОГ ЗДРАВЉА У ТОПЛИЧКОМ ОКРУГУ (1878 – 1912), ОД ДР ЈОВАНА ПЕЛНАРЖА ДО ДР АЛЕКСЕ САВИЋА	9
УМЕСТО КРАЈА, КУЛТУРА СЕЋАЊА	10
ОРГАНИЗАЦИЈА ЗДРАВСТВА У ПРОКУПЉУ И ТОПЛИЧКОМ ОКРУГУ, ОД ТРУПНОГ ЛЕКАРА ДО ПРВЕ ПРИВРЕМЕНЕ ВОЈНЕ БОЛНИЦЕ	14
УПРАВНИЦИ ПРИВРЕМЕНЕ ВОЈНЕ БОЛНИЦЕ У ПРОКУПЉУ И РЕФЕРЕНТИ САНИТЕТА ГАРНИЗОНА У ПРОКУПЉУ 1878-1900.	17
ДР ЈОВАН ПЕЛНАРЖ, САНИТЕТСКИ ПУКОВНИК, ЛЕКАР У ПРОКУПЉУ 1878, 1885, 1898.	18
ДР ЈОВАН ПОРУБОВИЋ, САНИТЕТСКИ МАЈОР	21
ДР ОСВАЛД ХАЈНЦ, САНИТЕТСКИ КАПЕТАН II КЛАСЕ	23
ДР АЛОЈЗ КУМЕР, САНИТЕТСКИ ПУКОВНИК	24
ДР ЈОВАН МАКСИМОВИЋ, САНИТЕТСКИ ПУКОВНИК	25
ДР ЈЕФТА РИСТИЋ, САНИТЕТСКИ ПОТПУКОВНИК	26
ДР РОМАН ДАЛМАЈЕР, САНИТЕТСКИ КАПЕТАН I КЛАСЕ	27
ДР ЕРВИН ШТРЕНГ, САНИТЕТСКИ КАПЕТАН I КЛАСЕ	29
ДР ТОДОР МИШИЋ, САНИТЕТСКИ КАПЕТАН I КЛАСЕ	30
ДР ЈОСИФ МАРЖИК, САНИТЕТСКИ КАПЕТАН II КЛАСЕ	31
ДР ЛЕОН ВАСИЉКОВСКИ, КОНТРАКТУАЛНИ ЛЕКАР II КЛАСЕ	33
ДР БЛАГОЈЕ НИКОЛИЋ, САНИТЕТСКИ МАЈОР	33
ДР МИЛАН ПЕЦИЋ, САНИТЕТСКИ ПУКОВНИК	35
ОСНИВАЊЕ ОКРУЖНЕ БОЛНИЦЕ У ПРОКУПЉУ, 27. ЈУЛА 1881. ГОДИНЕ	38
ОКРУЖНИ ФИЗИКУСИ - УПРАВНИЦИ ОКРУЖНЕ БОЛНИЦЕ У ПРОКУПЉУ, МАРВЕНИ ЛЕКАРИ, СРЕСКИ ЛЕКАРИ И ЛЕКАРСКИ ПОМОЋНИЦИ ЗА ТОПЛИЧКИ ОКРУГ У ПЕРИОДУ 1879-1912.	42

ЛИСТА ФИЗИКУСА, СРЕСКИХ ЛЕКАРА , ЛЕКАРСКИХ ПОМОЋНИКА И МАРВЕНИХ ЛЕКАРА У ТОПЛИЧКОМ ОКРУГУ У ПЕРИОДУ 1879-1912.	44
ДР СТЕФАН ТРЕНЧИНИ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ.....	47
ДР МИЛАН МИЛОВАНОВИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ.....	49
ДР КОСТА АНДРЕЈЕВИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ	49
ДР ЈОСИФ ОЖЕЉ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ	51
ДР ПЕТАР ДОБРИ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ.....	51
ДР ЂУРО КУСТУДИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР И В.Д. УПРАВНИК	52
ДР МИЛАН ВАСИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ	53
ДР МИХАИЛО САВЧИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ	54
ДР ЂОКА ЈОВАНОВИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ	55
ДР ЂОКА ПЕТРОВИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ	56
ДР ЈОВАН ЂОКИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ	57
ДР ВЛАДИСЛАВ ТОМИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ	60
ДР ДИМИТРИЈЕ О. МИЦИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ	60
ДР МЛАДЕН ГРУЈИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ.....	62
ДР ЛЕОНИДА ПАНТАЗИС, СРЕСКИ ЛЕКАР И В.Д. УПРАВНИК	63
ДР НИКОЛА ЂОРИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР	66
ДР МИЛОВАН МАРУШИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР	68
ДР АХИЛО Р. МИХАЈЛОВИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР	68
ДР ДИМИТРИЈЕ МИЛИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР.....	70
ДР ХРАНИСЛАВ МИХАЈЛОВИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР	71
ДР МИЛАН СТЕФАНОВИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР	72
ДР СОТИР Т. АНДРЕЈЕВИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР	73
ДР ХРАНИСЛАВ И. ЈОЦИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР	73
ДР ВЛАДИСЛАВ МАРИНКОВИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР	75
ДР ГЕРАСИМ П. ИВЕЗИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР	77
ДР АЛЕКСА САВИЋ, ЛЕКАР СРЕЗА ПРОКУПАЧКОГ ОД 1904. ДО 1912.....	80
УМЕСТО КРАЈА, НЕГУЈМО КУЛТУРУ ПАМЋЕЊА	87
ЗАХВАЛНОСТ	88
БЕЛЕШКА О АУТОРУ	91
ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ	92

Славица Поповић-Филиповић

**ЧУВАРИ НАРОДНОГ ЗДРАВЉА У ТОПЛИЧКОМ ОКРУГУ (1878 – 1912),
ОД ДР ЈОВАНА ПЕЛНАРЖА ДО ДР АЛЕКСЕ САВИЋА**

**THE PHYSICIANS (GUARDIANS OF PUBLIC HEALTH) IN THE
TOPLICA REGION (1878-1912),
FROM DR. JOVAN PELNARZ TO DR. ALEKSA SAVICH**

SUMMARY

The physicians ("the guardians of public health"- the old term) in the town of Prokuplje (Prokuplje), the Regional Centre of Toplica, during the period from 1878 until 1912 were long forgotten. The historical research before you encompasses the founding and operations of two public hospitals in Prokuplje: the First Temporary Military Hospital that functioned for 21 years from 1879 till 1900, and the Second District Hospital, established on 14 June 1881 with 141 years of tradition. The Prokuplje public health system included a district physician (fizikus) who also performed the duties of Head of the District Hospital, with the assistance of other district physicians from the districts of Kosanicki, Dobricki, and Prokupacki. During the period 1878 to 1912 a total of 12 military physicians, and 27 public (civilian) physicians worked there. In this research paper we include all those physicians, and thus recognise with due respect their work and contribution to public health in this region. After the liberation from the Turkish rule many physicians who arrived to work in the Toplica Region and the town of Prokuplje came from abroad, including the Austria-Hungarian Empire, such as the Greeks, Poles, Czechs, Jews, Slovaks, and other Slavs, including the Serbs. In addition, many were medical graduates from top European universities who had received state scholarships from Serbia. The author has also included brief biographies of district physicians and heads of both the Temporary Military Hospital and main district hospitals, so that the readers would better comprehend the pioneering years in the organisation of the health institutions in the Toplica Region.

Apart from the hospital system, an equally significant role in this development was carried out by all local Toplica physicians. They were tasked with the role of looking after health of the whole population in Toplica, which included 314 villages, as well as the major town centres of Prokuplje, Kursumlija, Blace and Zitoradja. More detailed and extensive research was undertaken about physicians and history of medical services in the Toplica Region in the period of 34 years of peace and prosperity before the Great War. We begin this remembrance in Prokuplje in the year 1878 with the arrival of the very first physician: Dr. Jovan Pelnarz (1850-1934), a Czech, who was there during several periods of service, including as a military physician, as well as Head of the Temporary Military Hospital. We finalise it with the medical service of Dr. Aleksa Savich (1878-1928), a long-term district physician, reformer, and humanist, who fully dedicated himself to Prokuplje and Toplica. After many decades have passed, this page of the history of medical tradition and health in Prokuplje and the Toplica Region is again being revealed by the local Branch of the Serbian Medical Society (SLD). Just like other medical history research, this one poses one important question to contemporary generation: how do we now treat our cultural and science traditions, that is how the future generations will relate to us. Hoping that this historical research will encourage further research and contribute to a better appreciation of medical traditions and history of Prokuplje as the biggest administrative and health centre in the Toplica Region.

KEY WORDS: *The health organisation in Prokuplje (1878-1912), Temporary Military Hospital (Privremena Prokupačka vojna bolnica), District Hospital of Prokuplje (Okružna bolnica), Dr. Aleksa Savic, Dr. Jovan Pelnarz, military physicians and civil physicians*

УМЕСТО КРАЈА, КУЛТУРА СЕЋАЊА

Чувари народног здравља у Прокупљу, центру Топличког округа, у периоду од Другог српско-турског рата до Првог балканског рата дуго су били у сенци заборавља. Детаљнија и опсежнија истраживања нам пружају нова сазнања и веће могућности право вредновања традиције историје медицине краја, који се простире дуж река Топлице и Косанице.

Прокупље, потиче од давнина, познато као Хамеум у римско доба, место Светог Прокопија, Југ Богданове куле на Хисару, кроз вишевековну историју бележи успоне и падове, битке и бојеве... Топличким друмовима пролазиле су победничке и поражене војске, а у Другом српско-турском рату Прокупље постаје једна од првих слободних вароши 18. децембра 1877. уочи Светог Николе. Ослобођено Прокупље се насељава, доживљава нагли развој у формирању првих институција, развоју образовања, здравства, пољопривреде, трговине и других делатности.

Слика број 1. Панорама Прокупља 1879. године
(Албум краља Милана)

По завршеном Другом српско-турском рату, Кнежевина Србија је усвојила „Закон о установљавању Народног санитетског фонда” (1879) и „Закон о уређењу санитетске струке и чувању народног здравља” (1881).² Велике заслуге за припрему и примену ових закона имао је др Владан Ђорђевић, што му је донело велико признање Српског лекарског друштва. После ослобођења од вишевековног турског ропства, долазак лекара европске здравствене културе потискује народне лекаруше, видаре, бербере, бабе врачаре, „хећиме”³

² „Закон о уређењу санитетске струке и о чувању народног здравља”, Зборник закона и уредаба у Књажевству Србије, Књига 36, Београд, 1881, стр. 369-468.

³ „Хећим” - лекар, реч потиче из арапског језика, а значи хећим, учењак, мудрац, филозоф, такође означава хећима, лекара на султановом двору.

и „калојатре”,⁴ па тако се исписују нове странице савременог здравства. Пионирску улогу у организацији здравства у Прокупљу преузела је **Привремена војна болница формирана 1879. године**. Привремена војна болница две године касније добија сапутника **оснивањем Окружне болнице 1881. године**.

Санитетски и цивилни лекари, здружени у заједничкој мисији, доносе научна сазнања са европских универзитета и примењују их у Прокупљу, по целој Србији. Први лекари били су Руси, Пољаци, Чеси, Јевреји, Словаци, Грци, пречани из Аустроугарске, српски питомци са европских универзитета, а од 1893. и први стипендиста Топличког округа. Савремена медицинска достигнућа и клиничка искуства из Беча, Прага, Париза, Петрограда, Женева, Цириха, Кракова, Берлина и других европских универзитета налазе плодно тло у Србији. У историју српског санитета и српске медицине уписују се као санитетски официри, физикуси, срески лекари, општински лекари, ветеринари или апотекари. Међународни чувари народног здравља, здружени у Топличком округу, учествују у оснивању здравства, његовом развоју у рату и миру, у формирању првих болница и болничке службе.

Слика број 2. Југ Богданова улица Прокупље, 1909. година
(Народни музеј Топлице у Прокупљу)

Биле су то генерације здравствених изасланика које су се, поред организације здравства, бориле у лечењу пнеумоније, морбила (малих богиња), тифуса, шарлаха, дифтерије, срдобоље, туберкулозе, колере, црвеног ветра (инфективног обољења коже) и других болести, сада излечивих и болести које могу да се контролишу. Велики број ових болести данас припада историји не само српске медицине, већ и савремених медицина многих земаља широм света.

⁴ „Калојатри”- народни исцељитељи су били нека врста лекара-торбара или путујућих лекара, а себе су називали докторима. Ови путујући лекари би оседлали коња, а у бисагама имали би приручну апотеку, потребну при пружању лекарских услуга, путујући од села до села.

Српско лекарске друштво, које ове 2022. бележи своје постојање од 150 година деловања, имало је подршку прокупачких лекара, раних чланова Друштва, од др Јована Пелнаржа, др Освалда Хајнца, др Романа Далмајера, др Алојза Кумера, др Стевана Тренчинија, др Јосифа Ожеља, др Јована Максимовића, др Косте Андрејевића, др Милана Васића, др Ђоке Петровића, др Леониде Пантазиса, др Ахила Михаиловића до др Алексе Савића и многих других.

Слика број 3. Редовни чланови Српског лекарског друштва, 1891. година. Др Ђока Петровић, управник болнице у Прокупљу 1899-1903. (други сдесна, у другом реду), Др Милан Васић управник болнице у Прокупљу 1894-1895. (трећи слева, у задњем реду). (Музеј науке и технике у Београду - Одсек Музеј медицине СЛД, 11.7.1537.тиф)

Сва ова имена, њихови дани и дела претходили су оснивању Подружнице СЛД у Прокупљу, која званично постоји и делује од 1947. године. Српско лекарско друштво Прокупље ове 2022. обележава 75 година свог постојања у традицији Српског лекарског друштва, које постоји век и по. Отуда је Светосавска повеља, највише признање Топличког округа, 2022. године заслужено додељено Српском лекарском друштву Прокупље. Признање додељено савременицима - пожртвованим борцима у пандемији ковид вируса у Топличком округу, је и признање свим претходним чуварима народног здравља, који су вршили своју мисију лечења и исцељења Топличана, у рату и миру, током четрнаест деценија.

Можемо слободно рећи да се српска друштвена и научна култура по ослобођењу од Турака осветљава кроз призму народа и његових чувара здравља.

Слика број 4. Ђурђевски уранак Српских „Соколова“ на „Југ Богдановој Кули“, Прокупље 1908. године. Др Алекса Савић и др Младен Грујић у централном делу фотографије. (Народни музеј Топлице у Прокупљу)

Рад **Чувари народног здравља у Топличком округу (1878-1912)** од др **Јована Пелнаржа до др Алексе Савића** посвећен је прецима, њиховим доприносима и заслугама, јер треба имати на уму да поштовањем њихових дана и дела, савременици ће једном постати славни претходници.

ОРГАНИЗАЦИЈА ЗДРАВСТВА У ПРОКУПЉУ И ТОПЛИЧКОМ ОКРУГУ, ОД ТРУПНОГ ЛЕКАРА ДО ПРВЕ ПРИВРЕМЕНЕ ВОЈНЕ БОЛНИЦЕ

За све поштоваоце историје српског санитета и медицине није необично што почињемо са др Владаном Ђорђевићем (1844-1930),⁵ хирургом, тадашњим начелником Санитета Српске војске, потоњим дипломатом, писцем, реформатором и визионаром. Др Владан Ђорђевић, оснивач Српског лекарског друштва, Црвеног крста Србије био је и иницијатор формирања Велике нишке војне болнице 22. јануара 1878. Отварање Велике нишке војне болнице доноси здравствени препород Нишу и Нишком округу, али и шири мисију по Топлици и другим окрузима. Привремена војна болница од 1879. године, а Окружна болница од 1881. су заједно у организацији и развоју здравства у Топличком округу, који у свом саставу има Прокупачки, Косанички и Добрички срез.

У *Историји српског војног санитета* др Владан Ђорђевић записује да је др Раб постављен 23. априла 1878. за лекара - шефа I одељења у новооснованој Великој нишкој војној болници. По потреби службе, јуна месеца 1878. године, из Велике нишке војне болнице прекомандован је у Прокупље. Даља улога др Раба, војног лекара по уговору, није нам позната.

У другој половини августа 1878. године у Прокупље долази **др Јован Пелнарж**, који је претходно обављао дужност лекара-шефа III одељења Велике нишке војне болнице. По потреби службе добио је премештај у Прокупље, одакле ће уједно вршити дужност трупног лекара у Куршумлији.⁶ Ово нам указује да др Јована Пелнаржа, Чеха, можемо сматрати за једног од првих лекара у Прокупљу и Топличком округу после ослобођења од Турака.

Прокупље добија свог трупног лекара 1879. године, а дужност је поверена **др Јовану Порубовићу**, санитарском капетану II класе. Исте године формира се Привремена војна болница (Прокупачка привремена војна болница), која ће деловати под управом др Освалда Хајнца, санитарског капетана II класе. Ови подаци показују да је највеће заслуге у организацији и развоју здравствене службе у Прокупљу, нарочито у периоду 1879-1900. године, имао Српски војни санитет. У том периоду у Србији су радиле сталне војне болнице у Београду, Крагујевцу и Нишу, а привремене војне болнице у Ђуприји, Карановцу (Краљеву), Прокупљу, Куршумлији, Лесковцу, Врању и Кладову. Привремене војне болнице су формиране тамо где је постојала потреба за њима. Једна од њих била је **Привремена војна болница у Прокупљу**, која је формирана 1879.⁷ и деловала све до 1900. године, укупно 21 годину. Мисију организације и деловања Привремене војне болнице понели су лекари-управници др Јован Пелнарж, др Јован Порубовић, др Освалд Хајнц, др Алојз Кумер, др Јован Максимовић, др Јевта Ристић, др Роман Далмајер, др Ервин Штрениг, др Тодор Мишић, др Јосиф Маржик, др Леон Васиљковски, др Благоје Николић и др Милан Пецић и др Ђока Петровић, као окружни физикус. На почетку апотекарску дужност у Привременој војној болници обавља Стеван Варјачић, лекарски апотекарски помоћник I класе. Болничка аптека је формирана 1885. године, а за вршиоца дужности постављен је Миливоје Вујичић, контрактурални апотекарски помоћник II класе.

⁵ Опширније: Тодоровић, В., Зељковић, Ј., *Владан Ђорђевић*, „Владан Ђорђевић и историја Српског војног санитета”, Зборник САНУ, Београд, 2020, стр. 37-52.

⁶ Ђорђевић, В., „Велика нишка војна болница”, *Историја српског војног санитета*, књига III, Београд, 1880, стр. 254-255.

⁷ „Здравље у Србији 1879. године - О болницама”, Отаџбина, 1. 7. 1880, стр. 188.

Захваљујући запису др Милана Пецића данас можемо да одредимо локацију болничке зграде: „Болница се налазила на једном платоу посве сличном тераси на Калимегдану одакле се посматра Сава и Дунав. Са ове болничке терасе (место данашње Општине) био је диван изглед на реку Топлицу па преко реке особито лепа равница.”⁸

Слика број 5. Локација Привремене војне болнице у Прокупљу (Народни музеј Топлице у Прокупљу)

Привремена војна болница у Куршумлији,⁹ формирана 1881. године, наставља традицију пружања здравствене помоћи становништву у новоослобођеним просторима. Током свог деловања има велику помоћ и подршку Привремене војне болнице у Прокупљу и сталне Велике нишке војне болнице. Функцију управника (шефова) болнице у Куршумлији обављали су: на почетку 1881. године место управника је било празно, а у болници су радили др Виргил Дуда, контрактуални лекарски помоћник II класе и Коста Анастасијевић, вршилац дужности апотекарског помоћника. Априла 1881. године у Куршумлију долази санитетски капетан II класе др Освалд Хајнц,¹⁰ који ће руководити Привременом војном болницом од априла 1881. до 1884. године. У том периоду др Освалд Хајнц је унапређен у санитетског капетана I класе.

Управници Привремене војне болнице у Прокупљу у раном периоду били су великим делом санитетски официри, страни лекари, потом лекари пречани.

⁸ Кривошејев, В., Станојловић, Н., *Др Милан Пецић-Аутобиографија најстаријег пуковника српског санитета*, Београд, Српско лекарско друштво, 2020, стр. 81-82.

⁹ Привремена војна болница у Куршумлији деловала је само неколико година, највероватније од 1881. до 1885. године. Санитетски капетан I класе др Освалд Хајнц обављао је дужност управника болнице у периоду 1882-1884, док је вршилац дужности управника 1884/1885. био санитетски поручник Андреја (Адолф) Лишка, докторанд.

¹⁰ Службени војни лист, 10. 4. 1881, стр. 305-306.

Они нису имали само мисију пионира у организовању здравствене службе, већ и важну улогу у здравственом просвећивању варошког и сеоског становништва целог округа.

Након Берлинског конгреса утврђене су границе Србије и новоослобођених области. Уредбом, од 6. фебруара 1879. Топлички округ имао је три среза са 314 села: Добрички, Прокупачки и Косанички срез. Добрички срез (тада седиште у Прокупљу) има 85 села, Прокупачки срез (седиште у Белољину, но привремено у Прокупљу) има 104 села, Косанички (седиште у Куршумлији) има 125 села.¹¹

Ово истраживање бави се данима и делима санитетских официра, физикуса, управника болнице, средњих лекара и других чувара народног здравља у Прокупљу, Добричком и Косаничком срезу.

Здравствену мисију у Прокупљу пратила је организација апотекарства, па тако је прву апотеку отворио др Ђорђе Брзаковић (на месту данашњег хотела *Хамеум*). Подаци нам показују да су у Прокупљу (1910-1912), радила два апотекара Ђорђе Брзаковић и Милош Николић. Одласком Брзаковића, апотека је радила у власништву Васе Равничанина (погинуо у Другом балканском рату), Мијаила Душманића (апотекара из Пожаревца) и Саве Лукића, сви магистри фармације. У болничком раду посебно место припада добровољцима, члановима Црвеног крста Србије, прокупачког одбора, формираног 1878. године. Црвени крст има подршку великог броја чланица београдског Женског друштва, Одбора госпођа „Кнегиња Љубица”, Кола српских сестара и других женских патриотских друштава. Пре Првог балканског рата у Прокупљу је, поред приватних бабица, радила Ангелина Маринковић, општинска бабица.

Мада ово истраживање обухвата само период од 34 године, то не умањује историјски значај друштвених догађања, дешавања, великих прелома и промена у том периоду. После вишевековног ропства, ослобођена Топлица се суочава са одласком старих обичаја и доласком нових норми у многим областима, посебно у организацији здравства. Поред редовних дужности, лекари и друго санитетско особље су радили на здравственом образовању и просвећивању становништва. Овим редовима вратили смо из заборавља многа имена лекара, који су имали велике заслуге у формирању и деловању Привремене војне болнице и Окружне болнице у Прокупљу. Пионери, чувари народног здравља, применом најновијих медицинских достигнућа су допринели да се модерна европска медицина прими и прошири у целом Топличком округу. У нади да ова кратка сага о прокупачким болницама и лекарима расветљава затурену и заборављену историју здравства, па тако потврђује своју припадност великој породици српске историјске, научне и културне традиције.

У списку који следи наведена су имена, према подацима Државног календара Кнежевине Србије, односно Краљевине Србије. *Привремени закон о уређењу ослобођених предела*, донет 3. јануара 1878. озаконила је Народна скупштина у Крагујевцу 5. јула 1878. године.

У приложеним биографијама санитетских официра у наслову, поред њихових имена, стоји последњи чин у Српском санитету, а у тексту наведени су у чину који су имали током свог службовања у Прокупљу.

¹¹ Марковић, М., *Топлица у прошлости*, Штампарија „Свети Цар Константин”, Ниш, 1932, стр. 84.

УПРАВНИЦИ ПРИВРЕМЕНЕ ВОЈНЕ БОЛНИЦЕ У ПРОКУПЉУ И РЕФЕРЕНТИ САНИТЕТА ГАРНИЗОНА У ПРОКУПЉУ 1878-1900.

1878. др Јован Пелнарж, привремени војни лекар у Прокупљу и трупни лекар у Куршумлији
1879. трупни лекар и управник др Јован Порубовић, санитарски капетан II класе ¹²
1880. управник др Освалд Хајнц, санитарски капетан II класе
1881. управник др Освалд Хајнц, санитарски капетан II класе, до априла 1881.
1881. управник др Алојз Кумер, санитарски капетан II класе, од априла 1881.
1882. управник др Алојз Кумер, санитарски капетан II класе
1883. управник др Алојз Кумер, санитарски капетан I класе, до фебруара 1883.
1883. управник др Јован Максимовић, санитарски капетан II класе, од фебруара 1883.
1884. управник др Јован Максимовић, санитарски капетан II класе
1885. управник др Јован Максимовић, санитарски капетан II класе, до маја 1885.
- 1885-86. управник др Јован Ђокић, санитарски капетан I класе (Српско-бугарски рат)
1887. управник др Јефта Ристић, санитарски капетан I класе
1888. управник др Јефта Ристић, санитарски капетан I класе
1889. управник др Јефта Ристић, санитарски капетан I класе, до јула 1889.
1889. управник др Роман Далмајер, санитарски капетан I класе, од јула 1889.
1890. управник др Роман Далмајер, санитарски капетан I класе, до септембра 1890.
1890. управник др Ервин Штрениг, санитарски капетан I класе, од септембра 1890.
1891. управник др Ервин Штрениг, санитарски капетан I класе
1892. управник др Ервин Штрениг, санитарски капетан I класе, до децембра 1892.
1892. управник др Тодор Мишић, санитарски капетан II класе, од децембра 1892.
1893. управник др Јосиф Маржик, санитарски поручник, од фебруара 1893.
1894. управник др Јосиф Маржик, санитарски поручник, до марта 1894.
1895. управник др Леон Васиљковски, контрактуални лекар II класе, до марта 1894.
1895. управник др Благоје Николић, санитарски капетан II класе, (III 1894. до XI 1895.)
1895. управник др Милан Пецић, санитарски капетан I класе, од новембра 1895.
1896. управник др Милан Пецић, санитарски капетан I класе
1897. управник др Милан Пецић, санитарски капетан I класе, у јесен 1897.
1898. управник др Јован Пелнарж, санитарски капетан I класе
1899. управник-окожњи физикус др Ђока Петровић
1900. управник-окожњи физикус др Ђока Петровић ¹³

¹² „Санитетска струка, Групни лекари”, *Државни календар Кнежевине Србије*, Београд, 1879, стр. 104.

¹³ „Санитетска струка, Војне болнице”, *Државни календар са шематизмом Кнежевине и Краљевине Србије*, године: 1880. (стр. 101), 1881. (151), 1882. (117), 1883. (131), 1884. (144), 1885. (145), 1886. (146),

**ДР ЈОВАН ПЕЛНАРЖ, САНИТЕТСКИ ПУКОВНИК,
ЛЕКАР У ПРОКУПЉУ 1878, 1885, 1898.**

Др Јован Пелнарж, Чех из Бохемије (данас Чешка), први лекар у Топлици 1878. године, борао је у Прокупљу у неколико наврата. Као привремени војни лекар први пут долази као трупни лекар за Прокупље (1878) и Куршумлију (1879), други пут у Топлици је лекар у Српско-бугарском рату (1885), трећи пут лекар и управник Привремене војне болнице 1898. године. Поред дужности управника, санитарски капетан I класе др Пелнарж је и лекар II батаљона „Кнез Михаило” у Прокупљу.

Др Јован (Јохан) Пелнарж (1850-1934), Чех, рођен је 1850. године у Домажлицама (село близу Плзена), у Бохемији, данашња Чешка. Медицину је студирао у Прагу, где је стекао диплому доктора целокупног лекарства – *Medicinae universae doctor*. У Србију долази судбоносне 1878. године, која је била од историјског значаја за Кнежевину Србију. Решењем министра унутрашњих дела од 24. јануара 1878. примљен је за привременог војног лекара I класе. Прву службу војног лекара добија 23. априла 1878. у Великој нишкој војној болници, на дужностима лекара-шефа III одељења. У другој половини августа, по потреби службе, одлази у Прокупље за привременог лекара, али да истовремено обавља дужност трупног лекара у Куршумлији (1878).

Слика број 6. Др Јован Пелнарж
(Музеј Понишавља Пирот)

У вишегодишњем службовању у Србији радио је као војни и цивилни лекар у многим варошима. Био је окружни лекар IV класе Среза тимочког

1887. (151), 1888. (163), 1889. (152), 1890. (121), 1891. (196), 1892. (198), 1893. (224), 1894. (220), 1895. (140), 1896. (196), 1897. (144), 1898. (49), 1899. (153), 1900. (131).

Округа књажевачког, потом дејствителни физикус Среза тимочког Округа књажевачког, са седиштем у Књажевцу од 21. марта 1879. до 22. октобра 1884. године. Након службе у Књажевцу, добија постављење у цивилном санитету у Шапцу, где ће радити као општински лекар од 1. новембра 1884. Др Пелнарж је провео девет година на пословима општинског лекара у Шапцу, у периоду 1885-1893. године.¹⁴ У Окружној болници у Шапцу ради на пословима привременог ординаријуса, пре доласка др Аврама Винавера. Као резервни санитетски официр учествовао је у Српско-бугарском рату 1885/1886. године, у саставу Моравског кора, као лекар у Прокупљу. По завршеном рату, преузима дужност општинског лекара у Неготину (1886).

По други пут у Нишу, 1897. године др Јован Пелнарж обавља дужност лекара у Сталној војној болници у Нишу, која је деловала под управом др Милоша Борисављевића.¹⁵ Санитетски капетан I класе др Јован Пелнарж дошао је у Прокупље у јесен 1897. како би преузео дужност управника Привремене војне болнице у Прокупљу, коју је обављао у току 1898.¹⁶ Поред дужности управника, он је и лекар II батаљона „Кнез Михаило” у Прокупљу.¹⁷

Следеће 1899. године, у истом чину преузима дужност војног лекара у Привременој војној болници у Пироту, коју ће вршити до 1912. године. Поред дужности војног лекара у Пироту, био је трупни лекар Трећег пешадијског пука, потом поново управник Привремене војне болнице у Пироту 1911. године. У Пироту је унапређен у чин санитетског потпуковника.

Као санитетски потпуковник одређен је за трупног лекара Гарнизона шабачког и управника шабачке Привремене војне болнице 10. априла 1912. године.¹⁸

Одласком из Шапца, забележено је сећање о др Пелнаржу, које много говори: *Овај диван човек, Чех по народности, „права словенска душа”, као миран, разборит човек, остао је Шапчанима у пријатном сећању. Из овог града отишао је 1893. године. Био је физикус, а пошто је примио српско држављанство, отишао је у војни санитет и унапређен у санитетског мајора.*¹⁹

Др Пелнарж је учествовао у балканским ратовима. У Првом балканском рату месец дана је управљао крушевачком резервном војном болницом, потом два и по месеца био референт санитета при месној команди у Скопљу. У Другом балканском рату, од 18. јануара 1913. до краја рата, вршио је дужност референта санитета Дунавске дивизије I позива.²⁰

После Другог балканског рата, др Пелнарж остаје у Штипу, где га затиче почетак Првог светског рата. Ратне 1914/15. године постављен је за референта санитета Битољске дивизијске области. У саставу српског санитета са сином Мирославом Пелнаржом (1885-1967), апотекар ом III класе, поделио је голготу

¹⁴ „Пелнарж Др Јован, окружни лекар и физикус у Књажевцу и Шапцу”: *Државни календар за год: 1885.* (стр. 115), 1886. (119), 1887. (121), 1888. (127), 1889. (126), 1890. (182), 1891. (172), 1892. (201), 1893. (201).

¹⁵ „Пелнарж Др Јован, лекар Сталне војне болнице у Нишу”, *Државни календар*, 1897, стр. 144.

¹⁶ „Пелнарж Др Јован, управник Привремене војне болнице Прокупљу”, *Државни кален.*, 1898, стр. 40.

¹⁷ „Пелнарж Др Јован”, *Службени војни лист*, 1. јануар 1898, стр. 38-40.

¹⁸ Наредба Министарства војног од 10. априла 1912. године Ф/АБр. 3148. (<http://biblioteka.military.com>)

¹⁹ Тојић, П., *Здравство у шабачком крају до Великог рата (1815-1915)*, Завод за јавно здравље Шабац, Шабац, 2018, стр. 142.

²⁰ „Пелнарж Др Јован”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 64.

преко Албаније. На Солунском фронту вршио је дужност санитарског референта у саставу Брегалничке дивизије.

По ослобођењу, породица се поново окупила, али без његове супруге Јелене Пелнарж која је, од последица страдања у повлачењу, преминула у Солуну јуна 1917.

Годину 1919. провео је у Нишу, где је као санитарски пуковник, учествовао у обнављању Моравске сталне војне болнице страдале у Првом светском рату. По пензионисању децембра 1920. године, придружује се снахи Љубици и сину апотекару Мирославу, прво у Београду, потом у Краљеву.

Др Јован Пелнарж, Чех по народности, а Србин по убеђењу, учествовао је у српско-турским ратовима, Српско-бугарском рату, Првом и Другом балканском рату и Првом светском рату. Као члан Српског лекарског друштва од 1880. подржао је рад најстаријег лекарског друштва у Србији. Био је добротинитељ у многим друштвима, па тако се из Штипа јуна 1914. године одазива као приложник *Зоре*, поводом 50 година постојања Српског академског друштва у Бечу.²¹

Слика број 7. Др Јован Пелнарж почива на Готовачком сеоском гробљу, у близини манастира Жича (фотографију снимио Радован Бачкуља)

Он није био једини чешки лекар у Прокупљу и Топличком округу. Поред њега, у Привременој војној болници у Прокупљу радили су др Август Добиш, претходно лекар-шеф III одељења и др Јосиф Кафка, лекарски помоћник Велике нишке војне болнице. У исто време, др Антоније Антон Зајичек (1845-

²¹ „Приложници *Зоре*”, Трговински гласник, 18. 6. 1914, стр. 5.

1888), Чех из Хронештице (Hrochowteinitz), окружни физикус у Нишу, постављен је за првог управника нишке Окружне болнице.²²

Др Пелнарж, резервни санитарски капетан II класе (од новембра 1890), унапређен је марта 1896. у чин резервног капетана I класе.²³ Санитарски пуковник др Јован Пелнарж је носилац Споменице српско-турских ратова, Споменице Српско-бугарског рата, Ордена Светог Саве IV реда (1907), Крста милосрђа, за учешће у балканским ратовима, Албанске споменице и других одликовања.

Др Јован Пелнарж је преминуо 21. јануара 1934. године у Краљеву. Велики број Краљевчана одао му је последњу пошту на сахрани на Готовачком сеоском гробљу, недалеко од манастира Жича. Вест о његовом одласку објављена је у *Службеном војном листу*, а читуља, коју је донела *Правда* гласи: „Др Јован Пелнарж је био један од првих страних лекара, који су са пуно идеала дошли 1878. да нам помогну. Као војни лекар за цело време рата радио је са пуно пожртвовања. Својим скромним средствима отварао је болнице, организовао помоћне амбуланте и помагао свакога ко му се обраћао за помоћ. Сарађивао је у свим хуманим друштвима и био им један од водећих чланова.”²⁴

ДР ЈОВАН ПОРУБОВИЋ, САНИТЕТСКИ МАЈОР

Санитарски капетан II класе др Јован Порубовић учествовао је у Другом српско-турском рату као трупни лекар Моравског кора, с распоредом у Куршумлији. У ослобођеном Прокупљу 1879. обављао је дужност управника Привремене војне болнице у Прокупљу и трупног лекара гарнизона у Прокупљу.

Др Јован Порубовић био је војни лекар у Србији од 1. јуна 1875. када је Српски војни санитар имао само 19 лекара. У Србији међу раним чуварима народног здравља су Руси, Пољаци, Чеси, Словаци, Мађари и лекари из Аустроугарске. У овој групи је др Јован Порубовић, санитарски капетан II класе.

Јован Порубовић (1847-1882) рођен је у селу Здравчићи,²⁵ у општини Пожега, Златиборски округ. Медицину је дипломирао на Универзитету у Бечу, где је промовисан у доктора целокупног лекарства. У његовој кондуит листи стоји да *говори, чита и пише српски и немачки. У мирно и ратно време стручно врло добро оспособљен. Дobar економ. У вршењу службе веома озбиљан. У приватном животу примеран. Заслужује да се унапреди у чин капетана I класе. Оцену је дао др Милић у Нишу, 21. 3. 1879. године.*²⁶

²² Поповић-Филиповић, С., „Др Јован Пелнарж”, *Чеси у Србији, лекари, апотекари, ветеринари и болничарке*, Чешка беседа Београд, СЛД, Београд, 2022. (у припреми за штампу).

²³ Српске новине, бр. 68, Београд, 20. март 1896, стр. 1.

²⁴ „Пелнарж Др Јован, преминуо у Краљеву, 24. јануар (1934)”, *Правда*, Београд, 25. јануар 1934, стр. 8.

²⁵ У село Здравчићи у Златиборском округу су се доселиле многе нове породице у другој половини 18. века. Међу старим породицама су били Порубовићи, пореклом из Роваца, овде из Тврдића. Порубовићи су стара хајдучка породица, насељена у врху села и у доњем крају, има шест кућа и слави Лучиндан (Светог Луку). Породица је била међу виђеним, па тако је и *Порубовића Поток*, назван по њима. (Подаци из књиге Љубомира Љубе Павловића, „Ужичка Црна Гора”, *Насеља и порекло становништва*, књига 19, Српски етнографски зборник, књига XXXIV, Земун, 1925).

²⁶ Кондуит листа нижих и виших официра српске војске, Ја 1878/79. Редни број 683. (Извор: Пожешки годишњак, Прилози за политичку, војну, економску и културну историју Пожеге и околине, Број 3, Пожега, 2003, стр. 162).

Санитетски капетан II класе др Јован Порубовић учествовао је у Другом српско-турском рату, као лекар Моравског кора. Јануара 1878. године моравска војска је на Самокову водила битке, које су резултирале са 558 рањеника и 38 мртвих. Дејство Моравског кора пратила су четири завојштва, организована у: прво у куршумлијској вароши, друго на друму испод Куршумлије, треће у Мачковцу и четврто испод Самокова. На завојштима су радили: капетан др Јован Порубовић, др Ђура Гаврић, др Освалд Хајнц, потпоручник Иван Плесничар и лекарски помоћник Карло Липолд.

У једном од извештаја о вршењу санитарске службе записано је: „да је у Моравском кору било већином такво лекарско особље, које није разумевало санитарску службу и које се ни за што није старало, а још мање водило рачуна над болничарима.

Ми морамо да узмемо у заштиту санитарски персонал Моравског кора, који је радио на бојишту, прво с тога, што и сам др Порубовић, пет врста даље у свом извештају каже, да је радња на завојштима прилично добро вршена и од лекара и од појединачних болничара, а друго с тога, што све војне старешине и сви очевици тврде да су г. Др (Ђура) Гаврић, Др (Освалд) Хајнц, Др (Владимир) Червинка, потпоручник (Иван) Плесничар и лекарски помоћник (Карло) Липолд, који су једини радили на завојштима (према горњем извештају) вршили своје дужности савесно и ревносно; али, баш да они и не су разумевали војно-санитарску службу, где беху санитарски официри Моравског кора, Потпуковник Др (Јован) Машин и капетан (Јован) Порубовић.”²⁷

Након завршених српско-турских ратова, лекари су добили свој распоред по Србији. У Београду је било осам лекара, док је осталих девет лекара било распоређено у унутрашњости Србије. Др Јован Порубовић је именован за лекара у Куршумлији.²⁸ Годину дана после Другог српско-турског рата, године 1879. санитарски капетан II класе др Јован Порубовић постављен је за управника Привремене војне болнице у Прокупљу и трупног лекара гарнизона у Прокупљу. У болничкој служби имао је помоћ Стевана Варјачића, апотекарског помоћника I класе.

У послератном периоду, у ослобођеном Нишу, санитарски капетан I класе др Јован Порубовић постављен је за управника Велике нишке војне болнице, а дужност је обављао у периоду 1880/1881.²⁹ Од 10. октобра текуће године (1881, No 5192), разрешен је вршења дужности при нишкој болници и упућен на опредељење у Неготин где је, указом од 9. априла тек. год. (1881, No 1898), постављен за начелника корпусног санитета (Тимочког кора), па је за време био задржан при болници у Нишу.³⁰

Санитарски капетан I класе др Јован Порубовић унапређен је октобра 1882. у чин санитарског мајора.³¹ Преминуо је 24. децембра 1882. године.³²

²⁷ Ђорђевић, В., *Историја српског војног санитета*, књига III, Београд, 1880, стр.186-188.

²⁸ Игњатовић, М., „Формирање војно санитарске службе у Србији средином XIX века”, *Војносанитарски преглед*, 2003, 60(6): 757-762.

²⁹ Поповић-Филиповић, С., *Чувари народног здравља у Нишу (1878-1938)*, Војна болница, Ниш, 2022. (монографија у штампи)

³⁰ Службени војни лист, 14.10.1881, стр. 963-964.

³¹ Службени војни лист, 23.10.1882, стр. 1263-1264.

³² Службени војни лист, 31.12.1882, стр. 1639-1640.

ДР ОСВАЛД ХАЈНЦ, САНИТЕТСКИ КАПЕТАН II КЛАСЕ

Санитетски капетан II класе др Освалд Хајнц је био управник и лекар Привремене војне болнице у Прокупљу и трупни лекар гарнизона у Прокупљу (1880-април 1881) и Привремене војне болнице у Куршумлији (април 1881-1884).

Др Освалд Хајнц (око 1845-1889) рођен је у Пољској, а преминуо у Србији, где почива. У Србију је емигрирао 1874. године и примљен за контрактуалног војног лекара II класе. Као лекар по уговору учествовао је у српско-турским ратовима. У Првом српско-турском рату био је заступник бригадног лекара Крушевачке бригаде. У тренутку мобилизације за Други српско-турски рат 14. новембра 1877. као лекар при Моравском кору, постављен је за командира Крушевачког окружног санитетског одељења.³³ У току Другог српско-турског рата вршио је дужност лекара на завојишту Моравског кора, који је водио борбе за ослобођење Ниша.³⁴

По ослобођењу, др Хајнц је службовао као војни лекар у многим српским варошима. Као санитетски капетан II класе, постављен је за војног лекара Унутрашњег одељења Војне болнице у Нишу (1879), био управник и лекар Привремене војне болнице у Прокупљу (1880-април 1881), Привремене војне болнице у Куршумлији (април 1881-1884). Санитетски капетан II класе др Освалд Хајнц је октобра 1882. унапређен у чин санитетског капетана I класе.³⁵ У Привременој војној болници у Прокупљу имао је за лекарског помоћника Адолфа Лишку, контрактуалног лекара II класе.

Из Историје српског војног санитета Владана Ђорђевића дознајемо да је 7. фебруара 1885. Санитетско одељење Врховне команде издало распоред војно-санитетског особља целокупне српске војске у саставу: начелник санитета, резервни пуковник др Владан Ђорђевић, потпуковник др Леонард Лонткијевић, управник крагујевачке Сталне војне болнице, мајор др Освалд Хајнц, управник нишке Сталне војне болнице.³⁶

Санитетски мајор др Освалд Хајнц је у Ваљеву био управник Привремене војне болнице и референт санитета Дринске дивизије у трогодишњем периоду 1886-1888. Остао је запамћен као војни лекар изузетних професионалних способности.³⁷ Контрактуални војни лекар II класе др Освалд Хајнц постављен је за дејствителног војног лекара II класе, с производством у чин санитетског капетана II класе, а са рангом од 17. априла 1879. године.³⁸

Др Освалд Хајнц је са супругом Паулином, нашао уточиште у Србији, где је живео у Нишу, Прокупљу, Куршумлији, Ваљеву и другим варошима. У Ваљеву им се родио син Богдан Југовић Хајнц (1882-1905), који је завршио Војну академију (1899), а 1901. постао пешадијски потпоручник. Богдан Југовић Хајнц, војвода Богдан је као српски официр храбро погинуо 30. маја 1905. године у селу Петраљица код Куманова.³⁹

³³ Ђорђевић, В., *Историја српског војног санитета, књига III, Београд, 1880, стр. 103.*

³⁴ Исто, стр. 188.

³⁵ Службени војни лист, 23.10.1882, стр. 1263-1264.

³⁶ Поповић-Филиповић, С., „Др Леонард Лонткијевић, Пољски лекари и хуманисти у Србији, 1820-1920 (I)”, Свеске, бр. 135, Мали Немо, Панчево, 2020, стр. 147-158.

³⁷ Кривошејев, В., Недок, А., „Ваљевска војна болница, од првих дана до Великог рата“, *Војносанитетски преглед*, Београд, 2017, 74/12, стр. 1189-1196.

³⁸ Службени војни лист, 18.02.1881, стр. 115-116.

³⁹ Поповић-Филиповић, С., „Др Освалд Хајнц - Пољски лекари и хуманисти у Србији, 1820-1920.” (II), Свеске, број 136, Мали Немо, Панчево, 2020, стр. 153-169.

ДР АЛОЈЗ КУМЕР, САНИТЕТСКИ ПУКОВНИК

Санитетски капетан II класе др Алојз Алојзије Кумер обављао је дужност управника Привремене војне болнице у Прокупљу и трупног лекара гарнизона Прокупачког у периоду од маја 1881. године до фебруара 1883. године.

Др Алојз Алојзије Кумер (Dr. Alois Kumer, 1843-1905), лекар из Аустроугарске, медицину је студирао у Грацу, где је 1866. промовисан за магистра хирургије и породилџства. У првом доласку у Србију службовао у Књажевцу (1870-1876). По повратку у Србију 1879. године, постављен је за лекара Сталне војне болнице у Београду 1880/1881. године. Др Алојз Кумер наставља службу контрактуалног санитарског капетана II класе као лекар Унутрашњег одељења Велике нишке војне болнице (1881), а истовремено помаже у Прокупљу. Др Алојз Кумер је 8. маја 1881. године постављен за управника Привремене војне болнице у Прокупљу.⁴⁰ Дужности управника болнице и трупног лекара гарнизона Прокупачког обављао је до фебруара 1883. године.

Мада је био лекар по уговору, продужио је свој боравак, па је тако вршио дужност управника Сталне војне болнице у Крагујевцу и референта санитета Шумадијске дивизијске области у Крагујевцу 1884/1885. године. У време Српско-бугарског рата, од децембра 1885. имао је дужност управника Моравске сталне војне болнице у Нишу. Референт санитета Пете тимочке дивизијске области у Параћину, санитарски мајор др Алојз Кумер, поред своје редовне службе од септембра 1888. врши дужност управника Привремене војне болнице у Књажевцу (1888/1889. године, 1891-1893).⁴¹ Санитетски потпуковник др Алојз Кумер, референт санитета Тимочке дивизијске команде и управник Привремене војне болнице у Књажевцу, фебруара 1893. се поставља за референта санитета при Шумадијској дивизијској команди и вршиоца дужности управника Војне болнице у Крагујевцу (1895-1897).⁴² Санитетски пуковник др Алојз Кумер, по други пут, 1898. врши дужност управника Моравске сталне војне болнице и референта санитета Моравске дивизијске области. Тако је, као замена др Милоша Борисављевића, провео годину дана у Нишу (1898).⁴³

Контрактуални санитарски капетан II класе др Алојз Кумер је унапређен у: чин санитарског капетана II класе (1880), капетана I класе (октобра 1882),⁴⁴ мајора (1887), потпуковника (септембра 1891)⁴⁵ и пуковника (новембра 1897).⁴⁶ Пензионисан је 14. марта 1900. године,⁴⁷ али је априла 1901. поново враћен у дејствителну службу с истим чином.⁴⁸

Носилац је Ордена таковског крста V реда, Ордена таковског крста IV реда (1889), Ордена таковског крста III реда (1901) и других одликовања. Био је дописни члан Српског лекарског друштва. Преминуо је 26. јула 1905. у

⁴⁰ „Кумер Др Алојз, управник Привремене војне болнице у Прокупљу”, Службени војни лист, 23.05.1881, стр. 439-440.

⁴¹ Службени војни лист, 08.09.1888, стр. 1065-1066.

⁴² Службени војни лист, 08.02.1893, стр. 99-100.

⁴³ Државни календар Краљевине Србије, 1893, стр. 40.

⁴⁴ Службени војни лист, 23.10.1882, стр. 1263-1264.

⁴⁵ Службени војни лист, 07.09.1891, стр. 1033-1034.

⁴⁶ „Кумер Др Алојз, унапређење”, Српске новине, 4. новембар 1897, стр. 1.

⁴⁷ „Кумер Др Алојз, пензионисан”, Службени војни лист, 25.03.1900, стр. 251-252.

⁴⁸ Службени војни лист, 29.04.1901, стр. 411-412.

Београду.⁴⁹ Супруга Луција Кумер, учитељица свирања, са сином Валодијом је наставила да живи у Србији. У Првом светском рату, док се син повукао са српском војском, она је остала у окупираном Београду у Зориној улици број 52.

ДР ЈОВАН МАКСИМОВИЋ, САНИТЕТСКИ ПУКОВНИК

Санитетски капетан II класе др Јован Максимовић био је први српски лекар из прека, који је у Прокупљу обављао дужност управника Привремене војне болнице и трупног лекара гарнизона Прокупачког, у периоду од фебруара 1883. до маја 1885. године.

Др Јован Максимовић (1850-1931) рођен је 7. децембра 1850. у Белој Цркви. Студирао је и дипломирао медицину у Бечу. По завршеним студијама радио је као лекар у Краљеву (1879), потом био општински лекар у Смедереву (1882-1884). Санитетски капетан II класе др Јован Максимовић дао је оставку у државној служби 11. децембра 1884. године.⁵⁰

Као санитетски капетан I класе постављен је за управника Привремене војне болнице у Прокупљу, а дужност је вршио у периоду од фебруара 1883. до маја 1885. године. Указом од 18. маја 1885. др Јован Максимовић, лекар Среза заглавског Округа књажевачког поставља се за физикуса Округа књажевачког.⁵¹ Као физикус обављао је дужност управника Окружне болнице у Књажевцу, од 1886. до 1889. године. Следила је служба у Округу крајинском, на дужностима окружног физикуса и управника Окружне болнице у Неготину 1890/1891. године, окружног физикуса Округа крајинског (1892), окружног физикуса Округа крушевачког, са седиштем у Крушевцу (1893-1895). Указом од 6. октобра 1895. др Јован Максимовић, физикус Округа крушевачког прелази за физикуса Округа ужичког. У једном периоду радио је као приватни лекар у Београду (1907).

Др Максимовић, београдски окружни физикус у пензији, учествује у балканским ратовима као резервни санитетски потпуковник. У Првом балканском рату, од 18. септембра 1912. до 1. фебруара 1913. био је управник болнице у Краљеву. У Другом балканском рату, од 1. фебруара 1913. до 20. августа 1913. године, управљао је Осмом резервном војном болницом (Војна академија) у Београду.⁵²

У Првом светском рату, др Јован Максимовић је радио као лекар Дунавске дивизије. Фебруара 1915. на служби у Београду били су: др Милан Радовановић, управник Војне болнице, др Душан Стојимировић, лекар душевне болнице, који је постављен за заменика управника Опште државне болнице, др Ћира Пантић, општински лекар, др Славка Михаиловић, лекар Хируршког одељења Опште државне болнице, др Светозар Цермановић, лекар Опште војне болнице, др Богослав Завађил, лекар Опште војне болнице, др Јован Максимовић, лекар Дунавске дивизије, др Мита Михаиловић, референт Дунавске дивизије, др Јован Станковић, лекар у Војној болници.⁵³ По

⁴⁹ Службени војни лист, 05.08.1905, стр. 557-558.

⁵⁰ „Максимовић Др Јован”, Српске новине, 22. децембар 1884, стр. 1.

⁵¹ Српске новине, 24. мај 1885, стр. 1.

⁵² „Максимовић Др Јован”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 55.

⁵³ „Лекари у Београду”, Правда, 27.02.1915, стр. 2.

повлачењу, др Максимовић, резервни санитарски пуковник, био је међу ретким српским лекарима који су остали у окупираном Београду.⁵⁴

Слика број 8. Др Јован Максимовић (у средини) на прослави 25-годишњице СЛД-а (Музеј науке и технике у Београду - Одсек Музеј медицине СЛД)

У браку са Олгом, девојачко Добричић (рођена 1866. у Панчеву), имао је сина Добривоја, рођеног 1889. у Неготину и ћерку Меланију, рођену 1894. у Крушевцу. Породица је живела у Макензијевој улици 6-8, потом Његошевој 61.⁵⁵ Учествовао је у раду Српског лекарског друштва, као дописни и редовни члан од 1881. године. Подржао је добротинство многих хуманитарних друштава. Из Београда јуна 1914. био је један од приложника Зоре, поводом 50 година успешног рада и традиције.⁵⁶ Резервни санитарски пуковник и окружни физикус у пензији др Јован А. Максимовић је преминуо 15. јануара 1931. године у Београду.⁵⁷

ДР ЈЕФТА РИСТИЋ, САНИТЕТСКИ ПОТПУКОВНИК

Санитарски капетан I класе др Јевта Ристић је обављао дужност управника Привремене војне болнице у Прокупљу и трупног лекара гарнизона Прокупачког, у периоду од 1887. до јула 1889. године.

Др Јевта (Јевта) Ристић (1840-1904) рођен је у Карловцима 16. децембра 1840. у кући број 383, од оца Павла, купца и матере Милице. Гимназију је завршио у родном месту, а медицину студирао и дипломирао у Бечу. По промоцији у доктора целокупног лекарства практиковао је 15 месеци у Општој карловачкој болници. Због болести тадашњег физикуса,

⁵⁴ Недок, А., *Повлачење српске војске ка албанском приморју и њена евакуација на Крф 1915-1916*, Рад војно-санитарске службе, Београд, 2006, стр. 97.

⁵⁵ Подаци са Пријаве становника, Културно наслеђе Србије, документ направљен 15.5.1924.

⁵⁶ Трговински гласник, 18.06.1914, стр. 5.

⁵⁷ Службени војни лист, 23.03.1931, стр. 511-512.

августа 1870. постављен је за општинског лекара у Карловцима. При избору физикаса добио је од 22 гласа 18 гласова, али је избор био поништен.⁵⁸

Тако је др Јефта Ристић из Карловаца, тада у Аустроугарском царству, прешао у Србију 1879. године. Исте године примљен је за контрактуалног војног лекара II класе, под тадашњим условима за странце.⁵⁹ Као контрактуални војни лекар I класе, примљен је за дејствителног лекара са унапређењем у чин санитетског капетана I класе.⁶⁰

Своје службовање у Србији др Јефта Ристић, контрактуални војни лекар I класе, почео је као шеф-лекар Привремене војне болнице у Ћуприји, где је радио од 1880. до 1885. године. Као санитетски капетан I класе постављен је 1886. за лекара Сталне нишке војне болнице, која је деловала под управом др Владислава Јасњевског. Из Ниша премештен је за управника Привремене војне болнице у Прокупљу (Прокупачке привремене војне болнице), где је у исто време вршио дужност трупног лекара при гарнизону у Прокупљу. У Прокупљу је службовао од 1887. до јула 1889. године. Санитетски капетан I класе др Јефта Ристић, досадашњи управник Привремене војне болнице у Прокупљу, 25. јула 1889. се одређује за вршиоца дужности референта санитета Дринске дивизијске области.⁶¹ У Ваљевоу је истовремено обављао дужност управника Дринске војне болнице (1889). По други пут обавља обе дужности, управника болнице и референта санитета, у периоду 1892-1894. године, док је 1896. само референт санитета Дринске дивизијске области.⁶²

Санитетски капетан I класе др Јефта Ристић учествовао је у Српско-бугарском рату (1885), у својству пуковског лекара у VI пешадијском пуку у Нишу. По ослобођењу, обавља дужност војног лекара у Сталној војној болници у Нишу (1886).

Санитетски мајор др Јефта Ристић унапређен је у чин санитетског потпуковника новембра 1897. године.⁶³ Пензионисан је децембра 1897. године.⁶⁴ Преминуо је у Београду, 2. децембра 1904. године.⁶⁵

ДР РОМАН ДАЛМАЈЕР, САНИТЕТСКИ КАПЕТАН I КЛАСЕ

Санитетски капетан I класе др Роман Далмајер обављао је дужност управника Привремене војне болнице у Прокупљу, а у исто време вршио дужност трупног лекара гарнизона Прокупачког од јула 1889. до септембра 1890. године.

Др Роман Ромуалд Далмајер (Dr. Roman Dalmayer, 1845-1914), Јеврејин, пољског порекла, рођен је у Самбору у Украјини, тадашња Аустроугарска. По завршеној медицини у Цириху, радио је извесно време у Швајцарској. У Србију је дошао 1879. године. Службовао је као: окружни физикус IV класе у Округу ћупријском са седиштем у Ћуприји (1880), општински лекар за варош Параћин

⁵⁸ Јеремеић, Р., „Ристић др Јефта”, *Прилози за биографски речник војвођанских Срба лекара, од 1756. до конца 1940. године*, Нови Сад, Медицински преглед, 1952.

⁵⁹ Српске новине, 27. мај 1879, стр. 1.

⁶⁰ Српске новине, 25. јуна 1885, стр. 1.

⁶¹ Службени војни лист, 25.07.1889, стр. 869-870.

⁶² Кривошејев В./Недок А., „Ваљевска војна болница, од првих дана до Великог рата”, *Гласник Историјског архива Ваљево*, 2018, број 51-52, стр. 95.

⁶³ Српске новине, 4. новембар 1897, стр. 1.

⁶⁴ Српске новине, 5. децембар 1897, стр. 1.

⁶⁵ Српске новине, 5. децембар 1904, стр. 2.

(1881-1884), санитарски капетан II класе, лекар Сталне нишке војне болнице (1885-1887), санитарски капетан I класе, управник Привремене војне болнице у Пироту (1888), војни лекар у гарнизону у Пожеги и управник Привремене војне болнице у Пожеги (1889). Санитарски капетан I класе др Роман Далмајер поставља се јула 1889. за вршиоца дужности управника Привремене војне болнице у Прокупљу, а у исто време обавља дужност трупног лекара гарнизона прокупачког 1889/1890. године.⁶⁶

Слика број 9. Др Роман Далмајер

Одласком из Прокупља, 22. септембра 1890. постављен је за трупног лекара и управника амбулаторије у Кладову (1891),⁶⁷ управника Привремене војне болнице у Зајечару и трупног лекара гарнизона у Зајечару (маја 1892).⁶⁸ Др Роман Далмајер обавља дужност управника Привремене војне болнице у Књажевцу (октобар 1893-1895),⁶⁹ управника Сталне војне болнице у Крагујевцу (1896-1898) и управника Привремене војне болнице у Ваљевоу (1898-1900). Као пензионер са породицом живео је у Обреновцу, где је радио као приватни лекар (1903-1912).

Учествовао је у Српско-бугарском рату 1885/1886. године као пуковски лекар у IX пешадијском пуку у Нишу. Мада у пензији, дао је свој допринос лекара у балканским и Првом светском рату. Одликован је Таковским крстом V реда, Орденом Светог Саве IV реда, Крстом милосрђа, Медаљом за војничке врлине и Златном медаљом за ревносну службу (1913), за заслуге у балканским ратовима. Он се уписао у просветне добротворе, што потврђује *Просветни гласник* маја 1883. „Господин др Роман Далмајер, санитарски капетан, поклонио је 54 комада књига разне садржине књијници основни школа параћинских. Г. Далмајеру изјављује се усрдна захвалност на овом поклону у име наставника школа параћинских.”⁷⁰

⁶⁶ Службени војни лист, 25.07.1889, стр. 869-870.

⁶⁷ Службени војни лист, 22.09.1890, стр. 1149-1150.

⁶⁸ Службени војни лист, 31.05.1892, стр. 629-630.

⁶⁹ Службени војни лист, 02.11.1893, стр. 1325-1326.

⁷⁰ „Просветни добротвори”, *Просветни гласник*, 15.05.1883, стр. 380.

Др Далмајер је 1914. био један од приложника *Зоре*, поводом 50-годишњице постојања Српског академског друштва у Бечу.⁷¹

Др Роман Далмајер је преминуо у Обреновцу, 23. октобра 1914. у епидемији тифуса.⁷²

ДР ЕРВИН ШТРЕНГ, САНИТЕТСКИ КАПЕТАН I КЛАСЕ

Санитетски капетан I класе др Ервин Штренг био је управник Привремене војне болнице у Прокупљу и трупни лекар гарнизона Прокупачког, од септембра 1890. до децембра 1892. године.

Др Ервин Штренг (Dr. Ervin Streng, 1851-1915), пољски Јеврејин, рођен је 4. априла 1851. у Станиславову у Галицији, где му је отац био владин комесар. Ервин Штренг је студирао медицину и промовисан је у доктора целокупног лекарства у Бечу. У Србију је дошао 1877. и као добровољац учествовао у Другом српско-турском рату 1877/1878. године, био санитетски капетан I класе на завојшту у Српско-бугарском рату 1885/1886. године. Септембра 1881. контрактуални војни лекар II класе др Ервин Штренг, доктор целокупног лекарства, постављен је за лекара Среза посавског Округа ваљевског.⁷³

Слика број 10. Др Ервин Штренг

Као контрактуални лекар II класе постављен је за лекара Унутрашњег одељења Сталне војне болнице у Београду (1882-1885). У саставу Српског војног санитета као санитетски капетан I класе вршио је дужност управника Привремене војне болнице у Врању (1888), управника Привремене војне

⁷¹ Трговински гласник, 18.06.1914, стр. 5.

⁷² Поповић-Филиповић, С., „Др Роман Далмајер - Пољски лекари и хуманисти у Србији, 1820-1920.” (II), Свеске, број 136, Мали Немо, Панчево, 2020, стр. 153-169.

⁷³ Новине сербске, 18. септембар 1881, стр.1.

болнице у Пироту (1889), управника Привремене војне болнице у Прокупљу (1890-1892), референта санитета Тимочке дивизије и управника Привремене војне болнице у Зајечару (1892).

Санитетски капетан I класе др Ервин Штрениг је септембра 1890. постављен за управника Привремене војне болнице у Прокупљу (Прокупачке привремене војне болнице) и трупног лекара гарнизона у Прокупљу.⁷⁴ По потреби службе добија прекоманду 22. децембра 1892. у Нишку сталну војну болницу. Дужност управника Привремене војне болнице у Прокупљу преузима др Тодор Мишић, претходно лекар при Нишкој сталној војној болници.⁷⁵ Преласком у цивилну службу др Штрениг обавља дужност општинског варошког лекара у Лесковцу (1896-1902) и приватног лекара у Београду (1903-1911).

Као санитетски лекар и управник болнице у Сењском Руднику, радио је на сузбијању колере у балканским ратовима. У Првом светском рату у епидемији тифуса др Ервин Штрениг је, од последица пегавца, преминуо 3. фебруара 1915. године у Сењском Руднику.⁷⁶

ДР ТОДОР МИШИЋ, САНИТЕТСКИ КАПЕТАН I КЛАСЕ

Санитетски капетан II класе др Тодор Мишић је у Прокупљу постављен за управника Привремене војне болнице и трупног лекара гарнизона Прокупачког, а дужност је обављао у периоду од децембра 1892. до фебруара 1893. године.

Непознато нам је када је санитетски поручник др Тодор Мишић почео своје службовање у саставу Српског војног санитета, али се фебруара 1888. његово име налази на списку личних односа официрских за одсуство од 150 дана.⁷⁷ Санитетски поручник др Тодор Мишић је 25. јула 1889. унапређен у чин санитетског капетана II класе.⁷⁸

Као санитетски капетан II класе јула 1889. преузео је дужност управника Привремене војне болнице у Зајечару.⁷⁹ Маја 1892. године, постављен је за трупног лекара гарнизона у Зајечару.⁸⁰ Претходно трупни лекар гарнизона зајечарског, августа 1892. премештен је на службу при Нишкој војној болници.⁸¹ Др Тодор Мишић, до сада на служби при Нишкој сталној војној болници, за потребе службе прекомандован је у Прокупље. Децембра 1892. постављен је за управника Привремене војне болнице и трупног лекара гарнизона прокупачког.⁸² У Прокупљу је радио у периоду од децембра 1892. до фебруара 1893. године. Следила је служба вршиоца дужности управника Привремене војне болнице у Пожаревцу, а априла 1894. поставља се за трупног лекара гарнизона зајечарског.⁸³

⁷⁴ Службени војни лист, 22.09.1890, стр. 1149-1150.

⁷⁵ Службени војни лист, 31.12.1892, стр. 1507-1508.

⁷⁶ Поповић-Филиповић, С., „Др Ервин Штрениг - Пољски лекари и хуманисти у Србији, 1820-1920.” (II), Свеске, број 136, Мали Немо, Панчево, 2020, стр. 153-169.

⁷⁷ Службени војни лист, 11.02.1888, стр. 163-164.

⁷⁸ Службени војни лист, 25.07.1889, стр. 867-868.

⁷⁹ Службени војни лист, 25.07.1889, стр. 869-870.

⁸⁰ Службени војни лист, 31.05.1892, стр. 629-630.

⁸¹ Службени војни лист, 22.08.1892, стр. 989-990.

⁸² Службени војни лист, 31.12.1892, стр. 1507-1508.

⁸³ Службени војни лист, 28.04.1894, стр. 497-498.

По тадашњим правилима у војсци, санитарски капетан II класе др Тодор Мишић добија коначно одобрење за женидбу. Од октобра 1890. његова супруга је била Милева, ћерка пок. Лазе Ј. Пешића, трговца у Зајечару.⁸⁴ Санитарски капетан II класе др Тодор Мишић је 2. августа 1893. унапређен у чин санитарског капетана I класе.⁸⁵ У Пожаревцу је изабран за члана „Пожаревачке официрске читаонице” на редовном годишњем збору, одржаном 31. децембра 1893. године.⁸⁶

ДР ЈОСИФ МАРЖИК, САНИТАРСКИ КАПЕТАН II КЛАСЕ

Санитарски поручник др Јосиф Маржик, дугогодишњи управник Привремене војне болнице у Краљеву, постављен је фебруара 1893. за управника Привремене војне болнице у Прокупљу и трупног лекара гарнизона Прокупачког.

Јосиф Маржик (1844-1933) рођен је месту Споли, у Таборском округу, у Бохемији, данашњој Чешкој, која је у то време била у саставу Аустријске царевине. Медицину је студирао у Прагу, где је дипломирао 1871. Касније је из Србије (марта 1881), отишао у Вроцлав (у то време Бреслава), где је на Медицинском факултету положио одговарајуће испите и промовисан у доктора медицине и хирургије (Examen Rigorosum dr Maržik, Breslava, 19. December 1881).⁸⁷

Прву службу у Србији добио је јула 1876. године у Првом српско-турском рату, као лекар у III и II резервној болници у Београду.⁸⁸ Као пуковски лекар учествовао је у Другом српско-турском рату, када је обављао дужност санитарског поручника и командира санитарског одељења I ужичке бригаде на Јавору.⁸⁹

Након извесног времена у Рашкој је у својству контрактуалног санитарског поручника, постављен за трупног лекара у тек ослобођеном Лесковцу, децембра 1878.⁹⁰ Септембра 1881. именован је за пуковског лекара и управника Привремене војне болнице у Карановцу (данашњем Краљеву), у периоду 1882-1884. године. Следила је краћа служба трупног лекара и управника Привремене војне болнице у Пожеги (1884), поново управника Привремене војне болнице у Краљеву (1885).⁹¹

Санитарски поручник др Јосиф Маржик учествовао је у Српско-бугарском рату 1885/1886. године, као лекарски помоћник у Моравској дивизијској санитарској чети.⁹² По завршеном рату, др Маржик је наставио дужност управника Привремене војне болнице у Краљеву више од једне деценије (1887-1899), а у Краљеву је живео пуне педесет две године. Санитарски поручник др

⁸⁴ Службени војни лист, 20.10.1890, стр. 1311-1312.

⁸⁵ Службени војни лист, 04.09.1893, стр. 1069-1070.

⁸⁶ Службени војни лист, 07.05.1894, стр. 593-594.

⁸⁷ Маржик, С., *Маржикови*, Краљево, Народни музеј Краљево/Историјски архив Краљево, 2006.

⁸⁸ „Трећа резервна болница у Београду”, Српски архив, 1879, одељак II, књига IV, стр. 74-75.

⁸⁹ Станојевић, В., „Рад нашег санитета у ратовима 1876. и 1877-78. год.”, ЗРДИЗКЈ, 1973, стр. 194-217.

⁹⁰ „Трупни лекари”, *Државни календар*, за годину: 1879, стр. 104.

⁹¹ „Привремене војне болнице”, *Државни календар*, за године: 1880. (стр. 101), 1881. (151), 1882. (117), 1883. (131), 1884. (144), 1885. (145).

⁹² Ђорђевић, В., *Историја Српског војног санитета*, Историја пољске војно-санитарске службе у Српској војсци за време Српско-бугарског рата, 1885-1886, Београд, 1886, стр. 11.

Јосиф Маржик, претходно на дужности управника Привремене војне болнице у Краљеву, постављен је фебруара 1893. да врши дужност управника Привремене војне болнице у Прокупљу.⁹³

Као вршилац дужности трупног лекара (1900), у чину почасног капетана, добио је распоред официра српске војске при Команди Дринске дивизијске области, штаба у Ваљеву, у Дринском пољско-артиљеријском пуку са седиштем у Шапцу. Крајем исте године постављен је за трупног лекара гарнизона у Лозници. После 25 година службовања у Српском војном санитету, др Јосиф Маржик, санитетски капетан II класе, пензионисан је дана 18. децембра 1901. године.

У балканским ратовима, мада пензионисани санитетски официр, ревносно је учествовао и помагао деловање Војне болнице у Краљеву. Одликован је Ратном споменицом за Српско-турски рат, Орденом Црвеног крста Србије, Ратном споменицом за Српско-бугарски рат, Орденом Светог Саве V реда, Сребрном медаљом, Медаљом за војничке врлине и Златном медаљом за ревносну службу.

Слика број 11. Др Јосиф Маржик и Елеонора на венчању 1892. године (Народни музеј Краљево)

Др Јосиф Маржик се оженио Ангелином, девојачко Протић, у Краљеву 27. априла 1885. године. Маржикови су 1887. године, добили кћерку Десанку, али је госпођа Ангелина Маржик преминула од туберкулозе. Друга супруга др Јосифа Маржика била је Елеонора, Чехиња, коју ће Јосиф Маржик након венчања у Требичу довести у Србију. Изродили су петоро деце, син Владислав је наставио породичну грану, док је унук Славољуб Маржик, инжењер и публициста трећа генерација Маржикових у Србији.⁹⁴

⁹³ Службени војни лист, 08.02.1893, стр. 103-104.

⁹⁴ Поповић-Филиповић, С., „Др Јован Пелнарж”, Чеси у Србији, лекари, апотекари, ветеринари и болничарке, Чешка беседа Београд, СЛД, Београд, 2022. (у припреми).

ДР ЛЕОН ВАСИЉКОВСКИ, КОНТРАКТУАЛНИ ЛЕКАР II КЛАСЕ

Контрактуални лекар II класе др Леон Васиљковски постављен је за управника Привремене војне болнице у Прокупљу, где је радио у току 1894. све до марта, када дужност предаје др Благоју Николићу, санитарском капетану I класе.

У Службеном војном листу од 22. јуна 1892. објављено је решење министра војног „Да се Леон Васиљковски, прими у Србији за контрактуалног војног лекара II класе.”⁹⁵ Др Васиљковски, лекар пољског порекла, према Службеном војном листу, претходно на служби у Крагујевачкој сталној војној болници, поставља се фебруара 1893.⁹⁶ за вршиоца дужности управника Привремене војне болнице у Краљеву. Из Краљева је премештен у Прокупље за управника Привремене војне болнице у Прокупљу, а дужност обављао све до марта 1894.⁹⁷ Одласком из Прокупља постављен је за ординирајућег лекара Нишке сталне војне болнице.⁹⁸ Дужност управника преузео је санитарски капетан II класе др Благоје Николић, претходно ординирајући лекар у Нишкој сталној војној болници. Други Пољак у Прокупљу (1885-1887), на месту ветеринара био је Алфред Фолаковски, пољски марвени лекар I класе.

ДР БЛАГОЈЕ НИКОЛИЋ, САНИТЕТСКИ МАЈОР

Санитарски капетан II класе др Благоје Николић био је управник Привремене војне болнице у Прокупљу и трупни лекар гарнизона Прокупљачког, од марта 1894. до новембра 1895. године.

Др Благоје Николић (1863-1913) рођен је 13. септембра 1863. године у Београду. Од своје четврте године остао је без оца, па га је очувала и школовала мајка, која је била учитељица. У Српско-бугарском рату 1885. био је на одслужењу ђачког рока, па је у време рата добио чин наредника. По завршеном рату уписао је природно-математичке студије на Великој школи у Београду. Преко конкурса Министарства војног добио је благодетијаније (стипендију) по струци лекарској. Дипломирао је 1892. на Универзитету у Бечу, где је промовисан у доктора целокупног лекарства. По повратку у домовину унапређен је у санитарског капетана II класе и примљен за ординирајућег лекара Нишке сталне војне болнице (1893).

Санитарски капетан II класе др Николић поставља се марта 1894. године за управника Привремене војне болнице у Прокупљу.⁹⁹ На месту управника је од марта 1894. до новембра 1895. када дужност предаје др Милану Пецићу. Санитарски капетан I класе др Благоје Николић, досадашњи управник пожаревачке Привремене војне болнице и трупни лекар истог гарнизона, 1900. године се поставља за трупног лекара београдског гарнизона.¹⁰⁰

⁹⁵ Службени војни лист, 22.06.1892, стр. 707-708.

⁹⁶ Службени војни лист, 08.02.1893, стр. 103-104.

⁹⁷ Државни календар Краљевине Србије, 1895, стр. 203.

⁹⁸ Службени војни лист, 12.03.1894, стр. 275-276.

⁹⁹ Службени војни лист, 12.03.1894, стр. 275-276.

¹⁰⁰ Службени војни лист, 02.04.1900, стр. 285-286.

Трупни лекар зајечарског гарнизона поставља се 1901. за ординирајућег лекара Унутрашњег одељења Тимочке сталне војне болнице.¹⁰¹ Као санитарски мајор постављен је за управника неготинске Привремене војне болнице и вршиоца дужности трупног лекара гарнизона у Неготину. Године 1903. прелази на службу у Дунавску сталну војну болницу у Београду.¹⁰²

Слика број 12. Др Благоје Николић

Поред редовне дужности изабран је за професора хигијене и лекара Војне академије. У току свог службовања на Академији написао је мирнодопску и ратну хигијену. Његов уџбеник је добио високу оцену Војног министарства и имао препоруку као добар уџбеник за академске питомце. Као сарадник листа *Ратник*, писао је о хигијенским питањима у војсци.

Санитарски потпуковник др Благоје Николић, до сада на служби у Санитарском одељењу Војног министарства, поставља се 1911. за трупног лекара VI пешадијског пука „Престолонаследник Александар” и VIII пешадијског пука „Књаз Александар”.¹⁰³ Носилац је Ордена Светог Саве IV реда (1907) и других одликовања.

Као санитарски мајор постављен је 1906. за редовног члана Војног санитарског комитета, а да уједно врши и дужност деловође.¹⁰⁴

Почетак Првог балканског рата затекао га је на служби у Министарству војном. У току балканских ратова обављао је дужност лекара и управника привремених војних болница у Академији и Санаторијуму *Врачар*. Преминуо је од последица пнеумоније 11. септембра 1913. у Аранђеловцу.¹⁰⁵

¹⁰¹ Службени војни лист, 14.10.1901, стр. 967-968.

¹⁰² Службени војни лист, 17.08.1903, стр. 627-628.

¹⁰³ „Николић Др Благоје, санитарски потпуковник” Службени војни лист, 16.04.1911, стр. 219-220.

¹⁰⁴ Службени војни лист, 23.03.1906, стр. 159-160.

¹⁰⁵ „Николић Др Благоје”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912-1918*, СЛД, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 79.

ДР МИЛАН ПЕЦИЋ, САНИТЕТСКИ ПУКОВНИК

Санитетски капетан I класе др Милан Пецић обављао је дужност управника Привремене војне болнице у Прокупљу и трупног лекара гарнизона Прокупачког, од новембра 1895. до јесени 1897. године.

Др Милан Пецић (1865-1959) рођен је у Алексинцу, где је завршио основну школу и гимназију. Као државни питомац студирао је и дипломирао медицину у Бечу 1893. године. Након завршених студија, обавио је шестомесечно усавршавање у хирургији, а годину дана касније изучавао зубарство на Царско-краљевском зубарском институту Универзитета у Бечу.

Слика број 13. Санитетски мајор др Милан Пецић (Београд, Атеље *Кениг*, 1901-1902, Музеј науке и технике у Београду - Одсек Музеј медицине СЛД 11.7.1252)

По повратку у Србију, службовао је у Санитетском одељењу Војног министарства, одакле је марта 1894. постављен за управника Привремене војне болнице у Крушевцу.¹⁰⁶ Из Крушевца прелази у Прокупље новембра 1895. и преузима дужност управника Привремене војне болнице у Прокупљу. Дужност управника примио је од др Благоја Николића, старог колеге са студија у Бечу. У истом периоду физикус Топличког округа био је др Мијаило Савчић, који је постављен за руководиоца Окружне болнице у Прокупљу. Др Милан Пецић је 7. марта 1896. у Прокупљу унапређен у чин санитетског капетана I класе. Не постоје прецизни подаци о његовом боравку у Прокупљу, а по Кривошејеву

¹⁰⁶ Службени војни лист, 12.03.1894, стр. 275-276.

то је било од новембра 1895. до јесени 1897. године. Одласком на нову дужност, управу Привремене војне болнице у Прокупљу предаје др Јовану Пелнаржу, санитарском капетану I класе, који ће руководити болницом у току 1898. године. Привремена војна болница у Прокупљу је деловала завршно са 1900. годином, а управљање болницом обављао је др Ђока Петровић, окружни физикус, истовремено управник Окружне болнице у Прокупљу.

У прошлости, по некој пракси, лекари су у Прокупље долазили из Сталне војне болнице у Нишу, а у случају др Пецића, он је из Прокупља отишао у Ниш.

У Сталној војној болници у Нишу радио је као лекар и руководилац Интерног одељења, а неко време имао је дужност трупног лекара у амбуланти једне касарне. Др Милан Пецић, претходно лекар у Нишкој војној болници, постављен је 10. априла 1899. за управника Привремене војне болнице у Горњем Милановцу и трупног лекара истог гарнизона.¹⁰⁷

Слика број 14. Лекари у Ваљевској болници у Првом светском рату, 1915. године, седе: др Милан Пецић (у средини), др Алекса Савић (са десне стране) и др Боровоје Јанковић - Грејач (са леве стране), стоје слева: др Љуба Станојевић, др Милован Башовић и др Јован Панајотовић. (Музеј науке и технике у Београду - Одсек Музеј медицине)

До почетка Првог светског рата његово службовање се одвијало од вароши до вароши: од места управника Војне болнице у Горњем Милановцу, гарнизонског трупног лекара у Београду, деловође санитета у Министарству

¹⁰⁷ Службени војни лист, 10.04.1899, стр. 423-424.

војном, трупног лекара и управника Војне болнице у Краљеву, лекара Сталне војне болнице у Ваљеву, референта санитета Дринске дивизијске области.

У Првом и Другом балканском рату био је референт санитета Шумадијске дивизије I позива. У Првом светском рату био је референт санитета у Ваљеву у жеку епидемије тифуса. Као референт санитета Дринске дивизијске области координирао је рад свих српских сталних болница, резервних болница и страних медицинских мисија у граду и округу. У болници у Ваљеву сарађује са др Алексом Савићем, управником Пете резервне војне болнице. Учествовао је у голготи преко Албаније, а по повлачењу радио на Крфу. Након реорганизације српске војске и санитета, постављен је за члана, потом и председника Војно-лекарске комисије у Тулону у Француској.

Поред бројних стручних чланака, аутор је две књиге: *Трупна санитарска служба* (1910) и *Хигијена за народ* (Издавачка књижница „Напредак”, 1922, стр. 380). Рукопис *Аутобиографија*, који је предао Архиву САНУ, објављен је у издању Српског лекарског друштва 2020. године, у перу Кривошејева и Станојловића.

Санитарски пуковник др Милан Пецић је одликован Орденом Светог Саве V, IV и III реда, Орденом белог орла IV реда и другим високим признањима. Као дугогодишњи члан Српског лекарског друштва, учествовао је у раду Друштва, а у својој 90. години говорио је на годишњој скупштини.

У *Аутобиографији*, др Милан Пецић записује сећања на службу у Прокупљу.

„У почетку новембра (1895) премештен сам депешом у Прокупље... У Прокупљу био је само један батаљон пешадије и окружна команда. Постојала је амбуланта и војна болница, која се налазила изван вароши али одмах до саме вароши. Зграда је била нарочито зидана за болницу, а имала је и једно одељење за заразне болести. Пошто је гарнизон био мали, то је у болници био увек мали број болесника јер заразе није било. Немајући много рада у болници решио сам да ову што боље уредим. За ово уређење добио сам вољу нарочито зато, што се болница налазила на једном платоу посве сличном тераси на Калимегдану одакле се посматра Сава и Дунав. Са ове болничке терасе био је диван изглед на реку Топлицу па преко реке особито лепа равница. Поред ове природне лепоте био је око саме болнице слободног простора од 2 хектара. Тај слободни простор ја сам за 2 године претворио у врло леп парк, да је служио за украс не само болници него и целом Прокупљу, а за рад сам имао доста осуђених војних обвезника. Болница је имала врло лепу и велику фирму, коју је бесплатно урадио један прокупачки мајстор.

У окружној команди био је командант пешадијски п.пуковник Пера Радивојевић трупни официр, али официр и командант без замерке, зет песника Јове Илића, чија ћерка била доиста поносита, а лепа ћерка свога оца. Прокупље је мало место, па смо се сви познавали, врло добро слагали и често се тако весело проводио у друштву, а у томе су учествовали и сви официри.”¹⁰⁸

¹⁰⁸ Кривошејев, В., Станојловић, Н., *Др Милан Пецић-Аутобиографија најстаријег пуковника српског санитета*, Српско лекарско друштво, Београд, 2020, стр. 81-82.

ОСНИВАЊЕ ОКРУЖНЕ БОЛНИЦЕ У ПРОКУПЉУ, 27. ЈУЛА 1881. ГОДИНЕ

Др Младен Јанковић, инспектор Санитетског одељења Министарства унутрашњих дела, добио је 15. јуна 1881. задатак бр. ЦН 2379 „Да што скорије крене на пут да би отишао у Ниш, Прокупље, Књажевац, Пирот, Врање, Лозницу и Ћуприју, да би тамо устројио и отворио окружне болнице и да као овлашћени изасланик предузме све мере да се дотичне болнице што пре отворе“.

19. Број Година 1.

НАРОДНО ЗДРАВЉЕ

LABOREMUS

ИЗДАЈЕ
САНИТЕТСКО ОДЕЉЕЊЕ МИНИСТАРСТВА УНУТР. ДЕЛА

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
Д. Р. ВЛАДАН ЂОРЂЕВИЋ,
Начелник одељења.

У БЕОГРАДУ 5. ОКТОВРА 1881

Изази сваке седмице по један пут на читавом табаку, а по потреби и на више табака. Рукописе и претплату ваља слати санитетском одељењу Министарства унутрашњих дела у Београд. Чланци на јавне хигијене, дијететике, судске медицине, санит. полиције и ветеринарства, награђиваће се према приходима листа, и према оцени главног санитетског савета.

Цена је : За општине и школе по четири динара на целу годину, по два динара на по године; за приватне претплатнике 6 динара на целу годину, 3 динара на по године, а 2 дин. за три месеца.
За иностранство ваља још додати поштарину.
За огласе стручне (који се једино и примају) плаћа се по 10 динарских пара од врсте.

СЛУЖБЕНИ ДЕО.

ИЗВЕШЋЕ.
Инспектора санитетских завода.
(Наставак.)

рио сам се да је нијаћа вода рђава, и учиним приметбу, да би добро било и корисно по здравље, да се водоводи начине; и полицијска власт, а и неки чланови општине убедите се да је то потреба првога реда, и ставите у изглед да ће се живо радити на томе.

Слика број 15. Часопис "НАРОДНО ЗДРАВЉЕ" (5. октобар 1881.), објављује извештај др М. (Младена) Јанковића о оснивању Окружне болнице у Прокупљу 27. јула 1881. године, по новом календару (Насловна страница Часописа)

У Нишу, док чека на намештај за болницу (тј. закупљену кућу за болницу), др Младен Јанковић записује: „Реших се да одем у Прокупље и тамо потражим зграду, и тако 10. јула пођем у Прокупље, где сам се одмах јавио начелству и затражио да ми покаже све оне зграде, које би се могле за болницу

троји бар за 30. постеља, па како се ћебад не могу добити, то сам тражио депешом да се из Београда пошље; услед чега је изволео наредити Г. Министар да нишко начелство пошље овамо делижанцом ћебад из војног депоа; а остале ствари куписмо овде, и то: платна, за 50 чаршавана, 20. јастука, 20. навлака, 30, пешкира и 20. сламњача, даље поручим ногаре за 10 кревета са даскама а у исто време употребим и оне кревете који припадају овој кући као бившој механи; за куњске ствари узем посуђе просто гричарско, које ће се све распродати, кад се болница затвори, а остали прибор који се може употребити, уступиће се којој болници; овог истог дана погодим I болничара за 500 динара годишње плате до оног времена док се болница не затвори, дакле на неколико месеци; даље погодно сам и једног болничара а и једну куварницу која је у исто време и нудила, овима је плата месечно до 20. динара.

Како је био потребан новац за набавке, то телеграфисах одмах окружном начелству да пошље 300 динара из партије санитетског фонда, на коју суму изда ће му срески старешина признаницу, а он ће новце предати лекару као управнику болнице који ће о свему рачун поднети.

Сутра дан 8 Јула пре подне дао сам информације управнику болнице и I болничару, и како немају јоште правила за болницу, то их упутим на »народно здравље« где су правила штампана, а док не добију штампане формуларе, начинио сам им привремено да се по њима управљају; после подне стигосе неколико болесника за које сам наредно да се упуте, и које сам прегледао и уверио се, да заиста болују од сифилиса и то у разним формама. Ови исти болесници приме се одмах у болницу, и тог дана дакле по доласку мом други дан, већ је болница имала 4. болесника, а наређено је да сутра дођу и други болесници из околине тако, да за неколико дана док поручене ствари буду готове, могу се примити до 30. болесника, Јавим Господин Министру да је ова болница отворена, и ја истог дана вратим се за Ниш. 9. Јула Дошао сам пре подне у Ниш. Овде затечем ствар болнице онако исто као што сам је и оставио; поражен сам био кад сам чуо да уговор још није потписан, кућа није направљена, ствари нису поручене, једном речи ништа није урађено. Физикус окружни отишао у пелцовање, начелник баца одговорност на све; остало особље очигледно послове отежава; но почем ми начелник рече да је уговор начињен и треба само да се потпише, то одмах поручим по сопственика да дође и уговор да потпише, а у исто време позове се казначеј коме је наложено да веже уговор и овај рече да је уговор готов, но само га треба потписати, и одведе

човека собом; но ја да би се уверио, да ли се врше послови, одох у казначејство, и нађох где човек пред вратима чека, уведох га унутра и захтевах да се уговор сад одмах предамном потпише, на то казначеј потражи од писара уговор, који му рече да није готов, ја наредим да газда од куће остане ту. да пречека док уговор не буде готов, па да се одмах сврши. За тим одох и нађох управника апсана, те са њиме уговорим, да се столарски и качарски посао за болницу изради, а после подне нађох казначеја у кафани и питах га: да ли је уговор потписан, рече ми да је начелник потписао, али газда куће још није, као да је тиме поможено што је начелник потписао, а газда куће може сваког часа да одустане, јер приметих да се баш сад ради на томе да се погодба уништи, јер је кућа презадужена, па би је неки ради купити, а овако са добром кпирјом може се одплатити.

Као што се види у Нишу сам имао великих тешкоћа; са оваким властима није могуће радити. Ја сам за претпрошла два дана у бањи алексиначкој где ме је власт добро потпомагала, болницу наместио, ствари набавио, болеснике добио и прегледао их и болницу отворио; а овде кућу коју сам ја сам лично пронашао и 4. дана тумарајући и целу варош обилазећи док сам је нашао, оставио сам да власт за време мога одсуства дакле за 3. дана само уговор веже, па и толико није учињено.

Како је нужно да се кућа ова у нечем и справи а и ствари које су као намештај за болницу, из Београда послате, још нису стигле, то реших се да одем у Прокупље и тамо да потражим зграду, и тако 10 Јула дођем у Прокупље где сам се одмах јавио начелству, и затражио да ми покаже све оне зграде које би се могле за болницу добити; па како је ова варош мала и у њој мало има таквих зграда, то су ми ставили само две куће на расположење, од којих једну удобнију одберем, и погодим на једну годину дана месечно по 6. дуката и наредим да се одмах и уговор начини. Ова кућа има у два оделена 4. собе у које се могу лако 15. а по нужди и 20. постеља сместити, има кујну, особену перижоницу и собицу за мртваце. За овај округ и садање прилике доста је велика ова болница. Одмах за тим приступим набавкама прибора, који се могао скоро сав овде у вароши набавити, бар оно што је нужније набављено је. На погођеној кући извршена је одмах најнужнија оправка, и кућа се очистила, па у том 18. Јула стигосе и послате ствари из Београда, те одмах наместисмо постеље, а остали прибор који је већ поручен почео је приспевати, и персонал је већ погођен, то 14. Јула јавим начелству да је болница отворена, те да оно обзнани, а у исто време издам акт.

Слика број 16. Часопис "НАРОДНО ЗДРАВЉЕ" (5. октобар 1881.), објављује извештај др М. (Младена) Јанковића о оснивању Окружне болнице у Прокупљу 27. јула 1881. године, по новом календару (Страница 218.)

да може начелство издати из фонда санитетског 500 динара до сада утрошених за прибор, као и плату персоналу да издаје, и нужан трошак за издржавање болесника колико буде требало, док буџет не добије, а после ће се управљати по буџету.

За послугу у болници погођен је I болничар са платом 750 динара годишње и у име стана 144 динара, даље један болничар и једна нудиља која ће у исто време бити и куварица, сваком годишње по 288 динара.

Известим господина Министра депешом да сам отворио болницу у Прокупљу, и тог истог дана одем у Ниш.

15. Јула није било још све готово за отварање болнице јер оне ствари које су стигле из Београда, нису понамештане; наредим одмах да се све доведе у ред, упутим окружног физикуса да поручи све набавке које су за болницу нужне, и тог дана погодим персонал, и то I болничар погођен је за 750 динара годишње без стана, један болничар, једна нудиља и једна куварица са платом 288 динара годишње; другог дана сва спрема буде довршена, тако да сам 17 Јула могао болницу отворити, и јавим начелству да оно обзани подручним му властима, и издам акт да оно може издати из партије санитетског фонда за набавке 1000 динара, а и плату погођеном персоналу по погодби дотле док не добије буџет од господина Министра. За време мога бављења у Нишу, прегледао сам и све три апотеке, и нашао сам да једна Ђорђа Блесидеса треба да се доведе у ред, јер је апотекар сам невешт и у исто време и лечи као лекар, те прави овим другим апотекарима штете; он не води никакве протоколе, нити бележи шта коме експедира за то сам наредио да од сада води тачан протокол о експедираним лековима а и он сам шта буде ординирао да завод, јер иначе могу се чинити велике злоупотребе.

По свршеном овом послу крвем се тог дана за Врању. Пред вече дођох у Лесковац; одмах нађем среског лекара, одем са њим у апотеку овдашњу, и нађем да је иста мала али по изгледу добро је уређена; има своју материјал камару, лабораторију, подрум, и таван, све дакле што је нужно за апотеку. Прогшао сам кроз варош, и нађох да су бар улице врло чисте, тако да ме је чистота у овој вароши јако изненадила, јер се чистота слабо опажа у овим новим крајевима; нађох да су касапнице све у гомили на обали реке Ветернице и да су чисте. Разгледао сам околину и место где би било за болницу, пак оно место које сам као најгодније нашао, показао сам среском старешини, и препоручио, да дејствује код општине да га уступи за болницу почем овде нема

државних плацева, а у овој вароши налазим да треба подићи што пре болницу. — Питао сам за воду која се за пиће употребљава, и чух да се пије махом вода речна, јер немају ни једну чесму, а само два бунара имају пијаће воде. Препоручим среском начелнику да дејствује код општине да се доведе вода за пиће, а има је довољно у близини; обећа ми се да ће радити и живо настојавати да се што пре дође до добре воде. Како се скоро искључно употребљава за пиће вода из реке, то препоручим да се особита пажња обрати на горњи крај реке која кроз сред вароши тече, те да се чисто држи, како би грађани могуће чистију воду за пиће добијали, и рекао сам да се забрани на горњем крају реке конопље да се топи, чега овде има у великој количини. Сутра дан 18 Јула стигао сам у Врању, и одмах се јавим у начелству где сам и окружног физикуса затекао те са њим одем да видим болницу.

Купљена кућа за болницу нађох да је то једно огромно здање на два боја које лежи на најлешем месту, сасвим при крају саме вароши, уз главно здање има још 2. слабе зграде, и довољно пространа авлија, но ван авлије има једна врло велика високим зидом ограђена њива на којој је пшеница пожњевена и коју је болница на полицу издала; осим овог има још један велики виноград, који се види да је добро урађен, и у ком има доста засађеног воћа. Зграда за болницу види се да није стара, и изгледа као да би могла послужити за дуго време, али она је тако опустошена, да нигде нема патоса, врата и прозора, нити пећи, а и саме зидине ваља местимце поправљати, и препричати, па тек кад би се све ово поправило могао би се ово здање за болницу употребити иначе не; али ова оправка трајала би бар три месеца и то ако би се живо радило и ако би се велика снага употребила. Сутра дан 19 Јула јавим Господину Министру депешом све како је, и предложим да нареди да се оправка одмах ако је могуће изврши и то кратким путем без профисаних формалности. На ово одговори Г. Министар начелству да одобрава мој предлог, но да оправка буде на звски начин готова до конца Октобра месеца. Помоћник начелства, који заступа окружног начелника саопштио ми је ову депешу, и ја позovem њега, окружног физикуса, и окружног инжењера те изађемо и опет прегледамо болницу, и ту определимо шта и како да се оправи; но како је за овако велику оправку нужно да инжењер начини план и предрачун, а то све тек може бити готово после три дана, и како сам знао да ће коштање оправке бити врло скупо, то нисам рад био на себе узети ту одговорност да сам одобравам или одбијем оправку, то наредим да како буде готов предрачун да се теле-

Слика број 17. Часопис "НАРОДНО ЗДРАВЉЕ" (5. октобар 1881.), објављује извештај др М. (Младена) Јанковића о оснивању Окружне болнице у Прокупљу 27. јула 1881. године, по новом календару (Страница 219.)

На погођеној кући извршена је одмах најнужнија оправка и кућа се очистила, па у том 18. јула стигоше и послате ствари из Београда, те одмах наместисмо постеле, а остали прибор који је већ поручен почео је приспевати, и персонал је већ погођен, то 14. јула јавим начелству да је болница отворена,

те да оно обзнани, а у исто време издам акт да може начелство издати из фонда санитетског 500 динара до сада утрошен за прибор, као и плату персоналу да издаје, и нужан трошак за издржавање болесника колико буде требало, док буџет не добије, а после ће се управљати по буџету.

За послугу у болници погођен је 1 болничар са платом 750 динара годишње и у име стана 144 динара, даље један болничар и једна нудиља, која ће у исто време бити и куварица, сваком годишње по 288 динара.

Известим господина Министра депешом да сам отворио болницу у Прокупљу, и тог истог дана одем у Ниш.¹⁰⁹

„Сутра дан 25. августа дошао сам у Београд. Као што се из целог овог мог извештаја види ја сам за време мога путовања од 18-ог јуна до 25. августа извршио ово: отворио сам привремену болницу у алексиначкој бањи (данас Сокобања); даље отворио сам сталне болнице у Нишу, Прокупљу, Пироту, Књажевцу и Ћуприји, а за неколико дана биће отворена и у Лозници; у Врању нисам могао за сада отворити јер се оправља купљена кућа, но и тамо ће бити отворена Октобра месеца ове године.

Погледао сам том приликом ове болнице: Смедеревску, Јагодинску, Алексиначку, Шабачку, Ваљевску, Гор. Милановачку и Крагујевачку. Обишао сам и погледао карантин Рачански – Погледао сам ове минералне воде: алексиначку бању, нишку бању, врањску бању, ковиљачу бању и буковичку киселу воду.

Приликом мог путовања свуда где сам допирао разбих сам, прегледао и уверавао се о апотекама и тачности њиховој; посматрао сам, уколико се где врше закони и прописана правила санитетска; прикупљао и бележио плацеве, који припадају народном санитетском фонду, и најзад гледао сав свуда и обележавао места, која би као згодна послужити могла за подизање болница”.

26. августа 1881. год.
Београд

Инспектор санитетских завода
Др. М. (Младен) Јанковић ¹¹⁰

Овај податак може бити полазна тачка за тачан датум оснивања Окружне болнице у Прокупљу (данас Општа болница "Др Алекса Савић - Прокупље), **14. јула 1881. године**, а по новом календару **27. јула 1881. године**. На овај дан Српска православна црква обележава Свете Враче, посвећене мученицима Светом Козми и Дамјану, лекарима и чудотворцима, па отуда је то и лекарска слава.

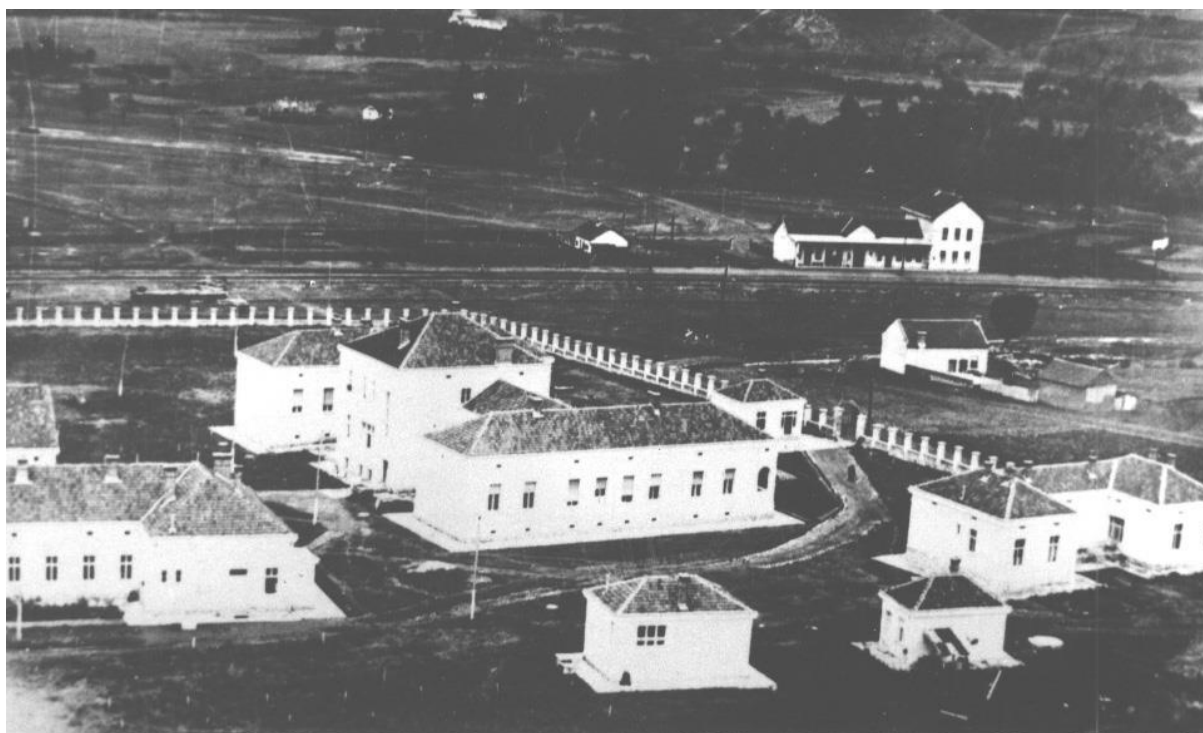
Да се присетимо, у Прокупљу је 1880. године, поред др Стевана Тренчинија, окружног лекара, радила Привремена војна болница, под управом др Освалда Хајнца, санитетског капетана II класе. Према подацима објављеним у часопису „Народно здравље” Србија је непосредно после Другог српско-турског рата, године 1879. имала укупно 93 лекара. У Београду је радило 38 лекара, у Нишу 9, у Крагујевцу 6, а у целом Топличком округу само два лекара, без лекарских помоћника.

¹⁰⁹ Јанковић, М., „Извешће Инспектора санитетских завода”, Народно здравље, Београд, 5. октобра 1881, стр. 218-219.

¹¹⁰ Јанковић, М., „Извешће Инспектора санитетских завода”, Народно здравље, Београд, 12. октобра 1881, стр. 236-237.

ОКРУЖНИ ФИЗИКУСИ - УПРАВНИЦИ ОКРУЖНЕ БОЛНИЦЕ У ПРОКУПЉУ, МАРВЕНИ ЛЕКАРИ, СРЕСКИ ЛЕКАРИ И ЛЕКАРСКИ ПОМОЋНИЦИ ЗА ТОПЛИЧКИ ОКРУГ У ПЕРИОДУ 1879-1912.

После ослобођења Топличког округа од Турака, прву здравствену службу у Прокупљу организовала је Привремена војна болница, која је радила 21 годину, тачније од 1879. до 1900. године. Војна болница је била смештена у наменски зиданој згради, која се налазила на терасном платоу, одакле се простирао поглед на реку Топлицу. У *Аутобиографији* др Милана Пецића налазимо податак да је сама болница била окружена слободним простором од два хектара, *који је он претворио у врло леп парк, да је служио за украс не само болници него и целом Прокупљу.*¹¹¹ По Владановом санитарском закону, болнички круг је морао да буде окружен парком, за одмор болесника и за задовољство болничког особља.

Слика број 18. Окружна болница у Прокупљу 1929. године
(Народни музеј Топлице у Прокупљу)

Прва Окружна болница у Прокупљу, на иницијативу Министарства унутрашњих дела, основана је три године након ослобођења од вишевековног османлијског ропства. Према наведеном извештају др Младена Јанковића, изасланика Министарства, отворена је 14. јула 1881. односно по новом календару 27. јула 1881. године. У то време осим београдске и шабачке болнице, које су имале своју наменску зграду, све остале окружне и среске болнице су биле смештене у приватним кућама, купљеним или закупљеним под кирију за ту сврху. Отуда није необично што је Окружна болница у Прокупљу од оснивања дуго радила у приватним кућама, касарни и другим

¹¹¹ Кривошејев, В., Станојловић, Н., *Др Милан Пецић-Аутобиографија најстаријег пуковника српског санитета*, Српско лекарско друштво, Београд, 2020, стр. 81-82.

адаптираним објектима. Одлуком Санитетског одељења Министарства здравља (1919) одобрена су средства од 1.270.000 динара за изградњу окружних болница другог реда у Врању, Крушевцу и Прокупљу.¹¹²

Тако је прва зграда намењена за потребе савремене Окружне болнице у Прокупљу, уз помоћ ових средстава и кредита, завршена и отворена 1928. године. Модерна болница с капацитетом од 80 постеља, имала је 14 купатила, осветљење, водовод и канализацију. Главна и помоћне зграде Окружне болнице су изграђене у насељу Гарић, на месту данашње болнице, која носи име Општа болница „Др Алекса Савић”.

Формирање и деловање прве цивилне прокупачке болнице од 27. јула 1881. означава почетак организоване здравствене заштите становника Прокупља и Топличког округа.

Указом кнеза Милана М. Обреновића, постављани су физикуси, који су истовремено имали дужност да управљају Окружном болницом. Захваљујући подацима *Државног календара Кнежевине Србије*, потом *Краљевине Србије*, позната су нам имена физикуса, руководиоца Окружне болнице у Прокупљу. Календари нам истовремено показују да је физикус, управник био и једини лекар у болници све до 1892. године, када је установљено место лекарског помоћника. Тако је др Коста Андрејевић добио Јована Бајића за лекарског помоћника, који ће ову дужност обављати годинама. Од самог оснивања, болница је имала два болничара, једну нудиљу и једну куварицу и друго помоћно особље.

Марвена медицина (ветерина) у Прокупљу 1883. године има свог првог представника Јакова Хаузнера, марвеног лекара III класе. У циљу превенције од говеђе куге и других сточних болести у Србији су организовани карантини и тзв. састанци. Најближи карантин Прокупљу био је Алексиначки карантин, који је деловао од 1837. године. У Куршумлији је од 1883. установљен тзв. *Састанак*, који је за првог надзиратеља имао Ђорђа Нешића.

Срез косанички добија првог лекара 1891. године, постављењем др Леониде Пантазиса. Срез добрички ће од 1894. добити др Ђорђа Кустудића као првог лекара. После неколико година упражњеног места лекара Среза прокупачког, ову дужност обављали су: др Хранислав Михајловић 1901/1902. године, Димитрије Милић (1903) и др Алекса Савић, прокупачки срески лекар од 1904. до 1912. године.

¹¹² Застава, број 118, 11.06.1919, стр. 2.

ЛИСТА ФИЗИКУСА, СРЕСКИХ ЛЕКАРА , ЛЕКАРСКИХ ПОМОЋНИКА И МАРВЕНИХ ЛЕКАРА У ТОПЛИЧКОМ ОКРУГУ У ПЕРИОДУ 1879-1912.

- 1880.** окружни физикус др Стеван Тренчин(и), магистар хирургије.
- 1881.** окружни физикус др Стеван Тренчини, магистар хирургије и управник Окружне прокупачке (прокупљанске) болнице.
- 1882.** на расположењу др Стеван Тренчини, магистар хирургије, физикус и управник Окружне прокупачке болнице.
- 1883.** на расположењу др Стеван Тренчини, магистар хирургије, физикус и управник Окружне прокупачке болнице, Јаков Хаузнер, марвени лекар III класе.
- 1884.** окружни физикус и управник Окружне прокупачке болнице (место празно), Петар Бојић, марвени лекар II класе.
- 1885.** окружни физикус др Милан Миловановић, управник Окружне прокупачке болнице, Алфред Фолаковски, марвени лекар II класе.
- 1886.** окружни физикус др Коста Андрејевић, управник Окружне прокупачке болнице, Алфред Фолаковски, марвени лекар I класе.
- 1887.** окружни физикус др Коста Андрејевић, управник Окружне прокупачке болнице, Алфред Фолаковски, марвени лекар I класе.
- 1888.** окружни физикус др Коста Андрејевић, управник Окружне прокупачке болнице, Петар Бојић, марвени лекар II класе.
- 1889.** окружни физикус др Јосиф Ожељ, управник Окружне прокупачке болнице, Петар Бојић, марвени лекар II класе.
- 1890.** окружни физикус др Јосиф Ожељ, управник Окружне прокупачке болнице, Аврам Петковић, марвени лекар I класе.
- 1891.** окружни физикус др Коста Андрејевић, управник Окружне прокупачке болнице, др Стеван Атанасијевић, лекар Среза нишког Округа топличког, др Леонида Пантазис, лекар Среза косаничког, Божидар Драгићевић, марвени лекар III класе.
- 1892.** окружни физикус др Коста Андрејевић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, Божидар Драгићевић, окружни марвени лекар III класе са седиштем у Нишу, др Леонида Пантазис, контрактуални лекар Среза косаничког, др Никола Ђорић, лекар Среза нишког, Округа топличког.
- 1893.** окружни физикус др Петар Добри, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, Франц Гец, окружни марвени лекар III класе са седиштем у Нишу, др Леонида Пантазис, лекар Среза косаничког, др Никола Ђорић, лекар Среза нишког.
- 1894.** срески лекар по уговору др Ђорђе Кустудић, вршилац дужности управника, Јован Бајић, лекарски помоћник, Живко Радојевић, окружни марвени лекар III класе, др Ђорђе Кустудић, лекар Среза добричког,

др Леонида Пантазис, лекар Среза косаничког, др Никола Ђорић, лекар Среза нишког Округа топличког.

1895. окружни физикус др Милан Васић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, Живко Радојевић, окружни марвени лекар III класе, др Леонида Пантазис, лекар Среза добричког, др Никола Ђорић, лекар Среза нишког Округа топличког.

1896. окружни физикус др Михаило Савчић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, Живко Радојевић, окружни марвени лекар, др Милован Марушић, лекар Среза косаничког, др Леонида Пантазис, лекар Среза добричког, др Никола Ђорић, лекар Среза нишког Округа топличког.

1897. (место окружног физикуса празно), Јован Бајић, лекарски помоћник, Живко Радојевић, окружни марвени лекар, др Милован Марушић, лекар Среза косаничког, др Леонида Пантазис, лекар Среза добричког.

1898. окружни физикус др Ђока Јовановић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, Живко Радојевић, окружни марвени лекар, др Леонида Пантазис, лекар Среза добричког.

1899. окружни физикус др Ђока Петровић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, др Леонида Пантазис, лекар Среза добричког, др Ахило Михајиловић, лекар Среза косаничког, лекар Среза прокупачког (место празно).

1900. окружни физикус др Ђока Петровић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, др Леонида Пантазис, лекар Среза добричког, др Ахило Михајиловић, лекар Среза косаничког, лекар Среза прокупачког (место празно).

1901. окружни физикус др Ђока Петровић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, др Леонида Пантазис, лекар Среза добричког, др Ахило Михајиловић, лекар Среза косаничког, лекар Среза прокупачког (место празно).

1902. окружни физикус др Ђока Петровић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, Димитрије Милић, лекар Среза добричког, др Ахило Михајиловић, лекар Среза косаничког, др Хранислав Михајловић, лекар Среза прокупачког.

1903. окружни физикус др Ђока Петровић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, Димитрије Милић, лекар Среза добричког, др Ахило Михајиловић, лекар Среза косаничког, др Хранислав Михајловић, лекар Среза прокупачког.

1904. окружни физикус др Јован Ђокић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, др Милан Стефановић, лекар Среза добричког, др Ахило Михајиловић, лекар Среза косаничког, Димитрије Милић, лекар Среза прокупачког.

1905. окружни физикус др Јован Ђокић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, др Милан Стефановић, лекар Среза

добричког, др Ахило Михајиловић, лекар Среза косаничког, др Алекса Савић, лекар Среза прокупачког.

1906. окружни физикус др Владислав Томић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, др Сотир Андрејевић, лекар Среза добричког, др Ахило Михајиловић, лекар Среза косаничког, др Алекса Савић, лекар Среза прокупачког.

1907. окружни физикус др Димитрије Мицић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, др Хранислав Јоцић, лекар Среза добричког, др Ахило Михајиловић, лекар Среза косаничког, др Алекса Савић, лекар Среза прокупачког.

1908. окружни физикус др Младен Грујић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, др Хранислав Јоцић, лекар Среза добричког, лекар Среза косаничког (место празно), др Алекса Савић, лекар Среза прокупачког.

1909. окружни физикус др Младен Грујић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, лекар Среза добричког (место празно), лекар Среза косаничког (место празно), др Алекса Савић, лекар Среза прокупачког.

1910. окружни физикус др Младен Грујић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, др Владислав Маринковић, лекар Среза добричког, др Сотир Андрејевић, лекар Среза косаничког, др Алекса Савић, лекар Среза прокупачког.

1911. окружни физикус и управник Окружне прокупачке болнице (место празно), Јован Бајић, лекарски помоћник, др Владислав Маринковић, лекар Среза добричког, др Герасим П. Ивезић, лекар Среза косаничког, др Алекса Савић, лекар Среза прокупачког.

1912. окружни физикус др Јован Ђокић, управник Окружне прокупачке болнице, Јован Бајић, лекарски помоћник, др Владислав Маринковић, лекар Среза добричког, др Герасим П. Ивезић, лекар Среза косаничког, др Алекса Савић, лекар Среза прокупачког.¹¹³

¹¹³ Државни календар Кнежевине и Краљевине Србије, Санитетска струка, Округ топлички, за године: 1880. (стр. 71), 1881. (103), 1882. (104), 1883. (115), 1884. (103), 1885. (113), 1886. (117), 1887. (120), 1888. (125), 1889. (126), 1890. (180), 1891. (170), 1892. (199), 189. (200), 1894. (175), 1895. (206), 1896. (176), 1897. (128), 1898. (65), 1899. (136), 1900. (135), 1901. (143), 1902. (158), 1903. (159), 1904. (151), 1905. (160), 1906. (160), 1907. (163), 1908. (169), 1909. (173), 1910. (180), 1911. (185), 1912. (190).

ДР СТЕФАН ТРЕНЧИНИ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ

Стефан (Стеван) Тренчини, магистар хирургије је, према подацима Државног календара с шематизмом Кнежевине и Краљевине Србије, био први физикус у Прокупљу, у периоду од 1880. до 1883. године.

Др Стефан (Стеван) Тренчини (1812-1890), магистар хирургије, физикус Округа топличког обављао је дужност управника Округне болнице у Прокупљу, у периоду 1880-1883. године. Др Владан Ђорђевић у *Историји српског војног санитета* даје информације о оснивању Привремене војне болнице у Прокупљу. Прве податке о организацији Округне болнице у Прокупљу бележи др Стеван Тренчини, први физикус Топличког округа.

На захтев Министарства унутрашњих дела, Санитетског одељења др Стефан Тренчини, окружни лекар III класе за Округ топлички поднео је „Годишњи извештај о целокупном стању здравља народа и његове домаће стоке“ за годину 1880. Овај извештај доказује да је у Прокупљу постојао лекар, који је радио пре формирања Округне болнице, значи пре 27. јула 1881. године. У истом извештају Стефан Тренчини каже да је у Округу топличком од великих богиња калемљено (пелцовано) 4500 деце, да су најчешће болести туберкулоза, пнеумонија, запаљење плућа и запаљење мозга код деце. Годишњи извештај, који је укључио 73 питања, захтевао је врло прецизне и детаљне одговоре. Из извештаја дознајемо такође да је у Округу топличком радио само један цивилни лекар, док је цела Србија са 22 округа, имала 105 лекара и 15 лекарских помоћника, а од тог броја 38 лекара радило је у Београду.¹¹⁴

Др Стефан Тренчин(и), магистар хирургије, рођен је 1812. у Угарској (жупанија Земплин). Завршио је „*медицинско-хируршке науке, науку о породилству и ветеринарију*“ на Пештанском универзитету 1839. године. У Мађарској је радио као рударски лекар. По доласку у Србију 1849. године Стефан Тренчини, Словак из Угарске, био је први рударски лекар у Мајданпеку. Службовао је у многим српским варошима, од рударског лекара у Мајданпеку, окружног физикуса Округа чачанског (1860), до окружног лекара у Горњем Милановцу (1866). Био је један од пионира здравствене службе у Чачку, где је радио скоро тридесет година. Као окружни физикус учествовао је у оснивању Округне болнице (1868), остао веран Чачку све до 1880. године. У Чачку је био други лекар, после др Карла Белонија, одласком дужност је предао др Јарославу Кужељу, лекару чешког порекла. Др Тренчини је старачке дане у пензији провео у Чачку, где је преминуо 1890. године. Сахрањен је и почива на чачанском гробљу.¹¹⁵

Стефан Тренчини, хирург у Мајданпеку био је први рударски лекар у Србији, што је допринело да се успостави звање рударског лекара. *Тренчини се залагао да обезбеди и организује неку врсту здравственог и првог здравственог осигурања рудара, јер је успео да болесним рударима обезбеди бесплатне лекове и неку врсту болесничких надница. По истраживањима*

¹¹⁴ Лазаревић Г., Михаиловић Д., „Здравље у Србији године 1880 - Годишњи извештај о целокупном стању здравља народа и његове домаће стоке“, „Отаџбина“, Београд, 1880. (Пројекат Растко, Историја медицине, online). <http://www.rastko.rs/rastko/delo/14646>;

¹¹⁵ Лазовић Н., Бојовић Д., Антоновић Ј., Пеших И., „Здравствене и хигијенске прилике и лечење болести у првој половини деветнаестог века у Чачку и околини“ (Пројекат Растко, Историја медицине, online).

Тренчини је педантно устројио и водио први рударски лекарски дневник бележећи сем болести, њихове врсте и терминологију, како народну тако и медицинску истовремено, забележио је доста корисних података о здравственим и хигијенским приликама у околини.¹¹⁶

Новак Живковић у *Лекари, болнице и болести у Округу ужичком (1881-1900)* записује:

„Министар унутрашњих дела предложио, а краљ Милан је уважио предлог да се Стеван Тренчини, дугогодишњи познаник и лекар народа Ужичког и Чачанског округа, а на дужности окружног физикуса у Прокупљу, стави „у стање покоја” – тадашњи израз за пензионисање, а с припадностима која му припада по годинама службе. Топличко окружно начелство требало је да саопшти Ст. Тренчинију ову одлуку са обавезом да „одправља дужност до доласка новог лекара”. Тако се завршио овај деценијама дуги лекарски стаж.“¹¹⁷

Сви ови подаци нас наводе да можемо да верујемо да је Тренчини у Прокупљу радио на раном организовању здравствене службе и на здравственом просвећивању становника.

У Прокупљу, поред др Стефана Тренчинија, у овом периоду, мада кратко време, радио је још један лекар. Био је то др Павао (Павле) Поповић (1854-1937), доктор целокупног лекарства, који је 24. августа 1881. постављен за контрактуалног физикуса Округа топличког.¹¹⁸ Др Поповић је у Србију дошао, пошто је као питомац Текелијанума у Пешти дипломирао медицину (1880) и завршио усавршавање из офталмологије (1881). У Прокупљу је као млад лекар, именован за контрактуалног физикуса, али је већ 18. септембра исте године премештен у Чачак за општинског лекара. У Србији, др Поповић се истакао као санитетски официр, члан Војносанитетског комитета, Главног санитетског савета, лекар у Општој државној болници у Београду, у учешћу у ослободилачким ратовима и стручном доприносу у Српском лекарском друштву.¹¹⁹

Новине српске објављују да доктор Јоаким Флус, контрактуални лекар Среза косаничког Округа топличког, по својој молби, напушта државну службу 19. маја. 1881. године. Ово потврђује да је срески лекар за Срез косанички ангажован исте године када је формирана и Окружна болница у Прокупљу.¹²⁰

¹¹⁶ Кнежевић, С., „Народна медицина и здравствена култура у истраживачком и научном опусу др Видосаве Стојанчевић”, Гласник Етнографског института, САНУ, XLVII (1998), стр. 23.

¹¹⁷ Живковић, Н., *Лекари, болнице и болести у Округу ужичком (1881-1900)*, Књ. II, Ужице, 1995, 26.

¹¹⁸ *Новине српске*, 01. септембар 1881, стр. 1.

¹¹⁹ Опширније: Максимовић Ј., „Др Павао Поповић”, *Лекари пречани у српском цивилном и војном санитету у XIX веку и почетком XX века*, Матица српска, Нови Сад, 2017, стр. 41-42.

¹²⁰ *Новине српске*, 11. јун 1881, стр. 1.

ДР МИЛАН МИЛОВАНОВИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ

Др Милан Миловановић је као физикус Округа топличког 1885. године обављао дужност управника Окружне болнице у Прокупљу.

Др Милан Миловановић (1839-1912), лекар пољског порекла, радио је као срески лекар у Рамском срезу Округа пожаревачког (1882-1884). Из Пожаревца долази у Прокупље, где је постављен за физикуса Округа топличког. Тако је 1885. године био управник Окружне болнице у Прокупљу. Одласком из Топлице вратио се на стару дужност лекара Среза рамског Округа пожаревачког, где ће радити од 1886. до 1894. године. Следила је служба лекара Среза рађевског и азбуковачког Округа подринског 1895/1896. године. У том периоду је истовремено био управник Привремене болнице у Крупњу.¹²¹

Службовао је као физикус, срески лекар, а као општински лекар радио је у Великом Градишту, од 1905. до 1911. године. *Др Милан Миловановић, срески лекар у пензији у Великом Градишту и члан Српског лекарског друштва, после дужег боловања преминуо је 1912. у Великом Градишту.*¹²² *Др Милан Миловановић, пожртвован лекар и породични човек, за собом је оставио удовицу Катарину са малом децом.*¹²³

ДР КОСТА АНДРЕЈЕВИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ

Др Коста Андрејевић, физикус Округа топличког био је постављен за управника Окружне болнице у Прокупљу у два наврата: први пут у периоду 1885-1888. и други пут 1891-1892. Тако је др Андрејевић управљао Окружном болницом док није добио распоред у санитету за учешће у Српско-бугарском рату (1885-1886).

Др Коста Андрејевић (1846-1905) рођен је у Новим Карловцима у Срему. Основно школовање је завршио у родном граду, а матуру у Новом Саду (1869). Као питомац Фонда Саве Текелије студирао је медицину у Бечу, где је дипломирао 1870. године. На дужностима доктора целокупног лекарства провео је четири године у Ковину, одакле је прешао у Србију као лекар добровољац и учествовао у Другом српско-турском рату 1877-1878. године.¹²⁴

У Србији је службовао у многим варошима: као лекар Среза кључног Округа крајинског 1883-1884. године, лекар Среза параћинског Округа ћупријског (1885), окружни физикус Округа топличког и управник Окружне болнице у Прокупљу (1885-1888). Отуда др Андрејевић управља Окружном болницом у време Српско-бугарског рата (1885-886). За лекарског помоћника има Гигу Цермановића, док је за апотеку био задужен Ђорђе Брзаковић. По други пут, др Коста Андрејевић је постављен за физикуса Округа топличког и управника Окружне прокупачке болнице у периоду 1891-1892.

¹²¹ Државни календар, за године 1882-1896.

¹²² „Милан Др Милановић”, Српски архив за целокупно лекарство, 1912, Св. 4, стр. 149.

¹²³ Београдске новине, 06.11.1916, стр. 2.

¹²⁴ Максимовић, Ј., „Др Коста Андрејевић”, *Лекари пречани у српском цивилном и војном санитету у XIX веку и почетком XX века*, Матица српска, Нови Сад, 2017, стр. 192.

Одласком из Прокупља радио је као физикус Округа ужичког и управник Округне болнице у Ужицу од 1893. до 1895. године. Био је лекар Округа алексиначког и управник Округне болнице у Алексинцу 1896/1897. године. На служби окружног физикуса и управника Округне болнице у Ужицу (1898-1900) истакао се у успешном санирању епидемије малих богиња у Округу ужичком. Мада у пензији од 1901. године, наставио је да ради као општински лекар за град Пирот (1901-1903).¹²⁵

Као окружни физикус у Прокупљу, др Андрејевић је, поред лечења становника, имао важну друштвену улогу, па отуда учествује у планирању и изградњи нове варошке школе. У комисији, коју је 1892. одредило окружно начелство, били су: др Коста Андрејевић, окружни физикус, Гаврило Суботић, окружни инжењер, Веселин Агатоновић, начелник Среза добричког, Аћим Чавдаревић, управитељ основних школа, Јаков Јанковић, председник општине и одборници Стојко Ивковић и Марјан Николић. Комисија је имала задатак да одреди локацију школе, далеко од кафана и механа, буњишта и бара, у близини чесме са здравом пијаћом водом, на довољно великом плацу за све школске потребе. Школска зграда је грађена за гимназију, али су се при отварању октобра 1898. у њу уселили сви разреди мушке и женске школе, који су претходно радили у четири старе зграде. Ова зграда, спада међу најстарије у Прокупљу, а данас се користи за потребе Основне школе "Никодије Стојановић Татко".¹²⁶

194. Прокупље:
Гимназија са џамијом
Београд, око 1910.
Издање Књижаре
Рајковића и Ђуковића
Колотипија, ручно
колорисана
9,2 x 14 cm
Народна библиотека Србије,
Pr 690/11

194. Prokuplje: Grammar
School with Mosque
Belgrade, around 1910
Issue of the Bookshop of
Rajković and Ćuković
Collotype, hand tinted
9.2 x 14 cm
National Library of Serbia,
Pr 690/11

Слика број 19. Зграда прве Гимназије у Прокупљу, фотографија из 1910. године, у којој деценијама уназад ради прва ОШ у Прокупљу "Никодије Стојановић-Татко"

Пензионерске дане од 1901. године проводи у Београду. Др Коста Андрејевић је био дописни члан Српског лекарског друштва. Преминуо је у Београду, 10. јуна 1905. године.

¹²⁵ Државни календари са Шематизмом, за године 1883-1903.

¹²⁶ Стојиљковић, С., „Топлички округ (1878-1912): насељавање, становништво, организовање првих управа, зачеци привреде”, мастер студије Департман за историју, Филозофски факултет, Универзитета у Нишу, Ниш, 2012, стр. 104.

ДР ЈОСИФ ОЖЕЉ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ

Др Јосиф Ожељ, физикус Округа топличког, обављао је дужност управника Округне болнице у Прокупљу, у периоду 1889-1890. године.

Др Јосиф Ожељ, родом из Галиције, дошао је у Србију из тадашње Аустроугарске. Непознато нам је тачно време његовог доласка, али се зна да је указом краља Милана постављен за лекара Среза пожешког Округа ужичког 13. октобра 1884. године.¹²⁷

Др Ожељ је пре доласка у Прокупље радио као лекар Среза пожешког Округа ужичког, са седиштем у Пожеги 1884/1885. године, где је 16. јула 1885. поднео оставку на дужност. Следило је постављење за лекара Среза посавског Округа ужичког (1886), лекара Среза рамског Округа пожаревачког (1887), општинског лекара за варош Ужице (1887), лекара Среза лесковачког Округа нишког (1888), физикуса Округа топличког и управника Округне болнице у Прокупљу 1889/1890. године. Др Ожељ је ступио на дужност у Лесковцу 9. јуна 1887. године, а крајем године примио дужност лекара Округа нишког. На сопствену молбу, уважена му је оставка на дужностима физикуса Округа топличког, дана 24. октобра 1890.¹²⁸

Новембра 1885. унапређен је у чин резервног санитарског капетана II класе.¹²⁹

Јосиф Ожељ, контрактуални лекар Среза нишког, у Округу нишком, родом из Галиције у Аустроугарској и поданик исте државе, по молби својој прима се у српско поданство, заједно са својом женом Персом и малолетном ћерком Даницом, у Београду, дана 6. јануара 1889. године.¹³⁰

ДР ПЕТАР ДОБРИ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ

Др Петар Добри био је физикус Округа топличког и управник Округне прокупачке болнице 1893. године.

Др Петар Пера Добри (1849-1898) рођен је 3. априла 1849. у Баји, недалеко од Суботице, у тадашњој Аустроугарској. Гимназију је завршио у родном месту, а као питомац Фонда Саве Текелије студира медицину у Пешти, где је дипломирао 1877. године. По завршеним студијама провео је годину дана на бечким клиникама, неко време радио као приватни лекар. У Србију је прешао из Сентандреје, где је радио као приватни лекар 1880. године.

У Србији је службовао као: срески лекар Среза млавског Округа пожаревачког (1882-1888), окружни физикус за Округ крајински (1889), окружни физикус за Округ врањски и вршилац дужности управника Округне врањске болнице (1890-1892), окружни физикус Округа топличког и управник Округне прокупачке болнице (1893), окружни физикус Округа моравског и управник Округне јагодинске болнице (1894-1898).

Др Добри је као трупни лекар учествовао у Српско-бугарском рату (1885). Био је вишегодишњи дописни члан Српског лекарског друштва, а у Петровцу на

¹²⁷ Живковић, Н., *Лекари, болнице и болести у Округу ужичком (1881-1900)*, II, Ужице, 1995, стр. 48.

¹²⁸ „Ожељ Др Јосиф, молба за оставку”, Српске новине, 26. октобар 1890, стр. 1.

¹²⁹ „Ожељ Др Јосиф, унапређење”, Службени војни лист, 29. септембар 1890, стр. 1.

¹³⁰ „Ожељ Др Јосиф, молба за српско поданство”, Српске новине, 14. јануар 1889, стр. 1.

Млави, Неготину и Врању основао је певачка друштва и хорове, у којима је био хоровођа-волонтер. Преминуо је у Јагодини, 29. јануара 1898. године. Сахрањен је и почива на Новом гробљу у Београду.¹³¹

ДР ЂУРО КУСТУДИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР И В.Д. УПРАВНИК

Др Ђорђе Кустудић је 1894. примљен за лекара Среза добричког Округа топличког са седиштем у Прокупљу. Исте године је као срески лекар по уговору вршио дужност управника Окружне болнице у Прокупљу.

Др Ђуро Ђорђе Кустудић (1854-1915) рођен је у месту Мајстори испод Ловћена, у Црној Гори. Школовао се на Цетињу, у Задру и Котору. Као питомац кнеза Николе, студирао је медицину у Бечу и Грацу. По стеченој дипломи доктора целокупног лекарства, враћа се у Црну Гору. Године 1886. постављен је за личног лекара кнеза Николе и управника Друге сталне црногорске болнице у Никшићу. Болница је отворена у част принцезе Зорке, најстарије кнежеве ћерке, која се удала за књаза Петра, будућег краља Петра I.

Слика број 20. Др Ђуро Кустудић

Др Кустудић напушта Црну Гору и долази у Србију 1894. године. Исте године примљен је за контрактуалног лекара Среза добричког Округа топличког. Као окружни лекар постављен је за вршиоца дужности управника Окружне болнице у Прокупљу.¹³² По потреби службе из Прокупља одлази за контрактуалног лекара Среза звишког Округа пожаревачког.¹³³ У Пожаревцу је радио од 1895. до 1897. године, потом прелази за лекара Среза кључког Округа

¹³¹ Максимовић, Ј., „Др Петар Добри”, *Лекари пречани у српском цивилном и војном санитету у XIX веку и почетком XX века*, Матица српска, Нови Сад, 2017, стр. 171.

¹³² Државни календар Краљевине Србије, 1894, стр. 175.

¹³³ Српске новине, 1. новембар 1894, стр. 1.

крајинског (1898), службује од места до места, док није протеран. У Србију долази поново после 1903. године. Исте године се вратио и међу чланове Српског лекарског друштва. Др Кустудић ће након др Николе Герасимовића наставити да обавља дужност среског лекара Среза пчињског Округа врањског у деветогодишњем периоду од 1905. до 1914. године.

Службовао је у Врању у време балканских ратова и Првог светског рата. У балканским ратовима на челу Округне болнице прихватио је стотине болесника и рањеника са ратишта, лечио војнике оболеле од колере. У Првом светском рату, заједно са својом болничком екипом, пожртвовано се борио за животе великог броја оболелих од трбушног, повратног и пегавог тифуса.¹³⁴ Као резервни санитарски капетан I класе, командир Прве пољске болнице Моравске дивизије даноноћно се борио у епидемији тифуса.

Др Кустудић, који је добио толико битака, ову је изгубио. После краће болести преминуо је у Врању, 11. фебруара 1915. године. Доктора Кустудића, лекара Среза пчињског Округа врањског, жалило је цело Врање и народ Округа врањског, његова супруга Марија, синови Владимир и Селимир и поћерка Милица. Удовица медицинара Марија Корошец Кустудић, аустријског порекла, остала је у Врању и делила судбину са Врањанцима у току Првог светског рата.¹³⁵

ДР МИЛАН ВАСИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ

Др Милан Васић, физикус Округа топличког, био је управник Округне болнице у Прокупљу у периоду август 1894-1895. године. Мада је у Прокупљу службовао нешто више од годину дана, остао је у лепим сећањима колега и пацијената.

Милан Васић (1856-1916) родио се у Београду, где се школовао. Дипломирао је на Медицинском факултету у Паризу и 1883. промовисан у доктора целокупног лекарства.

По повратку у домовину, именован је за лекара Среза ресавског, потом Среза рамског Округа пожаревачког. Указом од 18. маја 1885. постављен је за физикуса Округа ћупријског.¹³⁶ Од 1889. године обавља дужност управника Болнице за душевне болести у Београду. У Прокупље долази 5. августа 1894. на место окружног физикуса и управника Округне болнице. Од 1899. вршио је дужност лекара београдског Казненог завода.

Као резервни санитарски капетан учествовао је у Српско-бугарском рату (1885). У балканским ратовима постављен је за управника II резервне и XV резервне болнице и управника санитарског одељења код заробљеника у Београду.

Почетком Првог светског рата радио је у Војној болници у Београду. У повлачењу премештен је у Ниш, са задатком да преда непријатељу две резервне болнице. У примопредаји био је заробљен заједно са осталим виђеним грађанима. У заробљеничком логору провео је више недеља.

¹³⁴ Поповић-Филиповић, С., „Др Кустудић Ђуро“, Традиција здравства у Врању, 1878-1968. (у припреми).

¹³⁵ Николић, З., „Наш доктор Ђура – медицински херој Врања“, online Portal VranjeNET, пос. 28.03. 2020.

¹³⁶ „Васић Др Милан, постављење“, Српске новине, 24. мај 1885, стр. 1.

По ослобођењу, изнемогао и измучен, преминуо је од срца у Београду, 23. децембра 1916. Сахрањен је и почива на београдском Новом гробљу.¹³⁷

Слика број 21. Др Милан Васић

Др Милан Васић је радио као добровољни лекар Дома старица, Дома сироте деце и Српског бродарског друштва у Београду. Био је дописни члан Српског лекарског друштва, члан француског Медицинско-психолошког друштва, члан белгијског Друштва за изучавање душевних болести, ванредни члан Главног просветног савета (1889),¹³⁸ члан управе Француског књижевног друштва у Београду (1911).¹³⁹

Био је пожртвован лекар у службовању широм Србије, посебан допринос дао је унапређивању рада Душевне болнице у Београду. Поред поменуте хуманитарне лекарске мисије у многим социјалним установама, објављивао је стручне радове из области медицине и преводио чланке из савремене француске медицинске литературе. Аутор је „Из судске медицине и јавне хигијене“, Београд 1893.

ДР МИХАИЛО САВЧИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ

Др Михаило Савчић, физикус Округа топличког обављао је дужност управника Окружне прокупачке болнице 1896. године.

Др Михаило (Мијаило) Савчић (1873-1929), службовао је у многим српским варошима као окружни физикус, срески, општински и приватни лекар.

¹³⁷ „Васић Др Милан В.”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912-1918*, СЛД, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 16-17.

¹³⁸ „Васић Др Милан, члан Главног просветног савета 1889”, *Просветни гласник*, 01.03.1910, стр. 214.

¹³⁹ „Васић Др Милан, члан управе Француског Књижевног друштва у Београду”, *Српски Књижевни Гласник*, 01.07.1911, стр. 320.

Др Савчић је постављен за среског лекара Среза лесковачког и власотиначког Округа нишког (1890), лекара Среза лесковачког Округа врањског (1891-1894), физикуса Округа крушевачког са седиштем у Алексинцу и управника Окружне алексиначке болнице (1895).

Као физикус Округа топличког, обавља дужност управника Окружне прокупачке болнице 1896. године. По потреби службе, из Прокупља прелази у Крагујевац за ординаријуса у Окружној крагујевачкој болници (1898-1900), лекара Среза крагујевачког (1901-1904), лекара Среза гужанског Округа крагујевачког 1905/1906. године, лекара заступника управника крагујевачке болнице (1907). Са службом најдуже у Крагујевцу, поред редовних дужности, радио је и као приватни лекар од 1908. до 1912.¹⁴⁰ Прво хируршко одељење у Окружној болници у Крагујевцу основано је 1891. године, али доласком др Спирије Димитријевића и др Михаила Савчића наступа прави развој хирургије, која ће у ослободилачким ратовима (1912-1918), бити саставни део великог здравственог центра.

Др Михаило Савчић, резервни санитарски капетан I класе, одликован је Орденом таковског крста V реда (1901). Био је члан Српског лекарског друштва од 1890. године.

ДР ЂОКА ЈОВАНОВИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ

Др Ђока Јовановић, физикус Округа топличког, обављао је дужност управника Окружне болнице у Прокупљу 1898. године.

Ђока Јовановић (1866-1950) рођен је у Параћину, где се школовао. По завршеним студијама медицине, службовао је у Прокупљу као физикус и управник Окружне болнице 1898/1899. године. Одласком из Прокупља, постављен је за физикуса Округа врањског, па тако обавља дужност управника Окружне болнице у Врању, у периоду од 1900. до 1906. године. Следила је дужност физикуса Моравског округа са седиштем у Ћуприји и управника Окружне болнице у Ћуприји у седмогодишњем периоду, од 1907. до 1914. године. Др Јовановић, физикус у Ћуприји, резервни санитарски капетан I класе, произведен је за санитарског мајора. У Првом балканском рату обављао је дужност трупног лекара муниционе колоне Тимочке дивизије II позива и био лекар - шеф Унутрашњег одељења Сталне војне болнице у Скопљу. У Другом балканском рату био је управник Резервне војне болнице у Ћуприји.¹⁴¹

Др Ђоку Јовановића, физикуса у Ћуприји, налазимо на списку лекара, који је Српско друштво Црвеног крста објавило на почетку Првог светског рата. Окупацију је провео у Београду. Био је дугогодишњи члан Српског лекарског друштва. Живео је у браку са Атином, родом из Лесковца.

Др Ђока Јовановић је преминуо у Београду, 13. марта 1950. године. Сахрањен је и почива на београдском Новом гробљу, парцела 121, гробно место 212.¹⁴²

¹⁴⁰ Државни календар, за године 1890-1912.

¹⁴¹ „Јовановић Др Ђока”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 52.

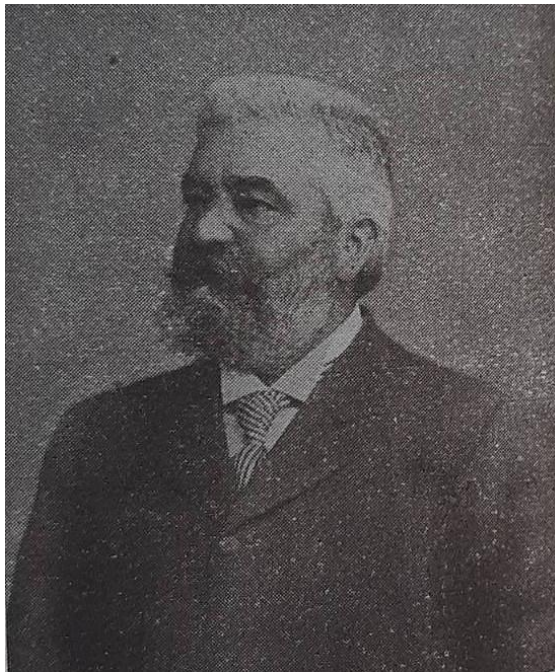
¹⁴² Подаци из Архиве Новог гробља у Београду добијени јануара 2022.

ДР ЂОКА ПЕТРОВИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ

Др Ђока Петровић, физикус Округа топличког, био је управник Окружне болнице у Прокупљу, у четворогодишњем периоду од 1899. до 1903. године. По одласку из Прокупља радио је у Београду.

Др Ђока (Ђорђе) Петровић (1848-1915) рођен је у Сремској Митровици. Медицину је студирао у Бечу и Паризу. Доласком у Србију, службовао је као општински и срески лекар, окружни физикус и управник окружних болница. Др Петровић је више година радио као општински лекар у Ваљеву, потом је постављен за среског лекара у Лесковцу и Паланци. Једно време обављао је дужност санитарског референта железничке Дирекције у Београду. Др Петровић је радио као лекар за Срез јасенички Округа смедеревског (1889), физикус и управник Окружне болнице у Врању, у првом периоду 1898-1899. године. Одласком из Врања, радио је као физикус Округа топличког и управник прокупачке болнице (1899-1903), а на крају радио као лекар у Београду. По други пут у Врању, радио је на дужностима окружног физикуса и управника Окружне болнице у периоду 1907-1909.

Др Петровић је био велики патриота, сарађивао је и на Милетићевој *Застави*. Као активан члан Српског лекарског друштва одржао је запажена стручна предавања, а у народу више популарних говора. Др Ђока Петровић је био посланик у Народној скупштини, учествовао је у Другом српско-турском рату 1877-1878. године, у Српско-бугарском рату 1885-1886. године, у балканским ратовима 1912-1913. године. За заслуге у ревносном обављању дужности више пута је одликован.

Слика број 22. Др Ђока (Ђорђе) Петровић

У балканским ратовима, мада физикус у пензији Округа београдског, учествује као резервни санитарски мајор. У Првом балканском рату био је управник и једини ординаријус у Окружној болници у Чачку, од 20. септембра 1912. до 1. марта 1913. године. У то време Привремена болница у Чачку је

била затворена и све болеснике је примала Окружна болница, све док није организована резервна болница 13. октобра 1912.¹⁴³

У Првом светском рату радио је као војни лекар у крушевачкој болници, где је лечио оболеле од пегавог тифуса. Резервни санитарски мајор др Ђорђе Ђока Петровић преминуо је на лекарској дужности у Крушевцу, 1. априла 1915. године. Др Петровић је био ожењен Милицом – Матилдом Гинтер, која је преминула месец дана после супруга. Обоје су пренети у Београд и сахрањени на Новом гробљу у заједничкој гробници пријатеља др Павла Боте, на чијим су рукама преминули.¹⁴⁴

ДР ЈОВАН ЂОКИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ

Др Јован Ђокић службовао је као војни, срески лекар и окружни физикус. Као санитарски капетан I класе (у време Српско-бугарског рата) вршио је дужност управника Привремене војне болнице у Прокупљу. Као окружни физикус у два наврата био је управник Окружне прокупачке болнице, први пут 1904-1905. и други пут 1912. године. Избијање Првог светског рата и повлачење затекла су га у Прокупљу, где је провео окупацију.

Др Јован (Јездимир) Ђокић (1853-1937) је био срески лекар, окружни физикус, управник болнице, резервни санитарски пуковник, преводилац и писац медицинске литературе. Рођен је 7. маја 1853. као једини син у трговачкој породици са осморо деце. Основно школовање завршио је у Ореовици, недалеко од Жабара у Браничевском округу, где је од друге деце научио влашки језик. Матурирао је у Пожаревачкој гимназији, потом уписао права у Бечу. После четворогодишњих студија на Правном факултету, уписује Медицински факултет. Избијањем Првог српско-турског рата 1876. прекида студије у Бечу и враћа се у Србију. Као лекар од 15. јуна 1876. учествује у лечењу српских рањеника у ратној болници у Ћуприји.¹⁴⁵

По завршеним студијама медицине у Бечу, промовисан је у доктора целокупног лекарства. У Србији санитарски капетан II класе др Јован Ђокић постављен је за првог управника Дринске војне болнице у Ваљеву 1883. године. У време док је руководио Војном болницом у Ваљеву 1883/1884. године, обављао је дужност референта санитета Дринске дивизијске области.¹⁴⁶ У току свог службовања у Ваљеву, др Ђокић је 1883. објавио у *Ратнику* превод са немачког „Општа правила за неговање здравља код војника”. Овим радом он истиче значај одржавања личне хигијене на здравље војника. Истовремено, једно поглавље се бави хигијеном зуба и уста, ретка и необична тема у то време. У прилог томе, др Ђокић је 1895. са немачког превео „Теорије о каријесу”.

¹⁴³ „Петровић Др Ђока”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 65.

¹⁴⁴ „Петровић Др Ђока (Ђорђе)”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медцинара у ратовима 1912-1918*, СЛД, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 86-87.

¹⁴⁵ Ђорђевић, В., „Састав Санитета Српске војске 1. јуна 1876”, *Историја војно-санитарске службе у Првом српско-турском рату 1876*, I, Краљевско-српска државна штампарија, Београд, 1893, стр. 264.

¹⁴⁶ Кривошејев, В., Недок, А., „Ваљевска војна болница, од првих дана до Великог рата”, *Гласник Историјског архива Ваљево*, 2018, број 51-52, стр. 93.

Санитетски капетан I класе др Јован Ђокић учествовао је у Српско-бугарском рату (1885) као пуковски лекар VII пешадијског пука Моравске дивизије, стациониране у Нишу. По ослобођењу постављен је за командира II пољске болнице Дринске дивизије у Власотинцу. Две године касније, написао је књигу „Успомене из Српско-бугарског рата“ (Београд, 1892). Поред стручних запажања о организацији санитарских формација на бојишту, транспорту рањеника, улози пуковског превијалишта, описао је своје сусрете са колегама. Његови савременици су били др Владан Ђорђевић, др Лаза Лазаревић, др Јован Жујовић, др Павле Стејић, др Илија Коловић и други.

Санитетски капетан I класе др Јован Ђокић радио је као лекар у Сталној војној болници у Нишу (1887). Следила је дужност управника Привремене војне болнице у Зајечару 1888/1889. године, одакле јула 1889. године, по молби, прелази на службу при гарнизону београдском.¹⁴⁷ У време свог службовања у Зајечару одржао је предавање „О прилепчивим болестима у војсци“, дана 6. фебруара 1889. Његово предавање, публиковано у *Ратнику*, приказује тадашња научна сазнања из бактериологије и епидемиологије. Он истиче значај научних достигнућа Луја Пастера и Роберта Коха, анализира ширење заразних болести, њихово ширење у ратовима и значај превентивних хигијенских мера.

Др Јован Ђокић је радио на пословима среског лекара у Жабарима (1889), лекара Среза млавског са седиштем у Петровцу (1894-1896), лекара Среза студеничког Округа рудничког (1897-1891), Среза колубарског Округа подунавског 1892/1893. године, лекара Среза млавског Округа пожаревачког (1894-1896), лекара Среза студеничког Округа рудничког (1897), лекара Среза хомољског Округа пожаревачког (1898), лекара Среза пожаревачког Округа пожаревачког (1899-1903).¹⁴⁸

Из Пожаревца долази у Прокупље, где ће боравити у два маха. Први пут је провео две године у Прокупљу 1904/1905. године, а вратио се после седам година. Увидом у државне календаре са шематизмом, сазнајемо да је др Јован Ђокић, физикус Округа топличког обављао дужност управника Окружне болнице у двогодишњем периоду 1904/1905. године. Пензионисан је 1905. као окружни физикус у Прокупљу, али то није значило крај његове лекарске каријере.

Одласком из Прокупља, радио је као приватни лекар у Београду. У то име 1906. објављује оглас у *Политици*: *др Јован Ђокић, окружни физикус у пензији, после вишегодишњег рада у болницама, отпочео је своју лекарску праксу у Београду. Код куће прима од 8-9 пре и од 2-4 поподне. Болесницима се одазива у свако доба ноћу. Стан: Смиљенићева улица бр. 27.*¹⁴⁹

По молби др Ђокића поново је 1911. постављен за физикуса Округа топличког, па тако је руководио Окружном болницом у Прокупљу. У Првом балканском рату, као резервни санитарски капетан I класе постављен је за руководиоца Резервне војне болнице у Јагодини, а у исто време радио је као станични лекар.¹⁵⁰ У Прокупљу га затиче почетак Првог светског рата. *Трговински гласник* (јун 1914) потврђује да је др Јован Ђокић, лекар из Прокупља, био приложник Српског академског друштва *Зора*, поводом

¹⁴⁷ Службени војни лист, 25.07.1889, стр. 869-870.

¹⁴⁸ Државни календар, за године 1889-1903.

¹⁴⁹ „Ђокић Др Јован, приватни лекар у Београду”, *Политика*, 25.09.1906, стр. 4.

¹⁵⁰ *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 48.

50 година њеног постојања у Бечу.¹⁵¹ Окупацију у време Првог светског рата, провео је у Прокупљу, међу познаницима и пријатељима.

Слика број 23. Прокупље између два светска рата
(из албума Краља Милана)

У послератном периоду живео је у Београду, једно време радио је као приватни лекар у Тимочкој улици, касније у Балканској улици бр. 29.

Др Јован Ђокић је преминуо 4. децембра 1937. године у Београду, а сахрањен је и почива на пожаревачком гробљу.

Као лекар Среза млавског био је члан-утемељивач Учитељског удружења (1893).¹⁵² У Пожаревцу је био један од раних чланова *Читалишта*, грађанске читаонице и књижнице. Као сарадник *Ратника* објавио је: „Општа правила за неговање здравља код војника без призрења на разне родове војске“ (Ратник, 1883. Књига XIX, Св. III, стр. 258-267) и „О прилепчијим болестима у војсци“ (Ратник, 1889, Књига XXI, Св. III, стр. 298-316). Аутор је „Извештаја лекара Среза млавског о лечењу Беринговим серумом од 1. јануара до 25. марта 1895“, Српски архив за целокупно лекарство (СЛД, 1895, Св. 10, стр. 274). Аутор је „*Кроз насеља с.и. Србије и Баната и суседних крајева*“ (Београд, 1934). Др Јован Ђокић је био вишегодишњи члан Српског лекарског друштва.¹⁵³

Поред матерњег српског, влашког, немачког и француског језика, учио је енглески језик. Као студент права у Бечу, 1873. године Јездимир Ђокић је са колегом Андријом Антићем превео с француског „Путовање у средину земље“ Жила Верна, објављено у Будućности 1864. године, а прештампано 1873. у „Штампарији Н. Стевановића и дружине“ у Београду. Превод Жила Верна у Београду, само шест година после коначног ослобођења од Турака, савременик Александар Б. Недељковић дефинише као огроман цивилизацијски успех Србије: „Тек што се један део, централни део српства коначно отргао из

¹⁵¹ „Приложници *Зоре* поводом 50 година постојања”, Трговински гласник, 18.06.1914, стр. 5.

¹⁵² „Ђокић Др Јован, *утемељивач Учитељског удружења*”, Учитељ, 01.06.1893, стр. 857.

¹⁵³ Кастратовић, Д., *Историја медицине пожаревачког округа (1822-1914)*, Пожаревац, 1991, стр. 61.

зарђалих ланаца једне медијевалне, феудалне, источњачке тираније, удахнули смо довољно слободе да отворимо очи и погледамо у будућност." ¹⁵⁴

ДР ВЛАДИСЛАВ ТОМИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ

Др Владислав Томић, окружни физикус у Прокупљу обављао је кратко време дужност управника Окружне болнице у Прокупљу 1906. године.

Др Владислав Томић (1861-1915) рођен је 2. маја 1861. у Београду. По завршеној гимназији у Београду, студирао је и дипломирао медицину у Бечу. Дужност среског лекара обављао је од 1. јануара 1893. до 24. октобра 1898. године. Следила је служба у санитету на дужностима секретара, коју је вршио до 31. јануара 1906. године. Врло кратко је био на дужностима физикуса Топличког округа, где је и отишао у пензију. Провео је годину дана (1905), у усавршавању на Бактериолошком одељењу на Берлинској клиници. Године које следе посветио је приватној пракси у Београду. Учествовао је у балканским ратовима као београдски окружни физикус у пензији. У Првом балканском рату био је управник и ординирајући лекар Резервне војне болнице и среске болнице у Ивањици. У Другом балканском рату управљао је Седмом резервном војном болницом у Београду.¹⁵⁵ Др Владислав Томић, секретар Санитетског одељења Министарства унутрашњих дела одликован је Орденом таковског крста V реда (1901).

У Првом светском рату постављен је за управника Резервне војне болнице у Аранђеловцу. У пожртвованој мисији лекара оболео је и преминуо од последица пегавца у Аранђеловцу, 15. фебруара 1915.¹⁵⁶

ДР ДИМИТРИЈЕ О. МИЦИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ

Др Димитрије О. Мицић је, као окружни физикус Округа топличког, постављен за управника Окружне болнице у Прокупљу 1907. године.

Др Димитрије О. Мицић (1866-1915) рођен је 6. октобра 1866. у Зајечару, где је завршио основну школу и ниже разреде гимназије, а вишу гимназију и велику матуру у Крагујевцу. Медицину је дипломирао на Медицинском факултету у Бечу (Аустрија).

Повратком у домовину, службовао је као срески лекар, окружни физикус у многим варошима: као лекар Среза бољевачког Округа црноречког (1896), срески лекар Среза бољевачког Округа тимочког (1897-1900).

Као срески лекар Среза бољевачког Округа тимочког постављен је за управника бољевачке болнице и дужност је обављао од 1896. до 1900. године. Службовање је наставио као срески лекар Среза зајечарског 1901/1902. године,

¹⁵⁴ Недељковић, А. Б., „Настанак научнофантастичног жанра у српској књижевности”, Српски језик, књижевност и уметност, Зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, (31.X - 01. XI 2006), Крагујевац, 2007, стр. 51-52.

¹⁵⁵ „Томић Др Владислав”, Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 75.

¹⁵⁶ „Томић Др Владислав”, Поменик погинулих и помрлих лекара и медецинара у ратовима 1912-1918, СЛД, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 107.

физикус Округа крајинског и управник неготинске болнице (1903), физикус Округа тимочког и управник књажевачке болнице (1904-1906), физикус Округа топличког и управник Окружне болнице у Прокупљу (1907), физикус Округа пиротског и управник Окружне болнице у Пироту (1908-1912).¹⁵⁷

У Нишу, од 1912. постављен је за окружног физикуса, док Окружна болница делује под управом др Павла Јефтића. Почетак балканских ратова га затиче на месту окружног физикуса у Нишу, па мобилизацијом постаје резервни санитарски мајор.

Слика број 24. Др Димитрије О. Мицић

У Првом балканском рату постављен је за командира IV пољске болнице II позива Тимочке дивизије I позива, а од децембра 1912. због здравственог стања премештен је у Пирот. У Првом светском рату обављао је дужност управника Прве и Друге резервне војне болнице, а касније свих резервних болница у Пироту.

Аутор је стручног рада „Лепра у срезу Крајинском“ (Српски архив за целокупно лекарство, 1905). На Првом конгресу српских лекара и природњака 1904. године у Београду, презентирао је „Епидемијски сифилис у Тимочком крају“, који је објављен у Зборнику Конгреса. Као лекар у Бољевцу уписао се у утемељиваче Учитељског удружења (1896). У Пироту је, поред редовне дужности, радио и као школски лекар Гимназије. Био је дописни члан Српског лекарског друштва.

¹⁵⁷ Државни календар, за године: 1896-1912.

Слика број 25. Надгробни споменик др Димитрију Мицићу, старо Нишко гробље (Фотографију направио Боб Филиповић)

Др Димитрије Мицић је на дужности лекара оболео од пегавца и преминуо у Пироту, 20. фебруара 1915. године. Сахрањен је и почива у Нишу на Старом гробљу испод Горице.¹⁵⁸

ДР МЛАДЕН ГРУЈИЋ, ФИЗИКУС И УПРАВНИК БОЛНИЦЕ

Др Младен Грујић, окружни физикус Округа топличког обављао је дужност управника Окружне болнице у Прокупљу, у трогодишњем периоду, од 1908. до 1910.

Младен Грујић (1859-1945) био је родом из Алибунара (тадашња Аустоугарска), а медицину је дипломирао у Бечу. У Србију је дошао 1891. године, наговором Феликса Каница, чувеног аустроугарског путописца, археолога и етнолога, аутора монументалног записа *Србија, земља и становништво од римског доба до краја 19. века*.

Прво службовање у Србији било је постављење за општинског лекара 1891. у Нишу, где је радио годинама. Др Младен Грујић је вршио дужност општинског лекара у Нишу, у периоду од 1891. до 1897. године. Следеће године постављен је за лекара Среза нишког Округа нишког, па тако службује као срески лекар у Нишу, у шестогодишњем периоду 1898-1903. године. Др Младен Грујић је окружни физикус у Округу пиротском и управник Окружне болнице у Пироту (1904-1907). Службу лекара наставља у Прокупљу као окружни физикус и управник Окружне болнице у Прокупљу (1908-1910),¹⁵⁹

¹⁵⁸ Поповић - Филиповић, С., *Чувари народног здравља у Нишу, 1878-1938*, Војна болница Ниш, Ниш, 2022. (у припреми).

¹⁵⁹ Грујић Др Младен, општински и срески лекар, *Државни календар за Краљевину Србију*, Београд, 1891. (стр. 172), 1896. (стр. 176), 1897. (128), 1898. (стр. 64), 1899. (135), 1900. (135), 1901. (148), 1902. (157), 1903. (158), 1904. (151), 1905. (159), 1906. (159), 1907. (163), 1908. (168), 1909. (173), 1910. (180).

потом ради поново у Нишу 1911/1912. године. Као лекар великог искуства и најстарији колега био је драгоцен учитељ младим нишким, пиротским и прокупачким лекарима. Др Младен Грујић је био активан члан Српског лекарског друштва, а на оснивачкој скупштини Лекарске коморе Моравске бановине 1929. године, изабран је за првог председника.

Учествовао је у Првом и Другом балканском рату. У Првом светском рату, као полиглот, дугогодишњи општински, срески лекар и окружни физикус, у повлачењу је добио наређење да 1300 тешких болесника и рањеника Моравске сталне војне болнице преда једној америчкој санитетској мисији. Поред заштите бројног људства, сачувао је огромну количину санитетског материјала, коју је пребацио у Крушевац за потребе Болнице „Цар Лазар“, која је радила у време окупације.¹⁶⁰

ДР ЛЕОНИДА ПАНТАЗИС, СРЕСКИ ЛЕКАР И В.Д. УПРАВНИК

Др Леонида Пантазис је био лекар Среза косаничког и Среза добричког Округа топличког од 1891. до 1901. године, вршилац дужности управника Окружне болнице у Прокупљу 1895. године. Преминуо је од последица хроничне туберкулозе у Прокупљу, 31. јула 1901. године. Др Пантазис и његова супруга Катарина су сахрањени у Прокупљу и почивају на прокупачком гробљу.

Др Леонида Пантазис (1860-1901), Грк, рођен 10. фебруара 1860. у Јањини (тадашња Турска), дошао је 1887. у Србију као лекар по уговору. Октобра 1888. добио је прву службу као контрактуални лекар Среза моравичког Округа ужичког, под тадашњим условима за странце.¹⁶¹ Као срески лекар Среза моравичког Округа ужичког, са седиштем у Ужицу, радио је од 16. октобра 1887. до 19. јануара 1890.¹⁶²

Из Ужица добија премештај у Топлицу, где је постављен за лекара Среза косаничког Округа топличког од 1891. до 1894. године. По сопственој молби 1894. премештен је за лекара Среза добричког Округа топличког, а ову дужност обавља од 1894. до 1901.¹⁶³ Поред дужности среског лекара, 1895. године вршио је дужност управника Окружне болнице у Прокупљу. У дванаестогодишњем периоду (1891-1901) свог службовања у Куршумлији и Прокупљу као срески лекар остао је у сећању као пожртвован и савестан лекар. Био је члан Српског лекарског друштва. Резервни санитетски капетан I класе Леонида Пантазис преминуо је у Прокупљу 30. јула 1901.¹⁶⁴

У Србију је дошао са супругом Катарином Пантазис, рођена Стеос (1865-1945), пореклом из Јањине. Др Леонида Пантазис је Србију прихватио као своју другу домовину, што је следио и син Ђорђе Пантазис (Крушица, 1891 - Београд, 1954), који се школовао у Србији, а као државни питомац наставио да

¹⁶⁰ Поповић-Филиповић, С., „Др Младен Грујић”, *Чувари народног здравља у Нишу, 1878-1938*, Војна болница Ниш, Ниш, 2022. (у припреми).

¹⁶¹ „Пантазис Др Леонида, пријем у службу по уговору”, Српске новине, 22. октобар 1887, стр. 1.

¹⁶² „Пантазис Др Леонида”, лекар Среза моравичког Округа ужичког, Државни календар за Краљевину Србију, за године: 1888. (стр. 127), 1889. (128), 1890. (129).

¹⁶³ „Пантазис Др Леонида, молба за премештај”, Српске новине, 1. новембар 1894, стр. 1.

¹⁶⁴ „Пантазис Др Леонида”, Службени војни лист, 05.08.1901, стр. 751-752.

студира медицину. Избијањем Првог балканског рата прекида студије у Швајцарској, враћа се као лекар у Србију, где се пријављује да помогне.

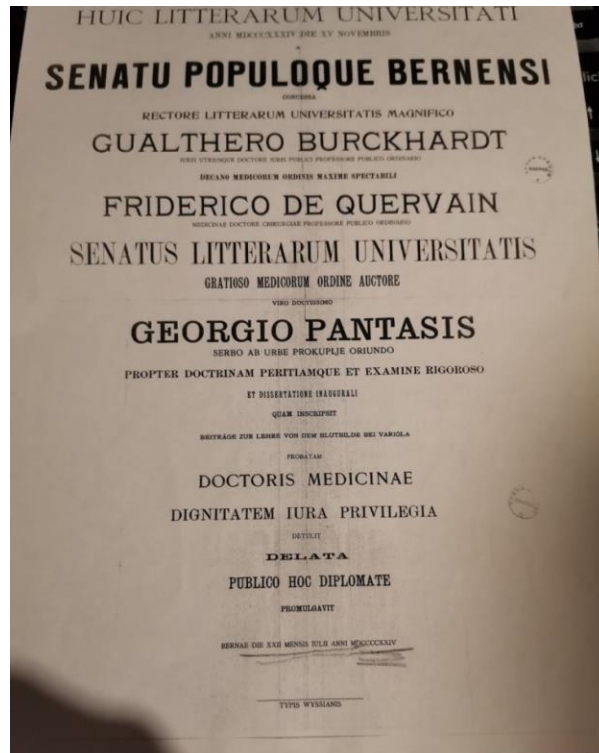
Слика број 26. Др Леонид Пантазис почива на градском гробљу у Прокупљу (фотографију направио Срђан Петровић Табан)

У првом светском рату, као студент обавља дужности лекарског помоћника, учествује у великој српској голготи повлачењем преко Албаније. На Солунском фронту распоређен за лекарског помоћника трупном лекару у Трећем батаљону Дунавске дивизије. Након завршетку рата продужава студије. Године 1924. дипломирао је на Универзитету у Берну (**Universitatis – Bernensi**), Ђорђе Пантазис (**Georgio Pantasis, Serbo ab Urbe Prokuplje Oriundo - Георгио Пантазис, Србин из Града Прокупља пореклом**) и стекао звање доктора медицине (**Doctoris Medicinae**).

Као санитетски официр Краљевине Југославије наставља традицију лекара у породици. Др Ђорђе Леонида Пантазис, новопостављени капетан I класе, 1925. именован је за секундарног лекара Унутрашњег одељења Сталне војне болнице II армијске области, са седиштем у Сарајеву.¹⁶⁵ У браку са Ериком, девојачко Бил (од Bill) (1901-1984), из Швајцарске, добио је ћерку Мирјану и сина Зорана. Мирјана Пантазис (1924-2006) је дипломирала на Медицинском факултету у Београду, специјализирала педијатрију. Зоран Пантазис (рођен 1928) дипломирао је на Стоматолошком факултету у Београду, специјализирао протетику, радио на Стоматолошком факултету у Београду, у звању примаријуса протетике.

¹⁶⁵ „Пантазис Др Ђорђе, постављење”, Службени војни лист, 07.04.1925, стр. 537-538.

Др Леонида Пантазис је родоначелник лекарске породице, која је Србији дала пет генерација лекара. Његов син је др Ђорђе Пантазис, санитарски пуковник, унука др Мирјана Пантазис, педијатар, унук др Зоран Пантазис, стоматолог примаријус, праунук др Ђорђе Пантазис (1959), стоматолог, ожењен др Драганом Пантазис (1959), стоматолог, чукунунук др Драган Пантазис (1963), стоматолог, ожењен др Симоном Пантазис (1964), стоматолог, прапраунука др Јелена Пантазис (1993), стоматолог и Филип Пантазис (2001), студент стоматологије. Пет генерација породице Пантазис негује породичну традицију у медицини и стоматологији у Србији, где су признати и препознатљиви по много чему, али и по ретком презимену.¹⁶⁶

Слика број 27. Диплома др Ђорђа Пантазиса
(Из архиве др Драгана Пантазиса)

О улози др Леониде Пантазиса и бољем познавању друштвених прилика у Србији крајем 19. века цитирамо историјска казивања.

Доктор Леонида Пантазис имао је у Ивањици ове године помало неубичајено задужење. С пролећа је као високи интелектуалац, који је видео света, уврштен у подбор за припрему и избор експоната за светску изложбу у Паризу. Подбор је отпремио производе пољопривреде, заната и народне радности да и овај крај представе свету. Духу паланке није се могло угодити, па се Пантазис окренуо својој лекарској професији.

У позну јесен 1889. одвијало се досељавање већих група Црногораца у Србију ради насељавања, највише у топлички крај. Долазак досељеника је текао по претходном договору српске и црногорске владе на потпуно редован начин, с пасошима, списковима и званичном пратњом државних чиновника. Српска влада је, на основу договора, упозоравала своје власти на

¹⁶⁶ Захваљујући др Драгану Пантазису, стоматологу из Београда, податке о родослову породице Пантазис добијени 22. фебруара 2022.

правцима кретања досељеника да их прихвате, подрже, пруже им коначишта, храну и негу до места опредељења. Посебно се наређивало присуство лекара у пратњи тих досељеника, и то од Јавора до Прокупља кроз сваки округ. Први лекар, који је с људима из власти прихватио досељенике био је доктор Пантазис, а први сусрет с њима имао је 23. октобра 1889. године код Јаворске царинарнице. Тада је овде стигло, у пратњи црногорског чиновника, 229 фамилија са 1679 душа. Предајући спискове, доктор је изјавио да су досељеници добро снабдевени храном.

Доктор Л. Пантазис је овај народ допратио до Ивањице, где су се задржали због одмора, а затим до Пожеге – даље су прелазили у надлежност чачанског округа и његовог лекара. Затим је стигла још једна група "међу којима има већина нејачади" па је било тешкоћа око транспорта. У једној од тих група, када је стигла до Ариља, константовано је добро стање здравља па је Окружно начелство питало министра Унутрашњих дела да ли доктор Пантазис треба и даље да иде с тим народом или да се поврати у Ивањицу. Трећег новембра стигла је на Јавор велика поворка од 200 црногорских досељеника. Овде се поново нашао доктор Л. Пантазис. У Ивањици је дошло до тешкоћа око транспорта јер ослабели и нејачад нису се могли лако кретати због раслањених путева.

У Пожегу су стигли после недељу дана и прешли у надлежност окружног чачанског надлештва и његовог лекара. У ужичком крају, ваљда због изнемоглости, задржало се њих две стотине. Страх српске власти од епидемије показала се неоснованом. Забележено је да је том приликом међу досељеницима, којих је те јесени могло бити око 6000, на путовању кроз ужички крај био само један смртни случај, који је задесио старију жену, а две жене су се породиле и задржане су да би с пролећа са оних изнемоглих две стотине биле упућене у Топлицу. Одговорност моравичког лекара на овом задатку није била мала, нити се ограничавала само на бригу о здрављу досељеника и њихових фамилија, посебно деце. Из извештаја се види да није био сам у овој пратњи, али се морао бринути и за исхрану, јер многи нису ништа имали ни понели за смештај при одморима и преноћиштима по прохладном јесењем времену када су почињали снегови и мразеви. Наступајуће зимско време прекинуло је овај егзодус и доктор Пантазис могао је коначно да одахне у Ивањици и пређе у редовну службу.¹⁶⁷

ДР НИКОЛА ЂОРИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР

Др Никола Ђорић био је срески лекар Округа топличког, ангажован за лекара Среза нишког, са седиштем у Нишу у периоду 1892-1896.

Др Никола Ђорић (1859-1913), син Јоване и Вићентија Ђорића, рођен је у Смољинцу, селу у Пожаревачком округу. Основно образовање стекао је у Смољинцу, гимназију похађао у Пожаревцу. Матуру и Филозофски факултет на Великој школи завршио је у Београду. Као државни питомац отишао је у Беч, како би студирао медицину, али је прекинуо да би као медицинар учествовао у

¹⁶⁷ Живковић, Н., *Лекари, болнице и болести у Округу ужичком (1881-1900)*, Књига II, Ужице, 1995, стр. 123-124.

Српско-бугарском рату 1885. године. Као лекарски помоћник Прве пољске болнице Дунавске активне дивизије, борао је у Нишу и Белој Паланци.

По завршеном рату, Никола Ђорић је наставио студије медицине. Дипломирао је на Универзитету у Бечу 1891. и промовисан у доктора целокупног лекарства.

По повратку у Србију, службовао је по многим местима: као срески лекар Среза нишког Округа топличког, са седиштем у Нишу (1892-1896), био срески лекар Среза темнићког Округа моравског (1897-1899), физикус и управник неготинске болнице (1900-1903), физикус и управник шабачке болнице (1904-1910), срески физикус за Округ врањски (1910-1912) и управник Окружне болнице у Врању 1911/1912.¹⁶⁸

Слика број 28. Др Никола Ђорић

У Врању га затиче почетак Првог балканског рата, када је др Никола Ђорић постављен за командира III пољске болнице Моравске дивизије II позива, у којој је лечио чак и до 800 рањеника. Преминуо је изненада у Скопљу, по завршетку балканских ратова, 29. октобра 1913. године.

Др Ђорић је аутор бројних епских драма, а поред писања, бавио се и преводилаштвом. Др Николу Ђорића, лекара и књижевника, наследио је син др Милош Ђорић (1893-1975), који је дипломирао медицину на Универзитету у Нансију, у Француској. Милош Ђорић је почетком Првог балканског рата прекинуо студије медицине у Француској, па по повратку у домовину, као лекар придружио се оцу у ратној болници.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Календар Краљевине Србије, Државна штампарија, Београд, за године 1892-1912.

¹⁶⁹ Поповић-Филиповић, С., „Др Милош Н. Ђорић, син др Николе Ђорића, лекар у балканским и Првом светском рату, лекар, песник, писац, преводилац и публициста”, Чуvari народног здравља у Нишу, 1878-1938, Војна болница Ниш, Ниш, 2022. (у припреми).

ДР МИЛОВАН МАРУШИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР

Др Милован Марушић, срески лекар у Округу топличком службовао је 1896. и 1897. године као лекар Среза косаничког, са седиштем у Куршумлији.

Др Милован Марушић (1859-1915) рођен је 5. јануара 1859. у Вражегрмцима (Бјелопавлићи, Црна Гора). Похађао је Богословско-учитељску школу на Цетињу, коју је 1875. прекинуо да би отишао у добровољце у Херцеговину. Прекинуто школовање наставио је у Београду, где је завршио учитељску школу 1884. године. Као учитељ радио је у Подгорцу и Злоту (тада Округ црноречки). Учествовао је у Српско-бугарском рату (1885), као добровољац са својом четом. Из Србије одлази у Русију, где студира медицину у Петрограду. По завршеној медицини 1893. године, вратио се у Црну Гору и као лекар службовао кратко време. У периоду 1896/1897. године обављао је дужност среског лекара Округа топличког, као лекар Среза косаничког.

Повратком у Црну Гору, радио је као лекар у Даниловграду. Др Милован Марушић је учествовао у Руско-јапанском рату као добровољац у Манџурији, потом провео извесно време у Паризу. Као слободоуман човек изабран је за посланика у црногорској Народној скупштини, био осуђен на десет година, тамновао у подгоричкој *Јусовачи* све до политичке амнестије у пролеће 1913. године. По ослобођењу прешао је у Србију, па тако на Брегалници указује помоћ рањеницима и колеричним болесницима. После Другог балканског рата, постављен је за среског лекара у Косовској Митровици.¹⁷⁰

У Првом светском рату у Митровици, лекар и управник болнице у време епидемије, пружајући помоћ болесницима, оболео је и преминуо од пегавца 3. маја 1915. У *Поменику погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912-1918*, стоји да је *оставио удову и троје деце испод 10 година са пензијом од 40 динара.*¹⁷¹

ДР АХИЛО Р. МИХАЈЛОВИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР

Ахило Р. Михајловић је био један од првих студената Округа топличког, који је постао питомац Среза косаничког за медицинску струку. Успешне студије обавио је на Универзитету у Женеви, дипломирао медицину 1898. године. По повратку у домовину, службовао је као лекар Среза косаничког Округа топличког од 1. марта 1899. до 11. априла 1907. године.

Др Ахило Михајловић (1869-1915) био је син Катарине, Гркиње и др Ристе Михајловића (такође Михајловић, 1827-1886), Херцеговца, који се родио у Јагодини. По завршеној медицини у Цариграду (1862), служио је као турски лекар, а онда са породицом вратио у Србију. Службовао је као општински лекар у Параћину (1884), у Лесковцу 1885-1886. године и Нишу, учествовао у српско-турским ратовима (1876-1878) и Српско-бугарском рату

¹⁷⁰ Станојевић, С., Народна енциклопедија Српско-Хрватско-Словеначка, Загреб, Библиографски завод, 1929, стр. 696-697.

¹⁷¹ „Марушић Др Милован”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912-1918*, уредник Радоје Чоловић, Фототипско издање, Београд: Инфинитас/Српско лекарско друштво, 2012, 63.

1885/1886. године. Породичну традицију лекара оца др Ристе Михајиловића, наставили су синови др Ахило Михајиловић и др Живко Михајиловић.

Слика број 29. Др Ахило Р. Михајиловић

Др Ахило Р. Михајиловић се родио 7. фебруара 1869. у Еризинџану, у азијској Турској. Како се отац др Риста Михајиловић вратио у Јагодину, синови су у том граду завршили основну школу, а матурирали у Гимназији „Краљ Милан I“ у Нишу. Др Живко Михајиловић (1867-1945) је дипломирао медицину на императорској Војномедицинској академији у Санкт Петербургу. По повратку у домовину, радио је као срески лекар у Обреновцу, Ражњу, најдуже у Крушевцу.

Ахило Михајиловић је био студент права у Београду, на Великој школи, када је добио државно благодeјаније. Као питамац Среза косаничког отишао је у Женеву, где је наставио да студира медицину.

Ахило Р. Михајиловић је дипломирао на Медицинском факултету Универзитета у Женеви (La Faculte de Medicine de L'Universite de Geneve) и 20. априла 1898. промовисан у доктора целокупног лекарства.¹⁷²

По повратку у Србију, своју лекарску каријеру 1899. године почео је као лекарски помоћник у Окружној болници у Врању, која је деловала под управом др Ђоке (Ђорђа) Петровића. Следила је служба лекара Среза косаничког Округа топличког од 1. марта 1899. до 11. априла 1907. године. Др Михајиловић, срески лекар Топличког округа, радио је у Куршумлији осам година. Одласком из Топлице, постављен је за лекара Среза моравског Округа пожаревачког (1909-1912).¹⁷³

На почетку Првог балканског рата у Куманову, као резервни санитетски капетан I класе, унапређен је за резервног санитетског мајора. Био је лекар Штаба опсадног артиљеријског пука, а водио је амбуланту Нишке тврђаве, све до демобилизације. Као лекар код заробљеника у Нишкој тврђави у време епидемије великих богиња у Нишу, почетком 1913. поред редовне службе ангажован је на сузбијању заразе, па тако је извршио ревакцинацију свих трупа

¹⁷² Поповић-Филиповић, С., „Швајцарски универзитети, центри школовања нове генерације српске интелигенције”, *Велике жене у Великом рату*, Мали Немо, Панчево, 2020, стр. 62-66.

¹⁷³ Државни календар за године: 1899-1912.

у Нишу и једне трећине нишког становништва. Истовремено, поред свих ових дужности, без икакве награде, добровољно је опслуживао амбуланту нишке општине, пошто су они остали без лекара.¹⁷⁴

У Првом светском рату, др Ахило Михајиловић је био лекар Опсадног артиљеријског парка у Пироту, потом премештен за команданта IV резервне пољске болнице Тимочке дивизије I позива у чијем саставу је учествовао у борбама око Шапца и Аранђеловца. Заједно са својом болницом се улогорио у селу Ђуринци, недалеко од Београда. Лечећи војнике IV пољске болнице у Ђуринцима код Сопота и сам је оболео и преминуо од последица пегавца 12. фебруара 1915. године.

ДР ДИМИТРИЈЕ МИЛИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР

Др Димитрије Милић, срески лекар Округа топличког, био је лекар Среза добричког у периоду 1902-1903. године и лекар Среза прокупачког 1904. године, па тако је боравио у Прокупљу три године.

Др Димитрије Милић (1864-1917) рођен је у Свилајнцу, 5. фебруара 1864. године. После завршеног школовања у Србији, студирао је на Војномедицинској академији у Петрограду, где је дипломирао 1864. године. Службовао је као срески лекар: Среза поречког, Среза моравског, Среза ресавског, Среза масуричког, Среза прокупачког и Среза златиборског. У Прокупљу је радио три године на дужностима лекара Среза добричког 1902-1903. године и лекара Среза прокупачког 1904. године.

Слика број 30. Др Димитрије Милић

Био је на служби у Чајетини, када је почео Руско-јапански рат (1905), па тако је он затражио одсуство и отишао у Русију. После четири и по године службовања у руским лазаретима, вратио се у Србију. Следила је служба

¹⁷⁴ „Михаиловић Др Ахило”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919. стр. 59.

лекара Среза драгачевског, када истовремено пружа лекарску помоћ у Ивањици, која је остала без лекара. Године 1912. премештен је за лекара Среза љубићког.

Почетак Првог балканског рата затиче га у Чачку, где као резервни санитарски капетан I класе обавља дужност лекара Резервне војне болнице.

У Првом светском рату постављен је за управника грађанске болнице у Трстенику, која је у ратно време претворена у резервну војну болницу. Ова Резервна војна болница у Трстенику је расформирана уочи великог повлачења српске војске и санитета крајем 1915. године. У евакуацији, др Милић је остао са својим пацијентима, како би обезбедио смештај и збринуо тешке рањенике.

Са супругом и двоје мале деце вратио се у Чачак, у породичну кућу. Нажалост, његову породичну кућу су узурпирали окупатори и у њу уселили др Карла Шифа, бечког лекара. Др Шиф није само становао у кући др Милића, већ је отворио и своју приватну ординацију. Жалбе др Милића, смештеног са породицом у једном собичку, биле су узалудне. Уследила су претресања, истраге, потраживање забрањених списа. Нека нађена бомба била је повод да се др Милић ухапси, а породица остави без ичега. Третман таоца у затвору нарушио је докторово здравље, оболело му је срце и бубрези. После тромесечног боловања, преминуо је у Чачку, 3. (16) августа 1917. године.¹⁷⁵

ДР ХРАНИСЛАВ МИХАЈЛОВИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР

Др Хранислав Михајловић је обављао дужност среског лекара Округа топличког, ангажован за Срез прокупачки године 1903.

Др Хранислав Михајловић (1857-1918) рођен је 14. септембра 1857. у Српском Елемиру, у Банату. Одрастао је и школовао се у Новом Саду, где је његов отац службовао као учитељ. По завршеној матури у Новом Саду, студирао је физику и математику у Пешти. Радио је као професор и директор у Српској реалци у Сарајеву. После две и по године професорског рада напустио је Сарајево и отишао у Беч на студије медицине. Дипломирао је на Универзитету у Бечу 1887. године. Кратко је боравио у Кикинди, пре преласка у Србију, где је постављен за среског лекара у Голупцу. Године 1891. у Новом Саду кратко време ради као уредник листа *Застава*.

Јуна 1891. године враћа се у Србију, где ће остати до краја. Службовао је као: општински лекар за варош Смедерево (1891), контрактуални лекар Среза лесковачког и јабланичког Округа врањског (1892-1896), контрактуални лекар Среза рамског Округа пожаревачког (1897-1898) године, хонорарни лекар Среза параћинског Округа моравског (1899-1902), лекар Среза прокупачког Округа топличког (1903), лекар Среза врачарског Округа београдског (1904-1912).¹⁷⁶ Узео је учешће у балканским ратовима и, мада у поодмаклим годинама, радио у пољској болници у Македонији.

У Првом светском рату у саставу српског санитета поделио је голготу преко Албаније. На Солунском фронту био је лекар у болници Саобраћајног одељења Врховне команде код Солуна, потом у реконвалесцентним

¹⁷⁵ Милићевић, Д.А., „Милић Др Димитрије”, *Историја трстеничког здравства*, Трстеник, 2010, стр. 72-74.

¹⁷⁶ Државни календар Краљевине Србије, за године 1891-1912.

одељењима у Микри и на Зејтинлику. Касније обавља дужност школског лекара у Волосу, где је преминуо од туберкулозе 12. августа 1918. године.

Др Хранислав (Бранко) Михајловић је одликован Сребрном медаљом за ревносну службу, Крстом милосрђа и Орденом Светог Саве IV степена.¹⁷⁷

ДР МИЛАН СТЕФАНОВИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР

Др Милан Стефановић, срески лекар у Округу топличком службовао је 1904. и 1905. године као лекар Среза прокупаког, са седиштем у Прокупљу.

Др Милан Стефановић (1869-1912) рођен је у Београду где је одрастао и школовао се. По завршеној матури у Београду 1889. уписао је медицину у Бечу. Априла 1896. је промовисан за доктора целокупног лекарства. Повратком у домовину, 15. октобра 1896. произведен је у чин активног санитетског поручника.

Службовао је као општински, срески и болнички лекар: од 9. фебруара 1897. постављен је за лекара Среза ражањског Округа крушевачког, општинског лекара за град Неготин (1898-1900), следећи период проводи у Бечу на усавршавању болести носа, ушију и гуше 1901/1902. године. По повратку ради као лекар Среза масуричког Округа врањског (1903), лекар Среза добричког Округа топличког 1904/1905. године, секундарни лекар на Одељењу за сифилис, венеричне и кожне болести и вршилац дужности шефа Одељења за болести носа, ушију и гуше при Општој државној болници у Београду 1906/1907. године, шеф Одељења за болести носа, ушију и гуше при Општој државној болници у Београду (1908-1912).¹⁷⁸

Др Милан Стефановић санитетски капетан I класе учествује у Првом балканском рату као командир санитетског воза број 1. На овој дужности преминуо је у Нишу, 22. септембра 1912. Сахрањен је и почива у породичној гробници на београдском Новом гробљу.¹⁷⁹

ДР СОТИР Т. АНДРЕЈЕВИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР

Др Сотир Т. Андрејевић, срески лекар Округа топличког боравио је у Прокупљу два пута: први пут као лекар Среза добричког 1906. године, а други пут као лекар Среза косаничког 1910. године.

Др Сотир Т. Андрејевић (1874-1915) рођен је 27. јула 1874. у Лесковцу у трговачкој породици, од мајке Евгеније и оца Тасе Андрејевића. Основну школу завршио је у Лесковцу а гимназију је похађао у Нишу, где је матурирао у Гимназији „Краљ Милан I“. Медицину је дипломирао у Бечу. По повратку у Србију, обављао је послове лекарског помоћника на Гинеколошком одељењу Опште државне болнице у Београду. После годину дана враћа се у Беч како би се усавршавао у дечијим болестима.

¹⁷⁷ Максимовић, Ј., „Др Хранислав (Бранко) Михајловић”, *Лекари пречани у српском цивилном и војном санитету у XIX веку и почетком XX века*, Матица српска, Нови Сад, 2017, стр. 174-175.

¹⁷⁸ Државни календар Краљевине Србије, за године 1897-1912.

¹⁷⁹ „Стефановић Др Милан”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медецинара у ратовима 1912-1918*, СЛД, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 102-103.

По обављеном усавршавању, постављен је за лекара Среза јабланичког, а убрзо премештен за лекара Среза добричког. Др Сотир Т. Андрејевић је као срески лекар Топличког округа боравио у Топлици два пута. Први пут је радио као лекар Среза добричког, са седиштем у Прокупљу 1906. године. Следила је служба општинског лекара у Лесковцу (1906-1909). На сопствену молбу, вратио се други пут као лекар Среза косаничког, са седиштем у Куршумлији 1910. године. Др Сотир Андрејевић је учествовао у балканским ратовима, а по ослобођењу радио као приватни лекар у Лесковцу.

Слика број 31. Др Сотир Т. Андрејевић

У Првом светском рату, у Лесковцу је мобилисан као резервни санитарски капетан I класе. На почетку рата био је лекар у пратњи Другог пешадијског пука. После Суворборске офанзиве, у саставу пука у Младеновцу, узима учешће у лечењу великог броја болесника у епидемији тифуса. Оболео, вратио се породици у родни Лесковац. Резервни санитарски капетан I класе др Сотир Т. Андрејевић преминуо је 30. марта 1915.¹⁸⁰

ДР ХРАНИСЛАВ И. ЈОЦИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР

Др Хранислав И. Јоцић, срески лекар Округа топличког провео је две године у Прокупљу, као лекар Среза добричког 1907. и 1908. године.

Др Хранислав И. Јоцић (1873-1915) рођен је 10. септембра 1873. године у Параћину. По завршеном четвртном разреду гимназије, по препоруци

¹⁸⁰ „Андрејевић Др Сотир”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинеара у ратовима 1912-1918*, СЛД, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 9.

митрополита Михајла, одлази у Русију на даље школовање. Студије на Духовној академији у Казану завршио је 1897. године. Исте године уписује Војно медико-хируршку академију, на којој је дипломирао 6. децембра 1902.

По повратку у Србију, као доктор целокупног лекарства постављен је за лекара Среза рађевског и азбуковачког Округа подринског 1904/1905. године, а на молбу премештен за лекара Среза ражањског Округа крушевачког марта 1905.¹⁸¹ По потреби службе, новембра 1905. премештен је за лекара Среза параћинског,¹⁸² где ће провести мало више од годину дана. Следила је служба лекара Среза добричког Округа топличког у двогодишњем периоду 1907/1908. године. Из Прокупља прелази за лекара Среза тамнавског Округа ваљевског, где ће службовати четири године (1909-1912).¹⁸³

Др Хранислав И. Јоцић добио је сина Љубишу и ћерку Милицу, која ће постати песникиња.

Др Хранислав Јоцић, срески лекар у Убу, мобилисан је на почетку балканских ратова. У Првом балканском рату био је на дужностима трупног лекара IV пука II позива (у Санџаку, Вучитрну и у Албанији). У Другом балканском рату радио је као лекар у Скопљу и Куманову.¹⁸⁴ По избијању Првог светског рата, наставио је да буде лекар у ратној болници. У епидемији трбушног, повратног и пегавог тифуса оболео је и преминуо у селу Осечина, 12. фебруара 1915. године.

*„Уместо трогодишњега парастоса удовица преминулог др Хранислава И. Јоцића, среског лекара на Убу, који је умро на војној дужности 12. фебруара 1915, положила је супруга му Ружица 50 круна убској општини, да се тога дана ове године разда њиховој сиротињи.“*¹⁸⁵

Др Јоцић Хранислав био је отац Љубише Јоцића (УБ, 1910 - Београд, 1978), песника, прозног писца, новинара, сликара, чије име данас носи једна песничка награда.

У осамнаестој години, Љубиша одлази у Париз да студира вајарство, упознаје се са надреализмом. Две године по повратку из Париза објављује први роман *Поломљена крила* (Београд, 1940). Осим 20 збирки песама, пет романа, писао је есеје, драме, бавио се сликарством. Његов стваралачки опус укључује и снимање филмова, од којих су неки награђени на домаћим и међународним фестивалима. Љубиша је имао само четири године, када је његов отац Хранислав страдао у Првом светском рату. Очувао га је деда Урош Грабовац и бака Францускиња. Његов стриц Живојин Јоцић је био научни истраживач, професор хемије на Петроградском универзитету.

Др Хранислав И. Јоцић сахрањен је на београдском Новом гробљу и почива у породичној гробници таста Уроша Грабовца.

¹⁸¹ Полицијски гласник, 13.03.1905, стр.1.

¹⁸² Полицијски гласник, 13. 11. 1905, стр.1.

¹⁸³ Државни календар за године 1904-1912.

¹⁸⁴ „Јоцић Др Хранислав”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 52.

¹⁸⁵ Београдске новине, 24.01.1918, стр. 3.

ДР ВЛАДИСЛАВ МАРИНКОВИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР

Др Владислав Маринковић, срески лекар Округа топличког, обављао је дужност лекара Среза добричког, са седиштем у Прокупљу 1910, 1911, 1912. године.

Др Владислав Влада Маринковић (1882-1918) био је родом из пожаревачког Александровца. Основно школовање завршио је у Србији. Као државни питомац студирао је медицину у Бечу, где је по дипломирању 1908. провео годину дана на усавршавању у хирургији. По повратку у Србију, као доктор целокупног лекарства постављен је за лекара Среза добричког Округа топличког. Дужност среског лекара Топличког округа, са седиштем у Прокупљу, обављао је у периоду 1910-1912. године.

Слика број 32. Др Владислав Влада Маринковић

Учествовао је у оба балканска рата. У Првом балканском рату вршио је дужност трупног лекара II пешадијског пука „Кнез Михаило“, потом у Битољу био шеф Хируршког одељења III пољске болнице Моравске дивизије I позива. Следила је дужност шефа Унутрашњег одељења (за оболеле од тифуса и дизентерије) у IV пољској болници, а од 1. јануара постаје шеф Унутрашњег одељења Сталне војне болнице у Битољу, све до 9. марта 1913. године. Био је управник Резервне војне болнице у Дебру, од 18. марта 1913. до 9. априла 1913. У Другом балканском рату постављен је за шефа Хируршког одељења Треће резервне војне болнице у Нишу, која је била смештена у Инжињеријској касарни.¹⁸⁶

На почетку Првог светског рата именован је за управника и хирурга Прве резервне војне болнице у Врању. У пожртваном сузбијању епидемије у

¹⁸⁶ „Маринковић Др Владислав”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 56.

Врању, борио се заједно са др Ђуром Кустудићем, који је претходно радио у Прокупљу. Након дужности у Врању, санитарски капетан I класе хирург др Владислав Маринковић је постављен за командира Санитетског воза бр. 5. Санитетски возови (седам возова) су у Првом светском рату одиграли важну улогу у транспорту великог броја рањеника и болесника до болница широм Србије. Др Маринковић је остао на овој дужности све до повлачења српске војске и санитета, а део возова је пребачен на Солунски фронт, где су наставили да раде.

Учествовао у српској голготи преко Албаније, радио неколико месеци у болници у Марсељу, одакле је именован за хирурга у Болници престолонаследника Александра Карађорђевића у Солуну. По овој дужности био је руководилац Руске болнице (Српско-руски болнице), која је радила у Сорвићу.

Слика број 33. Др Влада Маринковић је преминуо у Француској, али му је супруга подигла споменик на Старом нишком гробљу (Фотографију направио Боб Филипковић)

Крајем августа 1918. године, пребачен је у Француску на лечење. Преминуо је од последица грипа, 18. септембра 1918. године, у селу Доломје, у близини Лиона, где је и сахрањен. Госпођа Маринковић је у знак сећања на супруга др Владу Маринковића и сина Милана Бату Маринковића (1914-1922), подигла споменик на Старом нишком гробљу, испод Горице.

Др Владислав Маринковић је одликован Златном медаљом за ревносну службу, Орденом Црвеног крста и Орденом Светог Саве V степена.

ДР ГЕРАСИМ П. ИВЕЗИЋ, СРЕСКИ ЛЕКАР

Др Герасим П. Ивезић је као срески лекар Округа топличког, обављао дужност лекара Среза косаничког од јула 1910. до новембра 1913. године.

Герасим П. Ивезић (1876-1915) рођен је 14. јуна 1876. од мајке Анке и Петронија, виђеног домаћина у Брусу. Основну школу је похађао у Брусу, Књажевцу и Александровцу, а гимназију и матуру завршио у Гимназији у Крушевцу 1895. Као државни питомац по струци лекарској уписао је студије медицине у Грацу, али је после два семестра прешао у Беч. Дипломирао је на Медицинском факултету у Бечу јануара 1908. године и промовисан у доктора целокупног лекарства.

По повратку у домовину одслужио је ђачки рок у болничарској чети шумадијске Сталне војне болнице у Крагујевцу. У чин резервног санитетског поручника произведен је 1909. године.

У својој лекарској каријери био је војни лекар и цивилни лекар. Прву службу у саставу Српског војног санитета добио је као лекар Тимочког коњичког дивизиона, потом постављен за лекара II пољске болнице Комбиноване дивизије I позива. У чин резервног санитетског капетана II класе произведен је 29. јуна 1912. а следеће 1913. унапређен је у чин резервног санитетског капетана I класе.

Од 22. јануара 1908. ангажован је за лекарског помоћника Окружне болнице у Крагујевцу, а од 5. априла 1909. поред редовне дужности, радио као лекар Среза грузанског.¹⁸⁷ Радио је на пословима ординаријуса у Окружној болници у Крагујевцу, која је деловала под управом др Димитрија Антића. Шеф Хируршког одељења био је др Јован Лилић, који је за асистента имао др Герасима Ивезића.

Као епидемијски лекар Среза качерског провео је на Руднику два месеца крајем 1909. године. Из Грузе, по потреби службе, премештен је за лекара Среза косаничког, са седиштем у Куршумлији. Дужност среског лекара у Топличком округу обављао је од 28. јула 1910. до 6. новембра 1913. године. Из Куршумлије, службеним указом, премештен је за лекара Среза левачког крајем 1913. Избијање Првог светског рата и мобилизација га затичу у Рековцу. Резервни санитетски капетан I класе др Герасим П. Ивезић преминуо је у епидемији тифуса, 9. фебруара 1915. у Сопоту код Београда.

У Поменику погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912-1918. је записано: веома интелигентан, свестрано образован, човек од укуса и духа, пун идеала, без трунчице материјализма, његова појава пуна сјајнога здравља и љубазности благотворно је утицала на болеснике а пленила пријатеље и познанике. Вредан и енергичан, на дужности неуморан, ватрен Србин, био је као војник омиљен и цењен и од старешина и од другова.

Генерал Михаило Рашић, командант Комбиноване дивизије, опростио се од др Герасима П. Ивезића, речима да он и сви официри и војници жале смрт јуначког, енергичног и идеалног Србина и лекара Ивезића.¹⁸⁸

Тешко је набројати шта је све поседовао Ивезић као личност свестраног духа. Као млад лекар тежио је већим медицинским сазнањима и

¹⁸⁷ Правда, 05.04.1909, стр. 4.

¹⁸⁸ „Ивезић Др Герасим”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912-1918*, СЛД, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 40.

усавршавањима, имао посебна интересовања за полне болести, био је сарадник *Српског архива за целокупно лекарство, Народног здравља* и других стручних часописа. Преводио је Хекела (са којим је био у пријатељској преписци), проф. др М. Рунгеа „Жена и њен позив“, др Ф. Крауса „Атропофтеа“, са немачког преводи Максима Горког и „Наличје живота“ које је написао S.E. Portzky.

Слика број 34. Др Герасим Ивезић
(из колекције аутора СПФ)

У време својих студија у Бечу бавио се уметношћу и слао је извештаје о сликарским изложбама, које су објављене у *Искри*, под насловом „Писма из Беча“. Као љубитељ лепе књижевности писао је за *Српски књижевни гласник*, *Нову искру*, *Коло* и друге листове.

У Бечу је упознао књижевника Петра Кочића, са којим је пријатељовао и делио литерарна интересовања. Познато је да је Кочићева сатира *Јазавац пред судом* са својих седам издања у пет година доживела велику популарност, али и изазвала бурне полемике међу Србима у Бечу и критике у књижевним часописима и бројним листовима. На скупу, вођеном у *Зори* 28. новембра 1903. у Бечу, у Кочићеву одбрану, огласио се Ивезић: „Одредите да литература не спада у науку, и ја одлазим одавде! Пјесник има право, да душу своју пред вас

изнесе онако, како он за најбоље нађе. Кочић је одрастао у Босни и он зна добро тамошње прилике.”¹⁸⁹ Као лекар из Рековца подржава рад Зоре и шаље прилог за 50 година традиције Српског академског друштва у Бечу.¹⁹⁰

Герасим Ивезић је био ожењен Косаром, ћерком Љубице и Николе Крупезевића, проте крагујевачког.

Одликован је Захвалницом Црвеног крста, Крстом Црвеног крста, Златном медаљом за ревносну службу 1912/1913. године и Крстом милосрђа 1912/1913. Биографија Герасима Ивезића, лекара заступљена је у књизи Ст. Станојевића *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*, књига II (Београд, стр. 22-23). Одредница „Ивезић, Герасим П., лекар, резервни капетан, преводилац (Брус, 14.VI 1876 – Сопот, код Београда, 9. II 1915), објављена је у *Српском биографском речнику* (Матица српска, Нови Сад (IV Том, 2009, стр. 75).

Слика број 35. Куршумлија, центар Косаничког среза. Др Герасим Ивезић, био је први Топличанин питамац округа Топличког, радио је као лекар Косаничког среза (Народни музеј Топлице у Прокупљу)

НЕКРОЛОГ

Др Герасим Ивезић вршећи своју службу умро је 9. фебруара 1915. у Сопоту, где је привремено сахрањен.

Захвална сам госпођи и господину Ђенералу Павлу Јуришићу-Штурму на свој љубазности и помоћи, драгом пријатељу др Сими Петровићу, лекару и добром господину Илићу, медицинару.

Захвална г. Пуковнику др Арсенијевићу, г. Пуковнику др Чеди Михаиловићу, г. Мајору др Станоју Миливојевићу и г. Мајору др Илији Мирчетићу.

*Косара Др Ивезића, родитељи Анка и Петроније Ивезић, Никола и Љубица Крупезевић, породице Крупезевић и Нешковић.*¹⁹¹

¹⁸⁹ „Јазавац пред судом” у *Зори*, Српски књижевни гласник, 01.01.1910, стр. 121.

¹⁹⁰ „Прилози за *Зорину* 50-годишњицу”, Трговински гласник, 20.06.1914, стр. 5.

ДР АЛЕКСА САВИЋ, ЛЕКАР СРЕЗА ПРОКУПАЧКОГ ОД 1904. ДО 1912.

Др Алекса Савић је био срески лекар Округа топличког, постављен за лекара Среза прокупачког са седиштем у Прокупљу у периоду 1904-1912.

Др Алекса Савић (1878-1928), пореклом од Дробњака, родом из Ужица, образовањем Европљанин, српски лекар, просветитељ, градитељ, народни посланик и министар здравља Краљевине СХС. Као срески питомац студирао је медицину на Универзитету у Грацу, где је 23. априла 1903. стекао звање доктора опште медицине (Doctor medicinae universae). Повратком у домовину, др Савић почиње своју лекарску каријеру служењем војног рока у Дринској болничарској чети у Ваљеву, потом наставља шестомесечним стажирањем на Гинеколошко-акушерском одељењу Опште државне болнице у Београду.

Слика број 36. Др Алекса Савић
(Народни музеј Топлице у Прокупљу)

Указом Министарства унутрашњих дела – Санитетског одељења од 15. септембра 1904. године, др Алекса Савић постављен је за среског лекара Среза прокупачког Округа топличког. Округ у пограничном појасу, за седиште је имао Прокупље, варошицу, као административни центар Топлице.

Скупштина Кнежевине Србије је 1881. усвојила *Закон о уређењу санитетске струке и чувању народног здравља*, који преко здравствене реформе уводи службу среских лекара и дефинише њихове дужности.

¹⁹¹ „Некролог Др Герасиму Ивезићу”, Вечерње новости, 09.03.1915, стр. 2

Према изгласаном закону, сваки срез у Србији требало би да има свог среског лекара. Притом, сваки срески лекар је имао сва права и дужности државног службеника. Дужност среског лекара је била да лечи болеснике, како у среској болници, тако и у среској вароши и по свим среским селима. Поред обавезних лекарских дужности, срески лекар је био и санитарски референт санитарског начелства за све послове санитарске полиције и судске медицине.

Др Алекса Савић је у Прокупљу затекао др Димитрија Милића (1864-1917), који је претходно обављао дужност лекара Среза прокупачког Округа топличког. Уследиле су године мукотрпног рада др Алексе Савића, среског лекара, које нису изискивале само бригу о хроничним болеснима, санирање епидемија, пелцовање (калемљење), лечење акутних обољења, честе повреде, већ и мисију ширења здравствене културе, организовање болнице, организацију здравствених, просветних и санитарних објеката. Замислите дужности савремених лекара ургентне медицине и Службу хитне помоћи са дужностима среских лекара. Др Савић је обилазио болеснике, од Прокупља до Мердара и других најудаљених села, али врло често у пратњи пандура, како би био заштићен од хајдучких заседа или вукова по планинама.

Да би се ближе сагледало службовање др Алексе Савића, ево и једног забележеног сећања. *Зиме 1904. године др Савић добије поруку да владају велике богиње у Пролому. У друштву Жарка Чајковића, окружног шумара др Савић крене на пут, који је трајао од јутра до мрака. Спавали су на слами у „кући“, како се тада називаше просторија поред отвореног огњишта. Једног јутра у кућу бану старица из фамилије Ђиновића, сва уплакана. Кроз јецај изјада се: „Ево, ово је пети дан, како ми Стеван занеможе и ништа не прима у себе, па ако што и прими, враћа на уста. Тешко мени кукавица!“ Доктор Савић брзо оде да посети болесника, који је лежао на поцепаној поњави, простртој на утабаној земљи. Доктор добро погледа младића, наследника Ђиновића и констатова да су му црева завезана. Савет је био да се пацијент брзо пребаци у Ниш на операцију. На то ће старица: „Е, мој господине, какав црни Ниш! А богами, не могу га пренети ни до Товрљана. Од храниоца имам ево овог Стевана и једну кравицу са телетом. Е, мој синко, а ђе су ми паре за тај пут?“ Доктор Савић нареди пандуру да погоди кола у „механама“ и пребаци болесника за Прокупље. У исти мах плати кола, написа писмо за Сокола фијакеристу, познатом по брзој вожњи кроз прокупачке улице, и наложи му да Стевана преда др Михаилу Петровићу,¹⁹² тада чувеном нишком оператору. У добрим рукама др Петровића, Стеван се након операције брзо опорави и за неких месец дана врати пешице у Пролом.¹⁹³*

¹⁹² Др **Михаило Петровић** (1863-1934) био је санитарски бригадни генерал, први српски хирург, универзитетски професор, родоначелник српске ратне хирургије. Од 1896. хирург Моравске сталне војне болнице у Нишу, оснивач Хируршког одељења у Војној и Окружној болници. У 25-годишњем службовању у нишким болницама, развио је велики нишки хируршки центар, који је покривао Топлички, Врањски, Пиротски, Зајечарски округ, а међу пацијентима било је пуно Турака, Арбанаса и других странаца. Као учесник Другог међународног конгреса хирургије у Бриселу прославио је српску хирургију, учествовао у балканским и Првом светског рату. Хирургију је учио у Бечу од славног професора Теодора Билрота и у Београду од професора Војислава Суботића. Носилац је великог броја српских и страних одликовања. Др Петровић, хирург, био је учитељ великог броја хирурга у Нишу, Београду, на Солунском фронту.

¹⁹³ Шаулић, Н., *Лекар у служби народа*, Привредни преглед, Београд, 1936. стр. 43.

Службовање др Алексе Савића није подразумевало само лекарске дужности у Топличком округу, већ организацију и развој здравства на добробит његових житеља. Залагањем др Савића изграђена је нова зграда Окружне болнице у Прокупљу, са капацитетом од 80 постеља. Прокупље је добило електрично осветљење, канализацију, а изграђена су и четрнаест купатила за потребе становника вароши и околине. На брду Боровњак, изнад Прокупља, подигнута је зграда резервоара за воду, па тако је град добио чисту и здраву воду на коришћење.

Слика број 37. Јесен 1926. године, окупљање Прокупчана на главном тргу испред хотела Локошница, пред полазак на свечаност поводом изградње водовода (Народни музеј Топлице у Прокупљу)

Пошумљен Хисар и Боровњак још увек сведоче о драгоценом Савићевом успеху у набављању садница са Карпата. Др Савић је помогао оснивање Пољопривредне школе у Прокупљу, која бележи лепу традицију и данас је међу најбољима у Србији. Савићевим трудом отворене су и основне школе у бројним топличким селима, које бележе лепу традицију. Њему треба захвалити за изградњу парних купатила у Блацу и Куршумији, као и за шездесетак бунара, пумпи и чесама са здравом водом за пиће. Службовање др Савића, среског лекара Топличког округа, прекида долазак Првог балканског рата, праћен Другим балканским ратом, а убрзо и избијањем Првог светског рата.

Др Алекса Савић, срески лекар у Прокупљу, лекар Топличког округа, учествовао је у балканским ратовима као резервни санитетски мајор. У Првом балканском рату, првих шест месеци био је трупни лекар при Коњичком дивизиону Моравске дивизије II позива. У Другом балканском рату био је на дужностима командира II пољске болнице Дринске дивизије I позива.

У Првом светском рату, др Савић је именован за управника Пете резервне војне болнице у Ваљеву. У ваљевској болници, заједно са српским и страним лекарима, поделио је борбу у сузбијању епидемије три тифуса и лечењу великог броја оболелих. У саставу Српског војног санитета понео је голготу повлачења преко Црне Горе и Албаније. На Солунском фронту, после реорганизације српске војске и санитета, обављао је месец дана дужност

управника Српско-француске болнице у Седесу, која је формирана за српске војнике. Следила је команда Трећег завојшта Моравске дивизије, коју је пратило деловање Прве армије, све до априла 1917. године. Лекарску мисију наставља као референт Санитетског одељења Врховне команде. Као представник Српског војног санитета именован је за члана Међународне супервизионе комисије, која је формирана на Солунском фронту у циљу превенције епидемија међу савезничким војницима. Истовремено је радио у Централној лабораторији за бактериологију у Солуну, која је деловала на челу са др Лудвиком Хиршфелдом.

Слика број 38. Споменик др Алекси Савићу на брду Хисар изнад Прокупља, подигли су захвални Топличани. (Народни музеј Топлице у Прокупљу)

По ослобођењу, обавља специјализацију за унутрашње болести у Паризу, од 1919. до 1921. године. По повратку из Париза, постављен је за управника Обласне болнице у Нишу, где је истовремено вршио дужност шефа Интерног одељења.

Као представник Топличког округа 1925. године постао је народни посланик у Скупштини Краљевине СХС. Др Алекса Савић је 17. јуна 1927. године изабран за министра Народног здравља у време када је Велимир Вукићевић био председник Владе Краљевине Југославије. Одмах по положеној заклетви покренуо је питање реорганизације цивилног санитета, подизање нових болница, набавке нове медицинске опреме, посебно рентген апарата, израде планова за изградњу водовода и канализације.

Др Алекса Савић је одликован Златном медаљом за ревносну службу, Златном медаљом за храброст, Орденом Светог Саве III реда, француским Орденом кавалера Легије части, Орденом белог орла са мачевима IV реда и Лентом ордена Светог Саве I реда, постхумно. Поред свих српских и француских одличја, др Савић, лекар Среза прокупачког оставио је незаборавно сећање и поштовање међу колегама и у народу, које негују нове генерације зарад благостања садашњости и будућности града Прокупља и целог Топличког округа.¹⁹⁴

¹⁹⁴ Поповић-Филиповић, С., „Др Алекса Савић (1878-1928) - Велики хуманиста и лекар рата и мира”, I део, Нишки весник, Ниш, број 55, новембар 2008.

Лист *Време* је објавио тужну вест о смрти др Алексе Савића под насловом: „Погреб др Алексе Савића биће у недељу, 29. о.м. у Прокупљу.”

*„Др Алекса Савић је као један од врло малог броја јавних радника, која су уживала неподељене симпатије својих пријатеља и једномишљеника, као и својих по стицају прилика политичких противника. Отуда његова прерана и изненадна смрт потреса дубоко све оне који су га познавали и који су са наклоношћу и надама пратили његове политичке напредовање. Као човек, обдарен изванредним особинама и врлинама, он је као лекар стекао једну скоро беспримерну популарност у врло распрострањеном кругу својих пацијената и познаника, а као старешина и за време рата и касније као управник болница, па и у последње време као Министар био је необично уважен и вољен због своје доброте, правичности и дружељубља.”*¹⁹⁵

Слика број 39. Др Алекса Савић, умрлица у листу „Време” 28.01.1928. година (Народни музеј Топлице у Прокупљу)

Прокупље, цела Топлица, негује успомену на др Алексу Савића, његов живот и дела, која је он даровао срцем великог човека, лекара исцелитеља, лекара просветитеља и лекара хуманисте.

Ово кратко сећање на др Алексу Савића завршавамо речима његовог старијег колеге, сарадника у Ваљеву и на Солунском фронту, др Лудвика Хиршфелда „Захвалност је особина људи добре грађе”.

¹⁹⁵ „Погреб др Алексе Савића биће у недељу, 29. о.м. у Прокупљу”, *Време*, 28.01.1928, стр. 3.

Др Алекса Савић је, по сопственој жељи, сахрањен 1928. у Прокупљу. На Хисару, где почива, подигнут му је 1932. године споменик, који се сматра најстаријим спомеником у Прокупљу. На споменику стоји натпис:

„НА ОВОМ МЕСТУ САХРАЊЕН ЈЕ ПО ИЗРИЧИТОЈ ЖЕЉИ, ДА БУДЕ У СВОЈОЈ ТОПЛИЦИ И КОД СВОЈИХ ТОПЛИЧАНА, КОЈЕ ЈЕ ТАКО ВОЛЕО И ЧИЈЕМ ЈЕ ДОБРУ СВОЈ ЖИВОТ ПОСВЕТИО.“

- Средња медицинска школа у Прокупљу од 1990. године носи назив „Др Алекса Савић”.
- Фебруара 2012. године, Управни одбор болнице донео је одлуку, да на основу гласања народа Топлице, болница у Прокупљу ради под именом Општа болница „Др Алекса Савић”.
- Споменик др Алекси Савићу, рад вајара Драгана Дробњака, откривен је у кругу прокупачке болнице 2009. године.
- Општа болница у Прокупљу додељује Плакету „Др Алекса Савић”, за посебне доприносе у области здравства.
- Једна прокупачка улица понела је име др Алексе Савића у градском насељу Јабукар.

Слика број 40. Споменик др Алекси Савићу, испред Опште болнице у Прокупљу, аутор Драган Дробњак, прокупачки вајар

- Регионална Подружница Српског лекарског друштва у Прокупљу априла 2022. године, у склопу обележавања 75. година свог постојања и рада, приредила је и објавила фототипско издање књиге Новице Шаулића, „Лекар у служби свог народа - др Алекса Савић, министар народног здравља" (Београд, 1936), у сећање на великог српског хуманисту.

- Научни часопис Регионалне Подружнице Српског лекарског друштва Прокупље „Acta Medica Hammeumi“ објављује маја 2022. године, истраживачки рад о организацији и раном развоју здравства у Прокупљу, под насловом „Чувари народног здравља у Топличком округу (1878-1912), од др Јована Пелнаржа, управника Привремене прокупачке војне болнице и трупног лекара до среског лекара др Алексе Савића“, који је годинама службовао у Прокупљу и остао му веран до краја.
- СЛД Прокупље покренуло је идеју о подизању новог споменика др Алекси Савићу, који ће бити постављен испред зграде новог Здравственог центра Топлица у Прокупљу. Модел споменика је дело Владе Ашанина, академског вајара, родом из прокупачког села Крушевице.

Слика број 41. Макета споменика др Алекси Савићу, фототипско издање књиге „Лекар у служби свог народа“ Новице Шаулића (Лична архива др Срђан Мијатовић)

- СЛД Прокупље је покренуло иницијативу за оснивање манифестације „Дани др Алексе Савића“, која би се традиционално одржавали јуна месеца и у оквиру којих би се одржавали и традиционални Јунски сусрети лекара Топлице.

УМЕСТО КРАЈА, НЕГУЈМО КУЛТУРУ ПАМЋЕЊА

Први чувари народног здравља у Прокупљу и целом Топличком округу дуго су били у сенци заборавља у периоду од Другог српско-турског рата до Првог балканског рата (1878-1912).

Географском позицијом у средишту округа, Прокупље је у историји било и остало место великих дешавања, па отуда и великог здравственог центра. Од ослобођења од Турака, организација здравства у Прокупљу и Топличком округу прошла је дуг пут и многе промене, али и велики успон и напредак.

Деловањем Привремене војне болнице, од 1879. до 1900. године (21 годину), потом Окружне болнице (основане 27. јула 1881.), враћамо заборав на важан историјски период, када су се градили темељи здравства у Прокупљу и целом Топличком округу.

У Прокупљу и Топличком округу, у поменутом периоду, радило је 12 војних лекара, 15 физикуса и 15 средњих лекара. Сви они су заслужили наше сећање и поштовање за пожртвовану здравствену мисију у времена прошла.

У великом броју лекара, с правом смо издвојили др Јована Пелнаржа, санитетског пуковника и др Алексу Савића, вишегодишњег средњег лекара. Др Пелнарж, Чех, лекар у саставу Српског санитета, био је међу пионирима у оснивању војног и цивилног здравства у Прокупљу давне 1878. године. У неколико наврата службује у Прокупљу (1878, 1885, 1898), а као санитетски пуковник остаје веран српском санитету и српској медицини у рату и миру.

Др Савић, хуманиста великог срца, средњи питомца са обронка Таре, лекар европске културе, гради мрежу оснивања здравства у целом срезу, а Прокупљу дарује смернице здравог и просперитетног здравственог центра, што садашњост потврђује.

ЗАХВАЛНОСТ

Захваљујем др Срђану Мијатовићу, председнику Српског лекарског друштва Прокупље за подстицај и срдачну сарадњу при истраживању и настанку овог рада, који отвара једну нову страницу о раној организацији здравства у Прокупљу и Топличком округу.

Захваљујем прим асс. др сци мед. Дарку Лакетићу на подршци и разумевању да овај рад добије посебно место у издавачкој делатности СЛД Прокупље као засебно издање.

Захваљујемо Граду Прокупљу и градоначелнику Милану Аранђеловићу на помоћи у штампању издања часописа.

Драгоцен допринос у истраживању дао је доц. др Вељко Тодоровић својим знањем, искуством и уложеним временом у рецензији овог обимног рада, зналачким сугестијама. Предговором за ово издање Доц. др Тодоровићу припада посебна захвалност што је као лекар и хуманиста широких видика, послао ову оптимистичну поруку свим лекарима Топличког округа, посебно младим колегама.

Помоћ и подршку у току сакупљања материјала добили смо од: Народног музеја Топлице у Прокупљу, Историјског архива у Прокупљу, Туристичке организације Града Прокупља, Српског лекарског друштва у Београду, Музеја науке и технике Београд - Одсека Музеја Српског лекарског друштва, Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић” у Београду, Историјског архива у Пожаревцу, Историјског архива Југославије, Архива санитета у Београду, Новог гробља у Београду и ЈКП Хамеум - градског гробља у Прокупљу.

Топлу захвалност дугујем поч. проф. Милану Поповићу, потомку др Алексе Савића, који је срдачно поделио породичне успомене с нама. Његова супруга сликарка Босиљка Кићевац Поповић, унука др Михаила Петровића, била нам је драгоцен саговорник, јер нам је својим сећањима приближила породичне судбине и бреме тих времена. Породичну традицију настављају син Бојан Поповић и ћерка Ана Поповић Бодрожа.

Већа сазнања о породици др Николе Ђорића, његовом школовању и служби добили смо од др Ивана Ђорића, београдског хирурга ортопеда, његовог унука.

Срдачно захваљујемо господину Александру Порубовићу, из Београда, потомку породице Порубовић.

У знак поштовања лекарске традиције породице Пантазис, кажемо велико хвала др Драгану Пантазису, стоматологу у Београду.

Посебно хвала Радовану Бачкуљи, из Краљева, за обновљен натпис на споменику др Јована Пелнаржа и приложеној фотографији.

Најлепше хвала госпођи Светлани Илић, сараднику Радио-телевизије Србије, за пријатељску подршку и инспирацију.

У овом истраживању смо имали помоћ: госпође Вере Илић, др Јелене Јовановић Симић, Игора Живановића, Виолете Обреновић Ph.D., Јелене Басте, Драгане Вујанац (Београд), архитекте Милене Ивановић, Дарка Жарића, Срђана Петровића - Табана, Зорана Димитријевића - Песника (Прокупље), др Јована Максимовића (Нови Сад), Наташе Павловић Ph.D., Миомира Вукићевића Ph.D. и Олега Романова (Краљево), Слободанке Цветковић (Пожаревац), др Владимира Кривошејева (Ваљево), Снежане Милошевић, Веселинке Вујанац, Божидара Пејчића (Ниш) и Боба Филиповића, на чему смо свима најтоплије захвални.

Захваљујемо Музеју науке и технике у Београду - Одсек Историје српске медицине за уступљене фотографије лекара Милана Пецића, МНТ.Т: 11.7.1252, Санитетски мајор др Милан Пецић. Фотографија каширана на картон; Београд, Атеље Кениг, 23. децембар 1901 / 5. јануар 1902. (10,9 x 16,6 цм) и Јована Максимовића.

Фотографије лекара Романа Далмајера, Ервин Штрэнга, Благоја Николића, Ђуре Кустудића, Милана Васића, Ђоке Петровића, Димитрија Мицића, Николе Ђорића, Ахила Михајиловића, Димитрија Милића, Сотира Андрејевића и Владе Маринковића преузете су из: ПОМЕНИК ПОГИНУЛИХ И ПОМРЛИХ ЛЕКАРА И МЕДИЦИНАРА У РАТОВИМА 1912-1918, Београд, 2011.

Кустосу Мили Панајотовић, из Музеја Понишавља у Пироту, захваљујемо на уступљеној фотографи др Јована Пелнаржа.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

СЛАВИЦА ПОПОВИЋ - ФИЛИПОВИЋ, професор енглеског језика, преводилац и публициста. Рођена је 25. децембра 1949. у Раткову (Воводина), одрасла је у Прокупљу, где је похађала ОШ „Никодије Стојановић Татко”.

У Нишу је завршила Средњу медицинску школу „Др Миленко Хаџић” и дипломирала на Филозофском факултету - група за англистику.

Поред професорске каријере, радила је годинама као преводилац енглеског језика: на стручним преводима за научне радове, докторске тезе, међународне симпозијуме и конгресе, највише у области медицине и књижевности.

Сарађивала и сарађује у стручним научним и књижевним часописима и енциклопедијама.

Као независан истраживач у области историје медицине и хуманости аутор је бројних радова и књига: За храброст и хуманост, Болнице Шкотских жена у Србији и са Србима за време Првог светског рата 1914/1918. године, (Сигнатура, Београд, 2007), Из постојбине јавора (Српско лекарско друштво, Београд, 2013), Храброст између редова, Ани Христић у Србији и време одважних (Друштво историчара Србије, „Стојан Новаковић”, Београд, 2015), Сведочанства у Првом светском рату (Историјски архив, Ваљево, 2017), Велике жене у Великом рату (Мали Немо, Панчево, 2020), Чувари народног здравља у Нишу, у рату и миру, 1878-1938. (Војна болница, Ниш, 2022, у припреми за штампу).

Као чланица Секције за историју медицине при Српском лекарском друштву сарађивала је у обележавању 800 година српске медицине у манастиру Студеница (2010), манастиру Прохор Пчињски (2011), у манастиру Сокоград (2012). Учествовала је на Балканској медицинској унији (Ниш, 2012), Балканској медицинској унији (Букурешт, 2014) и другим домаћим и страним скуповима.

Њени ауторски и коауторски радови из историје српске медицине и хуманости постављени су на „Пројекат Растко, Историја медицине”, „Мали Немо, Панчево”.

Биографија Славице Поповић Филиповић заступљена је у Енциклопедија Ниша - Култура, V том, Ниш, издање Центра за научна истраживања Српске академије наука и уметности и Нишког културног центра, 2011.

Своје дане и путовања кроз садашњост и истраживања и догађаје из времена прошлих, дели са супругом, Бобом Филиповићем.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

1. „Андрејевић Др Сотир”, Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара 1912-1918, СЛД, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 9.
2. Були, М., „Моја бактериолошка искуства у ратовима 1912-1918”, из: Владимир Станојевић: *Историја српског војног санитета – Наше санитетско ратно искуство*, Београд, 1925, стр. 521.
3. Београдске новине, 06.11.1916, стр. 2.
4. Београдске новине, 24.01.1918, стр. 3.
5. „Васић Др Милан, постављење”, Српске новине, 24. мај 1885, стр. 1.
6. „Васић Др Милан”, Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912-1918, СЛД, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 16-17.
7. „Васић Др Милан, в. члан Главног просветног савета 1889”, Просветни гласник, 01.03.1910, стр. 214.
8. „Васић Др Милан, члан управе Француског Књижевног друштва у Београду”, Српски Књижевни Гласник, 01.07.1911, стр. 320.
9. Грујић Др Младен, општински и срески лекар, *Државни календар за Краљевину Србију*, Београд, 1891. (стр. 172), 1896. (стр. 176), 1897. (128), 1898. (стр. 64), 1899. (135), 1900. (135), 1901. (148), 1902. (157), 1903. (158), 1904. (151), 1905. (159), 1906. (159), 1907. (163), 1908. (168), 1909. (173), 1910. (180).
10. *Државни календар Кнежевине Србије*, за године: 1878-1882.
11. *Државни календар Краљевине Србије*, за године: 1883-1914.
12. „Ђокић Др Јован, приватни лекар у Београду”, Политика, 25.09.1906, стр. 4.
13. „Ђокић Др Јован, утемељивач *Учитељског удружења*”, Учитель, 01.06.1893, стр. 857.
14. Ђорђевић, В., „Састав Санитета Српске војске 1. јуна 1876”, *Историја војно-санитетске службе у Првом српско-турском рату 1876*, I, Краљевско-српска државна штампарија, Београд, 1893, стр. 264.
15. Ђорђевић, В., *Историја српског војног санитета, књига III, Београд, 1880, 103.*
16. Ђорђевић, Владан, „Велика нишка војна болница”, *Историја српског војног санитета*, књига III, Београд, 1880, стр. 254-255.
17. Ђорђевић, В., *Историја српског војног санитета*, књига III, Београд, 1880, стр.186-188.
18. Ђорђевић, В., *Историја Српског војног санитета*, Историја пољске војно-санитетске службе у Српској војсци за време Српско-бугарског рата, 1885-1886, Београд, 1886, стр. 11.
19. Живковић, Н., *Лекари, болнице и болести у Округу ужичком (1881-1900)*, Књига II, Ужице, 1995, стр. 26-124.
20. „Закон о уређењу санитетске струке и о чувању народнога здравља”, Зборник закона и уредаба у Књажевству Србије, Књига 36, Београд, 1881, стр. 369-468.
21. Застава, број 118, 11.06.1919, стр. 2.
22. „Здравље у Србији 1879. године - О болницама”, Отаџбина, 1.07.1880,стр.188.
23. „Ивезић Др Герасим”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912-1918*, СЛД, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 40.
24. „Ивезић Др Герасим”, Некролог, Вечерње новости, 09.03.1915, стр. 2.
25. Игњатовић, М., „Српско ратно хируршко искуство (1876-1918)“, II део: Ратна хирургија у Србији у време Српско-бугарског рата, Војносанитетски преглед, 2003; 60(6): 757-762.
26. „Јовановић Др Ђока”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 52.

27. „Јоцић Др Хранислав”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 52.
28. „Јазавац пред судом” у *Зори*, Српски књижевни гласник, 01.01.1910, стр. 121.
29. Јанковић, М., „Извешће Инспектора санитетских завода”, Народно здравље, Београд, 5. октобра 1881, стр. 218-219.
30. Јанковић, М., „Извешће Инспектора санитетских завода”, Народно здравље, Београд, 12. октобра 1881, стр. 236-237.
31. Јеремеић, Р., „Ристић др Јефта”, Прилози за биографски речник војвођанских Срба лекара, од 1756. до конца 1940, године”, Медицински преглед, Нови Сад, 1952.
32. Кастратовић, Д. С., *Историја медицине пожаревачког округа (1822-1914)*, Пожаревац, 1991, стр. 61-66.
33. Кнежевић, С., „Народна медицина и здравствена култура у истраживачком и научном опусу др Видосаве Стојанчевић”, Гласник Етнографског института, САНУ, XLVII (1998), стр. 23.
34. Кондуит листа нижих и виших официра српске војске, Ја 1878/79. Редни број 683. (преузето из: Пожешки годишњак, Прилози за политичку, војну, економску и културну историју Пожеге и околине, Број 3, Пожега, 2003, 162).
35. Кривошејев В., Станојловић Н., *Др Милан Пецић-Аутобиографија најстаријег пуковника српског санитета*, СЛД, Београд, 2020, стр. 81-82.
36. Кривошејев В., Недок А., Ваљевска војна болница, од првих дана до Великог рата, Гласник Историјског архива Ваљево, 2018, број 51-52, стр. 95.
37. „Кумер Др Алојз, управник Привремене војне болнице у Прокупљу”, Службени војни лист, 23.05.1881, стр. 439-440.
38. „Кумер Др Алојз, унапређење”, Српске новине, 4. новембар 1897, стр. 1.
39. „Кумер Др Алојз, пензионисан”, Службени војни лист, 25.03.1900, 251-252.
40. Лазаревић Г., Михаиловић Д., „Здравље у Србији године 1880 - Годишњи извештај о целокупног стању здравља народа и његове домаће стоке”; online: Пројект Растко, Историја медицине (<https://www.rastko.rs/rastko/delo/15156>)
41. Лазаревић, Д., „Др Јован Пелнарж”, *Чеси, Пољаци и Словаци у Пироту (1878-1918)*, Пирот, 2018, стр. 112-117.
42. Лазовић, Н., Бојовић, Д., Антоновић, Ј., Пешић, И., „Здравствене и хигијенске прилике и лечење болести у првој половини XIX века у Чачку и околини”; Пројект Растко, Историја медицине (<https://www.rastko.rs/rastko/delo/15156>)
43. „Лекари у Београду”, Правда, 27.02.1915, стр. 2.
44. Максимовић, Ј., Максимовић М., „Учешће лекара пречана у раном српском цивилном и војном санитету”; Пројект Растко, Историја медицине: (<https://www.rastko.rs/rastko/delo/15156>)
45. Максимовић, Ј., „Др Хранислав (Бранко) Михајловић”, *Лекари пречани у српском цивилном и војном санитету у XIX веку и почетком XX века*, Матица српска, Нови Сад, 2017, стр. 174-175.
46. Максимовић, Ј., „Др Павао Поповић”, *Лекари пречани у српском цивилном и војном санитету у XIX веку и почетком XX века*, Матица српска, Нови Сад, 2017, стр. 41-42.
47. Максимовић, Ј., „Др Коста Андрејевић”, *Лекари пречани у српском цивилном и војном санитету у XIX веку и почетком XX века*, Матица српска, Нови Сад, 2017, 192.
48. Максимовић, Ј., „Др Петар Добри”, *Лекари пречани у српском цивилном и војном санитету у XIX веку и почетком XX века*, Матица српска, Нови Сад, 2017, стр. 171.
49. „Максимовић Др Јован”, Српске новине, 22. децембар 1884, стр. 1.
50. „Максимовић Др Јован”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913.*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 55.

51. Марковић, М., *Топлица у прошлости*, Штампарија „Свети Цар Константин”, Ниш, 1932, стр. 84.
52. „Маринковић Др Владислав”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 56.
53. „Марушић Др Милован”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912-1918*, уредник Радоје Чоловић, Фототипско издање, Београд: Инфинитас/Српско лекарско друштво, 2012, стр. 63.
54. Маржик, С., *Маржикови*, Народни музеј Краљево/Историјски архив Краљево, Краљево, 2006.
55. Милићевић, Д.А., „*Милић Др Димитрије*”, Историја трстеничког здравства, Трстеник, 2010, стр. 72-74.
56. „Милановић Др Милан”, Српски архив за целокупно лекарство, 1912, Св. 4, стр. 149.
57. „Мицић Др Димитрије”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912-1918*, СЛД, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 74.
58. „Михајиловић Др Ахило”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 59.
59. „Михајиловић Др Ахило Р., (1869-1915)”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912-1918*, уредник Радоје Чоловић, Фототипско издање, Београд: Инфинитас/Српско лекарско друштво, 2012, стр. 70-71.
60. Наредба Министарства војног од 10. априла 1912. године Ф/АБр. 3148. Online: (<http://biblioteka.military.com>)
61. Недок, А., *Повлачење српске војске ка албанском приморју и њена евакуација на Крф 1915-1916*, Рад војно-санитетске службе, Београд, 2006, стр. 97.
62. Недељковић, А.Б., „Настанак научнофантастичног жанра у српској књижевности”, Српски језик, књижевност и уметност, Зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, (31.X - 01. XI 2006), Крагујевац, 2007, стр. 51-52.
63. Николић, С.З., „Наш доктор Ђура – медицински херој Врања”, online Portal VranjeNET, постављено 28.03. 2020.
64. „Николић др Благоје, сан. потпуковник” Службени војни лист, 16.04.1911, стр. 219-220.
65. „Николић Др Благоје”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912-1918*, СЛД, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 79.
66. Новине српске, 11. јун 1881, стр. 1.
67. Новине српске, 01. септембар 1881, стр. 1.
68. „Ожељ Др Јосиф, молба за оставку”, Српске новине, 26. октобар 1890, стр. 1
69. „Ожељ Др Јосиф, унапређење”, Службени војни лист, 29. септембар 1890, стр. 1
70. „Ожељ Др Јосиф, молба за српско поданство”, Српске новине, 14. јануар 1889, стр. 1.
71. Павловић, Љ.Љ., „Ужичка Црна Гора”, Насеља и порекло становништва (књига 19), Српски етнографски зборник (књига XXXIV), Земун, 1925.
72. „Пантазис Др Леонида, пријем у службу по уговору”, Српске новине, 22. 10. 1887, 1.
73. „Пантазис Др Леонида”, лекар Среза моравичког Округа ужичког, Државни календар за Краљевину Србију, за године: 1888.(127), 1889.(128), 1890.(129).
74. „Пантазис Др Леонида, молба за премештај”, Српске новине, 1. новембар 1894, стр.1.
75. „Пантазис Др Леонида”, Службени војни лист, 05.08.1901, стр. 751-752

76. „Пантазис Др Ђорђе, постављење”, Службени војни лист, 07.04.1925, стр. 537-538
77. „Пелнарж Др Јован”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 64.
78. „Пелнарж Др Јован”, Службени војни лист, 1. јануар 1898, стр. 38-40.
79. „Пелнарж Др Јован, окружни лекар, физикус у Књажевцу и Шапцу”: *Државни календар за год: 1885.* (стр. 115), 1886. (119), 1887. (121), 1888. (127), 1889. (126), 1890. (182), 1891. (172), 1892. (201), 1893. (201).
80. „Пелнарж Др Јован, лекар Сталне војне болнице у Нишу”, *Државни календар*, 1897, стр. 144.
81. „Пелнарж Др Јован, управник Привремене војне болнице Прокупљу”, *Државни календар*, 1898, стр. 40.
82. „Пелнарж Др Јован, преминуо у Краљеву, 24. јануар (1934)”, Правда, Београд, 25. јануар 1934, стр. 8.
83. „Петровић Др Ђока (Ђорђе)”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медецинара у ратовима 1912-1918*, СЛД, Фототипско издање, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 86-87.
84. „Петровић Др Ђока”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 65.
85. „Погреб др Алексе Савића у Прокупљу”, *Време*, 28.01.1928, стр. 3.
86. Подаци са Пријаве становника, Културно наслеђе Србије, документ од 15.5.1924.
87. Полицијски гласник, 13.03.1905, стр.1.
88. Поповић, М., *Једно пријатељство* - Писма Милеве и Алберта Ајнштајна Хелени Савић, СІD, Подгорица, 1998.
89. Поповић-Филиповић, С., „Др Алекса Савић (1878-1928) - Велики хуманиста и лекар рата и мира”, I део, Нишки весник, Ниш, новембар 2008. online: Пројект Растко, Историја медицине: (<https://www.rastko.rs/rastko/delo/15156>)
90. Поповић-Филиповић, С., „Осамдесет година од смрти великог српског хуманисте и нишког и прокупачког лекара Алексе Савића (1878-1928)”, Поводом деведесет година пробоја Солунског фронта сећамо се великана српског санитета у време Првог светског рата, II део, Нишки весник, Ниш, бр. 56, јануар 2009; online: Пројект Растко, Историја медицине: (<https://www.rastko.rs/rastko/delo/15156>)
91. Поповић-Филиповић, С., „Воде протичу, мостови остају, Вековна свестрана сарадња и пријатељство српског и пољског народа”, Нишки весник, Ниш, новембар 2010; online: Пројект Растко, Историја медицине: (<https://www.rastko.rs/rastko/delo/15156>)
92. Поповић-Филиповић, С., „Пољаци чувари народног здравља пољског порекла у нишкој традицији”, Нишки весник, Ниш, мај 2011. online: Пројект Растко, Историја медицине: (<https://www.rastko.rs/rastko/delo/15156>)
93. Поповић-Филиповић, С., „Пољски лекари и хуманисти у Србији, 1820-1920 (I)”, Свеске, бр. 135, Мали Немо, Панчево, 2020, стр. 147-158.
94. Поповић-Филиповић, С., „Др Освалд Хајнц - Пољски лекари и хуманисти у Србији, 1820-1920.” (II), Свеске, број 136, Мали Немо, Панчево, 2020, стр. 153-169.
95. Поповић-Филиповић, С., „Др Ервин Штрениг - Пољски лекари и хуманисти у Србији, 1820-1920.” (II), Свеске, број 136, Мали Немо, Панчево, 2020, стр. 153-169.
96. Поповић-Филиповић, Славица, „Др Роман Далмајер - Пољски лекари и хуманисти у Србији, 1820-1920.” (II), Свеске, број 136, Мали Немо, Панчево, 2020, стр. 153-169.

97. Поповић-Филиповић, С., „Пољски лекари и хуманисти у Србији, 1820-1920 (III)”, Свеске, бр. 137, Мали Немо, Панчево, 2020, стр. 195-206.
98. Поповић-Филиповић, С., „Др Лудвик Хиршфелд у Ваљево и на Солунском фронту”, Пољски лекари и хуманисти у Србији, 1820-1920 (IV)”, Свеске, бр. 138, Мали Немо, Панчево, 2020, стр. 181-189.
99. Поповић-Филиповић, С., „Горостаси чешке науке и културе даровали српском народу: др Ј. Валента, др А. Зајичек и др Б. Бартош-Михајловић у традицији Нишког округа”, Нишки весник, Ниш, јул 2011. online: Пројект Растко, Историја медицине: (<https://www.rastko.rs/rastko/delo/15156>)
100. Поповић-Филиповић, С., „Др Јован Пелнарж”, Чеси у Србији, лекари, апотекари, ветеринари и болничарке, Чешка беседа Београд, СЛД, 2022. (у припреми).
101. Поповић-Филиповић, С., „Др Милош Н. Ђорић, медицинар у балканским и Првом светском рату, лекар, песник, писац, преводилац и публициста”, *Чувари народног здравља у Нишу, 1878-1938*, Војна болница Ниш, Ниш, 2022. (у припреми).
102. Поповић-Филиповић, С., „Др Младен Грујић”, *Чувари народног здравља у Нишу, 1878-1938*, Војна болница Ниш, Ниш, 2022. (у припреми).
103. Поповић-Филиповић, С., „Др Кустудић Ђуро”, Традиција здравства у Врању, 1878-1968. (у припреми).
104. Поповић-Филиповић, С., „Швајцарски универзитети, центри школовања нове генерације српске интелигенције - др Ахило Р. Михајловић”, *Велике жене у Великом рату*, Мали Немо, Панчево, 2020, стр. 62-66.
105. „Приложници Зоре”, Трговински гласник, 18.06.1914, стр. 5.
106. „Просветни добротвори”, Просветни гласник, 15.05.1883, стр. 380.
107. „Привремена војна болница у Прокупљу – Прокупачка (Прокупљанска) привремена војна болница”, *Државни календар са Жематизмом Кнежевине Србије и Краљевине Србије*, за године: 1880. (стр. 101), 1881. (151), 1882. (117), 1883. (131), 1884. (144), 1885. (145), 1886. (146), 1887. (151), 1888. (163), 1889. (152), 1890. (121), 1891. (196), 1892. (198), 1893. (224), 1894. (220), 1895. (140), 1896. (234), 1897. (144), 1898. (49), 1899. (153), 1900. (131).
108. Савић, А., „Инфлуенца”, Штампарска радионица Министарства војног, Солун, 1918.
109. Савић, А., *Куза*, Штампарија Драг. Грегорића, Београд, 1923.
110. „Сахрана др Алексе Савића”, лист „Време”, 28. јануар 1928.
111. „Санитетска струка, Војне болнице”, *Државни календар са шематизмом Кнежевине и Краљевине Србије*, године: 1880. (стр. 101), 1881. (151), 1882. (117), 1883. (131), 1884. (144), 1885. (145), 1886. (146), 1887. (151), 1888. (163), 1889. (152), 1890. (121), 1891. (196), 1892. (198), 1893. (224), 1894. (220), 1895. (140), 1896. (234), 1897. (144), 1898. (49), 1899. (153), 1900. (131).
112. „Санитетска струка, Округ топлички”, *Државни календар Кнежевине и Краљевине Србије*, године: 1880. (стр. 71), 1881. (103), 1882. (104), 1883. (115), 1884. (103), 1885. (113), 1886. (117), 1887. (120), 1888. (125), 1889. (126), 1890. (180), 1891. (170), 1892. (199), 189. (200), 1894. (175), 1895. (206), 1896. (176), 1897. (128), 1898. (65), 1899. (136), 1900. (135), 1901. (143), 1902. (158), 1903. (159), 1904. (151), 1905. (160), 1906. (160), 1907. (163), 1908. (169), 1909. (173), 1910. (180), 1911. (185), 1912. (190).
113. Станојевић, С., Народна енциклопедија Српско-Хрватско-Словеначка, Загреб, Библиографски завод, 1929, стр. 696-697.
114. „Стефановић Др Милан”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медецинара у ратовима 1912-1918*, СЛД, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 102-103.
115. Стојиљковић, С., „Топлички округ (1878-1912): насељавање, становништво, организовање првих управа, зачеци привреде”, мастер студије Департман за историју, Филозофски факултет, Универзитета у Нишу, Ниш, 2012, стр. 104.

116. Службени војни лист, 18.02.1881, стр. 115-116.
117. Службени војни лист, 10.04.1881, стр. 305-306.
118. Службени војни лист, 14.10.1881, стр. 963-964.
119. Службени војни лист, 23.10.1882, стр. 1263-1264.
120. Службени војни лист, 31.12.1882, стр. 1639-1640.
121. Службени војни лист, 11.02.1888, стр. 163-164.
122. Службени војни лист, 08.09.1888, стр. 1065-1066.
123. Службени војни лист, 25.07.1889, стр. 869-870.
124. Службени војни лист, 25.07.1889, стр. 867-868.
125. Службени војни лист, 20.10.1890, стр. 1311-1312.
126. Службени војни лист, 29.09.1890, стр. 1.
127. Службени војни лист, 22.09.1890, стр. 1149-1150.
128. Службени војни лист, 07.09.1891, стр. 1033-1034.
129. Службени војни лист, 31.05.1892, стр. 629-630.
130. Службени војни лист, 22.06.1892, стр. 707-708.
131. Службени војни лист, 22.08.1892, стр. 989-990.
132. Службени војни лист, 31.12.1892, стр. 1507-1508.
133. Службени војни лист, 08.02.1893, стр. 99-100.
134. Службени војни лист, 08.02.1893, стр. 103-104.
135. Службени војни лист, 02.11.1893, стр. 1325-1326.
136. Службени војни лист, 04.09.1893, стр. 1069-1070.
137. Службени војни лист, 12.03.1894, стр. 275-276.
138. Службени војни лист, 07.05.1894, стр. 593-594.
139. Службени војни лист, 28.04.1894, стр. 497-498.
140. Службени војни лист, 10.04.1899, стр. 423-424.
141. Службени војни лист, 25.03.1900, стр. 251-252.
142. Службени војни лист, 02.04.1900, стр. 285-286.
143. Службени војни лист, 29.04.1901, стр. 411-412.
144. Службени војни лист, 14.10.1901, стр. 967-968.
145. Службени војни лист, 17.08.1903, стр. 627-628.
146. Службени војни лист, 05.08.1905, стр. 557-558.
147. Службени војни лист, 23.03.1906, стр. 159-160.
148. Службени војни лист, 07.04.1925, стр. 537-538.
149. Службени војни лист, 23.03.1931, стр. 511-512.
150. Српске новине, 27. мај 1879, стр. 1.
151. Српске новине, 01. септембар 1881, стр. 1.
152. Српске новине, 24. мај 1885, стр. 1.
153. Српске новине, 25. јуна 1885, стр. 1.
154. Српске новине, 14. јануар 1889, стр. 1.
155. Српске новине, 26. октобар 1890, стр. 1.
156. Српске новине, 1. новембар 1894, Београд, стр. 1.
157. Српске новине, бр. 68, 20. март 1896, стр. 1.
158. Српске новине, 4. новембар 1897, стр. 1.
159. Српске новине, 5. децембар 1897, стр. 1.
160. Српске новине, 5. децембар 1904, стр. 2.
161. Станојевић, В., „Рад нашег санитета у ратовима 1876. и 1877-78. године”, ЗРДИЗКЈ, 1973, стр. 194-217.
162. Тодоровић В., Зељковић Ј., *Владан Ђорђевић*, „Владан Ђорђевић и историја Српског војног санитета”, Зборник САНУ, Београд, 2020, стр. 37-52.
163. Тојић.П., *Здравство у шабачком крају до Великог рата (1815-1915)*, Шабац, Завод за јавно здравље Шабац, 2018, стр. 142.
164. „Томић Др Владислав”, *Српски лекари и српске добровољне болничарке у ратовима с Турцима и Бугарима 1912. и 1913. године*, приредио Војислав М. Суботић, млађи, Београд, 1919, стр. 75.

165. „Томић Др Владислав”, *Поменик погинулих и помрлих лекара и медецинара у ратовима 1912-1918*, СЛД, Београдска књига, Београд, 2011, стр. 107.
166. „Трупни лекари”, *Државни календар Кнежевине Србије*, Београд, 1879, стр. 104.
167. „Трећа резервна болница у Београду”, Српски архив за целокупно лекарство, 1879, одељак II, књига IV, стр. 74-75.
168. Хиршфелд, Л., *Историја једног живота*, Српска књижевна задруга, Београд, 1962.
169. Шаулић, Н., *Лекар у служби народа*, Привредни преглед, Београд, 1936.

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

61

ACTA Medica Hammeumi : naučni časopis Regionalne Podružnice Srpskog lekarskog društva u Prokuplju = journal of Medical Sciences of Regional Section Serbian Medical Association in Prokuplje / glavni urednik Boris Đinđić . - [Štampano izd.] . - God. 1, br. 1 (okt. 2021)- . - Prokuplje : Podružnica Srpskog lekarskog društva, 2021- (Blace : Copy original). - 30 cm

Polugodišnje. - Sa povremenim suplementom. - Drugo izdanje na drugom medijumu: Acta Medica Hammeumi (Online) = ISSN 2787-3331
ISSN 2787-3323 = Acta Medica Hammeumi (Štampano izd.)
COBISS.SR-ID 48104713

*Извод из Предговора рецензента
доцента др Вељка Подоровића*

„Рукопис је намењен не само данашњој него и свим будућим генерацијама, са циљем да се сачува од заборава хуманистичко и филантропско прегалаштво којима су ови племенити лекари задужили народ Шопличког краја.

На светлим примерима, колективним и појединачним, који су описани у овој студији, треба градити стратегију и етику за будућност.

Треба очекивати да ће овај текст мотивисати и друге ауторе, посебно лекаре, да се поред свакодневних обавеза у свом хуманом и племенитом раду, једним делом посвете и изучавању историје медицине.”

Мај 2022. године

